DES HEEREN WYNSTOK IN NEDERLAND,

Met deſſelvs voorledene, tegenwoordige, en mogelik toekomſtige Lotgevallen, beſchouwd en beredeneerd

In eene Kerkelike Redenvoering,

over PSALM LXXX. 15--20.

IN DE PIETERS KERK, TE LEIDEN,

Op den Algemeenen Dank-Vaſt-en-Bededag, den XIII*den* Maart 1748.

DOOR

JOAN VANDEN HONERT, T. H. SOON,

Profeſſor en Predikant aldaar.

TOT LEYDEN,

By SAMUEL LUCHTMANS en ZOON,

Ordinaris Stadts Drukkers, 1748.

OPDRAGT

AAN DEN

DOORLUGTIGSTEN VORST EN HEER

WILLEM KAREL HENRIK FRISO,

PRINS VAN ORANJE EN NASSAU, ERV-STADHOUDER, ADMIRAAL, EN KAPITEIN GENERAAL DER VEREENIGDE NEDERLANDEN,
ENZ. ENZ. ENZ.

EN AAN

DESSELVS DOORLUGTIGE GEMALINNE, HARE KONINGLIKE HOOGHEID,

ANNA,

KROONPRINCES VAN GROOTBRITANIEN,
ENZ. ENZ. ENZ.

DOORLUGTIGSTE VORST
EN VORSTIN,

DAT ik my onderwinde, Uwer Doorlugtigſte Hoogheden te naderen, en deſe myne Kerkelike Redenvoering aan deſelven in allen eerbied optedragen, geſchiedt niet door ee-

nigen waan of inbeelding van het gewigt deſes Werks, even of het ſelve waerdig ware, met de Waereldberoemde Namen van Uwe Doorlugtigſte Hoogheden aan ſyn Voorhoofd te pralen, en met dien Luyſter in het openbaar te verſchynen. Neen! Doorlugtigſte Vorſt en Vorſtin, ik ben ſoo verblind niet, en ſoo vervoerd door ſelvslievde, dat ik van myne Schrivten in het gemeen, en van dit in het byſonder, ſoo gevoelen ſoude. Maar de Druk deſer Kerkelike Verhandelinge juyſt tot ſyn einde komende op deſen dag, op welken de Ervprins, die door Gods onbegrensde goedheid, in het midden van onſen drukkenden en dreigenden nood, ten doorlugtigen vertoge dat de HEER in den toorn des ontfermens gedagtig ſy, en dat hy ſyn gunſtryk oog van ons nog niet geheel hebbe afgewendt, aan Uwe Doorlugtigſte Hoogheden; aan ons Gemeenebeſt; aan onſe Kerk; aan elk Opregt Lid van die twee Grote Lighamen: en daarom ook aan my geſchonken is; door het Bondſegel des Heiligen Doops Gode, als een Kind van ſyn Verbond, opgedragen, en der Gemeente ſyner Gunſtgenoten ingelyvd wordt,

wordt, vindt ik myſelven genoopt, opgewekt, en gedrongen, met een hart, waarop het gewigt deſer grote ſake ſwaarweegt, Uwe Doorlugtigſte Hoogheden ten allernederigſten te begroeten met mynen geheel opregten Segenwenſch over dit groot bewys der grote goedertierenheden des HEEREN onſes Gods.

De Vader der Ligten, Eenige Oirſprong van alles wat Heil en Segen mag genoemd worden, omdat alle goede givten, en alle volmaakte gaven, van hem tot de Kinderen der Menſchen nederdalen, opene over deſen Soon, die van hem door duyſend-duyſend Vrome Harten gebeden is, alle de Schatten van alle de Heilgoederen, die Chriſtus, ſyn Eeuwige Soon, door de eeuwige kragt ſyner Eeuwige Borggeregtigheid, ſynen Keurlingen, naar het Eeuwig en met onberouweliken eede geſtaavd Verbond, verworven heeft. Dat hy, gelyk Jeremias en Johannes, voor ſyne ontvangenis van God gekend, en van ſyne geboorte af geheiligd, en met Gods Geeſt vervuld ſynde, een Deelgenoot ſy van dien Doop, die niet ſlegts eene aflegging is van de vuyligheid des Lighaams,

maar die de Vraag is van een Goed Geweten tot God, door de opſtanding van Jeſus Chriſtus: opdat hy, gewaſſen en witgemaakt in het Bloed des Lams, wandelingen ontvange met de geenen, die voor den God des Hemels en der Aarde ſtaan.

De Grote God en onſe Saligmaker Jeſus Chriſtus ſchryve op deſen Uwen Soon den Naam onſes Gods; den Naam der Stad onſes Gods, namelik, des Nieuwen Jeruſalems, dat van onſen God uyt den Hemel nederdaalt; en ook ſynen eigen Nieuwen Naam: opdat deſe Spruyt van uwen Geſegenden Egt, met deſen Eeuwigen Heiland begraven ſynde door den Doop in den Dood, en met hem opgewekt ſynde door het Geloov van Gods werkingen, die hem uyt den doden heeft opgewekt, waarlik ſy eene Spruyt ſyner plantinge, en een Werk ſyner handen, waarin hy verheerlikt worde.

De Heilige Geeſt, die het Onderpand is van onſe Ervenis, tot de verkrege verloſſing, tot prys van 's HEEREN Heerlikheid, blyve by deſen gewenſchten Soon tot in de Eeuwigheid, en leide hem in alle Waarheid: opdat hy, toenemende in wysheid

heid en genade, by God en de Menſchen, en opwaſſende in alle Vorſtelike Deugden, beſtendiglik, naar het Voorbeeld van ſyne Grote en Doorlugtige Vaderen, trede in het ſpoor, daar Helden gaan; en uytblinke in alle de Deugden van het Chriſtendom, die hem voor anderen ſullen maken tot een Voorbeeld in den Woorde, in den Wandel, in de Lievde, in den Geeſt, in het Geloov, in de Reinigheid: als een Vorſt, die beſield wordt door de getrouwheid van Moſes; de voorſigtigheid van Jethro; de dapperheid van Joſua, Gideon, Jephta, Simſon, en David; de Wysheid van Salomo; en de Godvrugtigheid van Hiskia.

Hy, door wien de Koningen regeren, regere in en door deſen, tot de Regering geboren, Soon. Hy, door wien de Vorſten geregtigheid ſtellen, make deſe Vorſtelike Telg eenen Deelgenoot van ſyne Eeuwige Geregtigheid. Hy, die ſyne Lievhebberen doet beërven, dat beſtendig is, vervulle alle de Schatkameren van deſen Ervprins, makende hem Ryk in het Geloov, en eenen Ervgenaam van dat Eeuwig Koningryk, waarby de grootſte Ervenis der Ondermaanſche

ſche Staten nimmermeer te vergelyken is: opdat hy tegen ſyne Vyanden, den Duyvel, de Waereld, en ſyn eigen Vleeſch, en tegen de Vyanden van Land en Kerk, die het op onſe Vryheid en Godsdienſt toeleggen, gelovig en getrouwelik, onder de Baniere van den Vorſt des Heirs des HEEREN, geſtreden, en gelukkig overwonnen hebbende, met Jeſus ſitte in Jeſus Throon, gelyk Jeſus, overwonnen hebbende, met ſynen Vader geſeten is in 's Vaders Throon.

Het worde Uwer Doorlugtigſte Hoogheden, ons ten goede, gegunt, langdurige en Geſegende Getuygen te ſyn van den waren en weſentliken Segen, dien de God der Heerlikheid, die ryk is in barmhartigheden, uyt enkele, vrye, en heerſchappyvoerende Genade, aan deſe en de andere veelbelovende Spruyt van Uw geſegend Huweliksbed, en aan de Princen en Princeſſen, die daaruyt nog ſullen geboren worden, ſchenken, vermeerderen, en beveſtigen ſal. Hy doe elk van Uwe Doorlugtigſte Hoogheden, t'elken dage, met betrekking op elk uwer Kinderen, gelovig denken, en gelovig ſeggen, *ik badt om dit Kind, en de HEER heeft*

my

my myne Bede gegeven, die ik van hem gebeden heb. Daarom heb ik het ook den HEERE overgegeven, alle de dagen, die het ſyn ſal. Want het is van den HEER gebeden. En hierop doe hy elk van uwe Doorlugtigſte Hoogheden bevinden de waarheid, en de dierbaarheid van dat Woord ſyns Eeuwigen Verbonds, *ik ſal U tot eenen God ſyn, en uwen Sade na U. My aangaande, dit is myn Verbond met U: myn Geeſt, die op U is, en myne Woorden, die ik in uwen mond gelegt heb, ſullen van uwen mond niet wyken; nogt van den mond uwes Saads; nogt van den mond des Saads uwes Saads, van nu aan, tot in Eeuwigheid. De Kinderen myner Knegten ſullen wonen, en hun Saad ſal voor myn aangeſigt beveſtigd worden. De HEER ſal U ſegenen uyt Sion, en gy ſult het Goede van Jeruſalem aanſchouwen, alle de dagen uwes levens. Gy ſult uwe Kindskinderen ſien. Vrede over Iſraël.*

Tot dat groot einde, Doorlugtigſte Vorſt, bidden wy onſen God onophouwdelik, dat hy vermeerdere, beveſtige, en heilige de Grote Talenten, die hy Uwer Doorlugtigſte Hoogheid ſoo rykelik heeft toevertrouwt:

OPDRAGT.

U gevende het nodige, naar Siele en Lighaame, tot handhaving der Dierbare Panden Vryheid en Godsdienſt: om te ſyn de Verloſſer van het Vaderland; de Schild der Kerke; de Trooſt der Vromen; de Teugel der Godloſen; de Schrik der Vyanden; de Overwinning van Nederland; de Gelukkige Vader van een Geſegend Nageſlagt, waardoor ons geluk beveſtigd worde. Hy geve, dat Uwe Doorlugtigſte Hoogheden, en de tegenwoordige en toekomſtige Vorſtelike Spruyten van Uw Geſegend Trouwverbond, gelukkig ſyn in de Waereld; veel gelukkiger in de Kerk; en allergelukkigſt in den Hemel: om te ſyn tot prys der Heerlikheid van ſyne Genade, in Tyd en Eeuwigheid.

Dit is de hartgrondige wenſch van hem, die de Eer heeft, ſig in waren eerbied te onderſchryven,

DOORLUGTIGSTE VORST EN VORSTIN,

Uwer Doorlugtigſte Hooghedens
Gehoorſaamſte en Onderdanigſte
Dienaar
JOAN VANDEN HONERT, T.H.Soon.

LEIDEN, den
XI*den* April
MDCCXLVIII.

VOOR-

VOORREDEN

AAN DEN

CHRISTELIKEN LESER.

GY ontvangt hier, Waarheid-en-Deugdlievende Leſer, eene Kerkelike Redenvoering, welkers Opſtel groter was, dan dat ik deſelve, behoudens de beſcheidenheid (want die laat ons niet toe, de Toehoorders ſoo lang, en dat in eene ſeer ſtrenge Koude, optehouden) geheel heb mogen uytſpreken. Daarom heb ik deſelve, door het verſwygen van vele ſaken, die men hier vinden ſal, merkelik bekort: dog ſoo, dat ik mynen Toehoorderen opentlik beloovde, hun gelegenheid te ſullen geven, om dat geene, dat ik wel ten papiere gebragt, en in myn geheugen ingeprent hadt, maar dat ik, om de reeds gegeven Redenen, lievſt verſwygen of bekorten wilde, in ſyn gehele beſlag te konnen leſen. Van deſe Belovte koom ik my thans by U kwyten, door de uytgave deſer Redenvoeringe, die ik met eenige Aantekeningen vermeerdert heb.

Dit weinige heb ik U, Waarheid-en-Deugdlievende Leſer, te berigten, met eenen ernſtigen wenſch, dat de HEER U t' ſynen dienſte nu en altoos heilige, om getrouwe Voorbidders by God te ſyn, voor ons Land, en voor onſe Kerk, in deſen drukkenden en dreigenden nood, die, in het midden van 's Volks uytgelate Vreugd, meer toe-dan-afneemt. Bid dog om den Vrede van Jeruſalem, naar het Woord van deſe Belovte, *indien uwe wegen den HEERE behagen, ſal hy uwe Vyanden met U bevredigen.* Bid ook om meer en meer voorbereid te worden, tot het gelovig, geduldig, en geheiligd dragen van het Leed, dat ons nog beſchoren ſchynt; tot het uytſien naar het

Heil, dat ons niet ſal geworden, ſoo 'er geen wonderbaar Ligt uyt de Duyſternis opgaat; en tot het genot van 's HEEREN Eeuwige Heerlikheid. De eerſte, en in deſen hogen nood ten hoogſten noodſakelike Segen, dien ik U wenſch, is deſe, dat God, de Kenner der harten, ſonder wien wy niets vermogen, U verwaerdige, om een gelovig gebruyk te maken van Moſes vermaning, *Deut.* XXIII. 9. welke ik giſter mynen Dierbaren, en voor Gods Kerk ſoo veel waerdigen Amptgenoot, Petrus Kouwenberg Du Bois, in den Bedeſtond, met een onvergeetbaar genoegen hoorde verklaren. Dus luyd ſy: *wanneer het Leger uyttrekt tegen uwen Vyand, ſult gy U wagten voor alle kwade ſaak.* Dit wenſcht hy, die waarlik is

Uw Heilſoekende Dienaar
in Chriſtus

JOAN VANDEN HONERT, T. H. SOON.

Leiden, den
XI*den* April
MDCCXLVIII.

DES

DES HEEREN WYNSTOK IN NEDERLAND,

Met deſſelvs voorledene, tegenwoordige, en mogelik toekomſtige Lotgevallen, beſchouwd en beredeneerd

In eene Kerkelike Redenvoering, over PSALM LXXX. 15--20.

ô God der Heyrſcharen! keer dog weder, aanſchouw uyt den Hemel, en ſie, en beſoek deſen Wynſtok, en den Stam, dien uwe Regtehand geplant heeft, en dat om den Soon, [dien] *gy U geſterkt hebt. Hy is met vuur verbrand; hy is afgehouwen: ſy komen om van het ſchelden uwes aangeſigts. Uwe hand ſy over den Man uwer Regtehand, over des Menſchen Soon,* [dien] *gy U geſterkt hebt. Soo ſullen wy van U niet te rugge keren. Behouw ons in het leven, ſoo ſullen wy Uwen Naam aanroepen. ô HEER, God der Heirſcharen! breng ons weder; laat uw aanſchyn ligten: ſoo ſullen wy verloſt worden.*

OP de Fluyten te ſpelen / opdat men vreugdebedryve / en Klaagliederen te ſingen / opdat men wene / ſyn twee bedryven / die wel by Kinderen (a) / maar ſeer ſelden by Verſtandige Menſchen t'ſamen gaan. Want de tyd om te wenen / en de tyd om te lachen / ſtaan tegen elkanderen over (b). En opdat men Pſalmſinge / moet men goedsmoeds ſyn (c). Want die Liedekens ſingt by een treurig hart / is gelyk hy / die een kleed aflegt / ten dage der

(a) *Matth.* XI. 16. 17. (b) *Pred.* III. 4. (c) *Jac.* V. 13.

der houde / en gelyk edik op salpeter (d).

Daar komen evenwel / al ware het selvs by het Gebed / gelegenheden syn / waarin het wenen en het danken t'samen gaan (e). En als God / in wat omstandigheden het ook mage syn / in den toorn des ontfermens gedagtig is (f) / syn wy / synen toorn betreurende / die geen oirsaak van vreugd / maar van droevheid is (g) / evenwel ook verpligt te gaan naar syn Huys / met eene stem van vreugdengesang en lof / onder de feesthoudende menigte (h): om lofteskenen / ter gedagtenisse syner Heerlikheid (i) / en om de goedertierenheden des HEEREN te vermelden / den veelvouwigen lof des HEEREN, naar alles / dat de HEER ons heeft bewesen (k).

Dit heeft niet alleen syne betrekking op nieuwe / maar ook op oude gevroegten van 's HEEREN barmhartigheid / en op derselver gedursaamheid en bevestiging. Hierom moest het Oud Israël de feestvieringen / niet alleen in de Jaren van rust en voorspoed / maar ook in de Jaren van ramp en tegenspoed / vlytig onderhouden. En dit was eene Insetting in Israël / en een Groot Gebod met dese Grote Belofte: niemand sal uw Land begeren, terwyle gy henen opgaan sult te verschynen voor het aangesigt des HEEREN, uwes Gods, driemaal in het Jaar (l).

Dese syn nu de omstandigheden / waarin wy ons thans / door de Heilige Voorsienigheid des Groten Gods / bevinden: gelyk ook door 's Lands Hoge Magten / in de Uytschryving van desen Algemenen Dank-Vast-en-Bededag / ten klaarsten erkend wordt. Want klaagliederen opheffende / en beschryvingdoende van den swaren nood / die ons door twee snerpende geesselroeden / den moord-en-roof-sielen Oorlog en de vleesch-en-schatverderbende Peepest / wordt toegebragt / en die ons roept tot gebeen / en tot rouwklagen / en tot klaagheid / en tot omgordinge des saks (m) / willen sy evenwel ook / dat wy op de Flugten spelen / en dat 'er een Lofsang by ons sy / gelyk in den nagt / wanneer het Feest geheiligd wordt / en eene blydschap des Harten / gelyk iemands / die met Pypen wandelt: om te komen tot den Berg des HEEREN, tot den Rotsteen van Israël (n). Want sy gedenken / en doen ons gedenken aan voorledene / tegenwoordige / en toekomende Segeningen van hem / die is / die was / en die komen sal / den Almagtigen (o). Der voorledene Segeningen,

(d) *Spreuk.* XXV. 20. (e) *Job.* XI. 35. 38. 41. (f) *Hab.* III. 1. (g) *Hebr.* XII. 11. (h) *Ps.* XLII. 5. (i) *Ps.* XCVII. 12. (k) *Esai.* LXIII. 7. (l) *Exod.* XXIV. 24. (m) *Esai.* XXII. 12. (n) *Esai.* XXX. 29. (o) *Openb.* I. 4. 8.

gen, waarin de Almagtige / ons ten goede / was, gedenken wy in de honderdjarige / meermaals beſtormde / maar ons nooit ontrukte beſitting der bevestigde erflenteniſſe van 's Lands dierbegkogte Vryheid / in den Weſtphaalſchen Vrede. Der tegenwoordige Segeningen, waarin de Almagtige / ons ten goede / is, gedenken wy daarin / dat hy / in den toorn des ontfermens gedagtig ſynde / met ons / niet tegenſtaande de veelheid en hoogheid onſer grouwelen / nog geene volkome voleinding gemaakt / maar ons nog by de onwaerdeerbare Panden van Vryheid en Godsdienſt bewaart / en ſyne Doorlugtige Hoogheid / den Heer Prins van Oranje en Naſſau, door ſyne aanbiddelike beſtiering en voorſienigheid aan dit Gemenebeſt / in het midden van de voorſchreve Kampen en Tegenſpoeden / tot deſſelvs redding en verloſſing / als eenen Segen geſchonken heeft. En der toekomende Segeningen, waarin wy wenſchen / bidden / en hopen / dat de Almagtige / ons ten goede / komen ſal, gedenken wy niet alleen in de trouwe en kragtige toebereidſelen tot de Land- en Kerkverdediging / en tot afkeuk van den Vyand / maar ook / en wel voornamelik / in de onderhandelingen / die aangelegd ſyn / en gehouden ſtaan te worden / tot bevorderinge van eenen goeden / vasten / en algemeenen Vrede.

Om nu aan dit alles te gedenken / ſal ons aanleiding gegeven worden door de verklaring en toepaſſing der Woorden / die wy uwer Aandagte ſoo even hebben afgeleſen: daar der vorige Weldaden des HEEREN gedagt wordt in de benaming van den Wynſtok en den Stam, dien 's HEEREN Regtehand geplant heeft. Synen tegenwoordige Weldaden wordt gedagt / omdat 'er / in het midden ſyns toorns / waardoor die Wynſtok en die Stam met vuur verbrand en afgehouwen ſyn / en waardoor ſy omkomen van het ſchelden ſyns aangeſigts / evenwel by hem een Soon is / dien hy ſig geſterkt heeft; de Man van ſyne Regtehand; en de Soon des Menſchen, om wien men hem bidden mag. En ſyner toekomende weldaden gedenkt men in de kragtige / en met heilige gelofte aangedongene ſmekingen / ter redding en beveiliginge van deſen Wynſtok / en deſen Stam.

De Elenden / die in dit (p) Sang-en-Snaarſtuk / 't welk Aſaph tot een Getuggenis gedigt heeft / ſoo lebendig beſchreven ſyn / behoren niet tot Aſaphs tyden / die de gelukſtige dagen van Davids Overwinningen / en Salomons Vrede beleevde: maar /

(p) *Sang-en-Snaarſtuk.*] Siet het Eerſte Deel myner Heilige Mengelſtoffen, *pag.* 10. 11.

maar/ alſoo hy een Propheet was/ heeft hy dit/ in een Vooruitgeſigt van de toekomende tyden/ geſchreven. Maar welke deſe tyden ſyn/ wordt van allen niet eveneens begrepen. Het komt my (om myne mening kortelik te ſeggen) dus voor/ dat men hier om eenen tyd te denken hebbe/ waarin het Ryk den twee delen/ waarin Iſraël/ ten dage van Rehabeam, ſtondt geſcheurd te worden/ te gelyk treffen ſoude: gelyk vs. 3. uyt het plaatſen van Benjamin (wiens Nakomelingen tot het Ryk van Juda behoorden) tuſſchen Ephraïm en Manaſſe (die behoorden tot het Ryk der Tien Stammen) blykbaar is. Hierby komt de lebendige teekening/ niet alleen van eene uytlandigheid/ maar ook van eene gevangenis der Stammen: tegen welke/ vs. 4. 8. 20. eene verloſſing voor hunne wederbrenging gebeden wordt. Dit nu bepaalt ons/ niet tot het woeden van Antiochus Epiphanes, maar tot de voorgeer voorgevallene verwoeſtingen des Lands/ en tot de gevangeniſſen der Iſraëliten en Joden in Aſſyrien en Babel. Ook menen wy dan in deſe ſamenvoeging des ganſchen Volks onder de namen van Ephraïm, Benjamin, en Manaſſe, die niet alleen elkanders naaſte Geburen/ eerſt by den Tabernakel/ en daarna in het Heilig Land waren/ maar die ook de naaſte Broederſchap met elkanderen hadden/ alſoo ſy allen uyt Rachel, de Geliefde Vrouw van Jacob, oirſprongelik waren/ dit merkwaerdige te vinden/ dat men de wederbrenging der Gevangen voor de verloſſing niet begeerde/ opdat ſy wederom/ door het gebrek van broederlike liefde/ tot twee/ maar opdat ſy/ door de herſtelling der Broederſchap/ tot één Volk in Kerk-en-Burgerſtaat worden ſouden.

Die ſyn de Delen/ die ons in dit Lied voorkomen/ en die elk met deſe ſmeking/ vs. 4. 8. 20. geëindigd worden/ breng ons weder, en laat uw Aanſchyn ligten, ſoo ſullen wy verloſt worden.

I. Het Eerſte Deel behelſt eene opwekking van des HEEREN magt tot 's Volks redding/ vs. 2-4.

II. Het Tweede Deel behelſt den aandrang dier opwekkinge door eene nare beſchryving van des Volks ſware Kampen/ vs. 5—8.

III. Het Derde Deel

A. Regtvaerdigt niet alleen deſen aandrang door eene vergelyking

a. Van den Bloeiſtand/ waarin ſy voormaals door God geſteld en gebeſtigd waren/ vs. 9-12.

b. Met den groten nood en ſmaad/ waarin ſy hier beſchreven worden/ vs. 13. 14.

B. Maar herbat ook/ op die gronden/ de Smeekſtem om verloſſing/ in onſe afgeleſene Woorden/ vs. 15—20. Wy

Wy ſullen dan hier ſien de ernſtige en welgegronde Smeking van het Volk des HEEREN, om eene genadige verloſſing uyt het geweld van harddzuffende Vyanden / ter eere van Gods Heerlikheid: opdat wy / die in evengelyke noden ſugten / hieruyt ſouden leren / niet uyt andere / maar uyt deſelve gronden van vertrouwen en verpligting / onſe Smeekbeden voor Gods Choon te dzengen.

Om dit wel te doen / ſullen wy ſien

I. Eerſt het Voorſtel des Gebeds / gebouwd op de gronden van Vertrouwen / vs. 15—17. ô God der Heirſcharen! keer dog weder, aanſchouw uyt den Hemel, en ſie, en beſoek deſen Wynſtok, en den Stam, dien uwe Regtehand geplant heeft: en dat om den Soon, [dien] gy U geſterkt hebt. Hy is met vuur verbrand; hy is afgehouwen: ſy komen om van het ſchelden uwes aanſchyns.

II. Daarna de Uytdzeiding deſes Gebeds / gebouwd op de gronden der Verpligtinge / vs. 18-20. uwe hand ſy over den Man uwer Regtehand, over des Menſchen Soon, dien gy U geſterkt hebt: ſoo ſullen wy van U niet te rugge keren. Behouw ons in het Leven: ſoo ſullen wy uwen Naam aanroepen. ô HEERE, God der Heirſcharen! breng ons weder. Laat uw aanſchyn ligten: ſoo ſullen wy verloſt worden.

HET EERSTE DEEL.

Wat dan het Eerſte aangaat / namelik / het Voorſtel des Gebeds, gebouwd op de gronden van Vertrouwen / vs. 15—17. Wy ſien hier onderſcheidendlik

I. Dat Voorſtel des Gebeds ſelve / in deſe Woorden: ô God der Heirſcharen! keer dog weder, aanſchouw uyt den Hemel, en ſie, en beſoek deſen Wynſtok, en den Stam, dien uwe Regtehand geplant heeft.

II. En de Gronden van Vertrouwen / waarop dit Voorſtel gebouwd is. Deſe binden wy

A. Niet alleen in de beſtempeling van deſen Wynſtok, en in de omſchryving van deſen Stam / die genoemd wordt de Stam, dien uwe Regtehand geplant heeft.

B. Maar ook

a. In het beroepen op den Soon, dien God ſig geſterkt heeft.

b. En in het beſchryven van den hogen nood / waarin ſy / niet geholpen wordende / ſouden moeten omkomen. Want die Wynſtok is met vuur verbrand, en die Stam is afgehou-

houwen: ſy komen om van het ſchelden van Gods aangeſigt.

In het Voorſtel deſes Gebeds wordt de Taal gerigt tot den Hoorder des Gebeds / tot wien alle Vleeſch moet komen (q). Deſe wordt hier met eene kragtige / en te deſer ſakе ſeer toepaſſelike benaming aangeſprooken en genoemd de God der Heirſcharen, met den ſelven klank / dien men vſ. 8. ook vindt / dog die vs. 5. 20. dus voorkomt / ô HEERE, God der Heirſcharen. Niets is bekender / dan dat onſe God in het Heilig Woord ſtreeks JEHOVA Sebaaooth, dat is / HEER der Heirſcharen, genoemd wordt. Dog dit is / (r) om eenige Grammaticale, of Letterkundige Redenen / thans niet te melden / eene verkorte benaming / die vollediger wordt uitgedrukt in de bewoording HEERE, God der Heirſcharen, welke in het Heilig Woord dikwerf gebonden wordt (s): om hem / die JEHOVA, de Onveranderlike in ſyn Weſen / en in het Woord ſyner beloften en bedreigingen is / te beſchryven in het regt en de magt / welke hy / als de Verbondsgod / ten bertoge van die onveranderlikheid / in de uitvoering van ſyn Verbond / heeft en oefent over alle de Hemelſche Heirlegeren der Starren / en der Engelen / en over alle de Aardſche Heirlegers / die ten ſtryde worden toegeruſt / en te beide trekken: dog die ſonder en tegen hem niets vermogen. Want hy doet / naar ſynen wille / met het Heyr des Hemels / en met de Inwoonders der Aarde: en daar is niemand / die ſyne hand afſlaan / of tot hem ſeggen kan / wat doet gy (t).

Tot deſen HEER, den God der Heirſcharen / die / door de onveranderlikheid van ſyn weſen / altoos wys en magtig (u); door de onveranderlikheid van het woord ſyner beloften en bedreigingen / altoos ſtandvaſtig (v); door de trouw van ſynen Verbondseed / altoos gewillig (w); en door de heerſchappye over alle de Heirſcharen / altoos gereed is (x) / om de verloſſing / en de overwinning van Jacob / als hy daarom / naar den eiſch ſyns Verbonds / gebeden wordt (y) / met

'er

(q) *Pſ.* LXV. 3.

(r) *Om eenige Grammaticale, of Letterkundige Redenen.*] Siet het Eerſte Deel myner Heilige Mengelſtoffen, *pag.* 121. 122.

(s) *Pſ* LIX. 6. LXXXIV. 9. LXXXIX. 9. *Am.* IV. 13. *Hoſ.* XII. 6. *Jerem.* V. 14. (t) *Dan.* IV. 35. (u) *Spreuk.* XXI. 30. 31. (v) *Mal.* III. 6. *Jac.* I. 17. (w) *Deut.* IV. 31. *Pſ.* LXXIV. 20. LXXXIX. 29. 35. CV. 7—10. CVI. 45. *Mich.* VII. 18—20. *Luc.* I. 72. 73. *Hebr.* VI. 17. 18. (x) *Dan.* IV. 35. *Deut.* XXXIII. 26. 27. (y) *Deut.* IV. 7. *Pſ.* L. 15.

'er daad te gebieden (z): tot deſen / ſeg ik / wenden ſig hier de ernſtige Aanroepers ſyns Naams / om / naar den eiſch van dat Verbond / met Heilige Gelobten / te bidden voor den Wynſtok, van welken ſy / tot hiertoe / ſpraken / en voor den Stam, dien ſyne Regterhand geplant heeft.

De Wynſtok, die hier voorkomt / en ſelfs met eene naauwe bepaling deſe Wynſtok genoemd wordt / is buyten twyffel deſelve / die vſ. 9——14. eerſt in ſyne door God bewrogte overplanting uyt Egypten in Canaän, met ſyne aldaar verkregene verheerlikking; en daarna in ſyne ſmadelikſte verwoeſting; beſchreven / en als eene levendige ſchilderye van Iſraëls Volk voorgedragen is. Want de Wynſtok, in der Joden Land ſeer talryk (a), heeft dit met vele andere Bomen gemeen / dat hy / 't ſy alleen / 't ſy in eene verſameling van Wynſtokken, die men eenen Wyngaard noemt / een Zinnebeeld van een geheel Volk / en wel bepaaldelik van Iſraëls Volk geworden is. Want des HEEREN der Heirſcharen Wyngaard is het Huys van Iſraël / Eſai. V. 7. tot het welke God ſelve ſegt / ik hadt U dog geplant, eenen Edelen Wynſtok, een geheel getrouw Saad, Jer. II. 21. Een ſtuk / dat niet alleen door de Leer der Oude Propheten / maar ook door die der Rabbynen (b) / ſoo bekend in Iſraël was / dat de Overprieſters en Phariſeeuwen / toen ſy de Gelykenis van de Landlieden in den Wyngaard uyt des Heilands mond hoorden / ſeer wel verſtonden / dat hy van hun ſprak (c). En waarlik de Wynſtok, die wel een onaanſienelik en ſlegt hout heeft / 't welk van de Werklieden niet geſogt wordt / maar die ſig egter diep worteit; wyd en ſyds uytbreidt; en aangename / den Menſch verkwikkende / en ten Altare toegelatene Vrugten draagt (d) / is eene voegſame Schilderye van Iſraëls Volk / 't welk by andere Volkeren / inſonderheid toen het uyt Egypten naar elders overgeplant / en tot Gods Volk gemaakt wierdt / wel een onaanſienelik en ſlegt Volk was (e) / maar egter diep geworteld / en wyd en ſyds uytgebreid wierdt: gelyk het ook / blyvende by den ſuyveren Godsdienſt / eer het veranderde in de verbaſterde Kanken eens vreemden Wynſtoks (f) / aangename vrugten voor God en Menſchen voortbragt. En dat wel ſoo / dat dit Volk / om in de voorſigtigheid der Regtvaerdigen te blyven / of tot deſelve wederkeeren / vele Wetten en Kaſtydingen / die door het binden en ſnoejen van den Wynſtok

(z) *Pſ.* XLIV. 5. (a) *Deut.* VIII. 8. (b) Joh. Henr. Otho, Lex. Rab. in VINEA. (c) *Matth.* XXI. 33—46. (d) *Rigt.* IX. 13. (e) *Deut.* VII. 7. 8. (f) *Jer.* II. 21.

ſtok worden afgebeeld / nodig hadt. Om nu van de Voſſen (g) / Wilde Zwynen (h) / en Rupſen (i) / die den Wynſtok ſchenden / en de Vyanden van Gods Volk beteekenen (k) / niet te ſpreken.

By deſen uyt Egypten in Canaän overgeplanten / en aldaar ſoo ſeer verheerlikten Wynſtok wordt hier nog een Stam gevoegd / welken 's HEEREN Regtehand geplant heeft. De ſeldſaamheid van het Hebreeuwſche Woord כנה heeft den Uytleggeren eenige moeite gekoſt / om deſſelvs beteekenis te bepalen. Sy hebben het / onſes oordeels / best gevat / die hier denken aan eene byſondere Scheute / Rank / of Stek van deſen ſelven Wynſtok; die wel / om haren oirſprong / by denſelven Wynſtok gevoegd / maar egter ook / om eenige byſonderheid / van dien Wynſtok onderſcheiden wordt: in denſelven ſin / waarin men / Gen. XLIX. 11. den Edelſten Wynſtok van den Wynſtok, en Eſai. V. 7. de plant der verluſtiginge des HEEREN der Heirſcharen van ſynen Wyngaard onderſcheiden ſiet. Nu is het aanmerkelik / dat dit onderſcheid tuſſchen den Wynſtok en den Edelſten Wynſtok, Gen. XLIX. 11. bepaaldelik voorkomt in den Segen van den ſterbenden Jacob over den Stam van Juda, en dat Eſai. V. 7. de Plant van 's HEEREN verluſtiginge, in onderſcheiding van des HEEREN Wyngaard, duydelik tot den Stam van Juda gevryagt wordt. Want dus leeſt men aldaar: des HEEREN der Heirſcharen Wyngaard is het Huys van Iſraël, en de Mannen van Juda ſyn eene Plant ſyner verluſtiginge.

Dit brengt ons tot die gedagte / dat men hier / door den uyt Egypten in Canaän overgeplanten Wynſtok het ganſche Volk van Iſraël, en door deſen by dien Wynſtok wel gevoegden / maar egter van denſelven ook onderſcheiden Stam het Geſlagt van Juda te verſtaan hebbe; dat / wegens ſynen oirſprong / tot het Volk van Iſraël wel behoorde / maar egter ook / wegens de belofte der geboorte van den Heiland / boven dat Volk verheven / en dus van het ſelve onderſcheiden was / als een Stam, dien de HEER, de God der Heirſcharen / naar ſynen Verbondsbeid / door het onwederſtaanbaar vermogen van de Regtehand ſyner Geregtigheid / tot baſtigheid / cieraad / en bruygbaarheid heeft geplant: gelyk hy dien ook / na dat Judas Ryk van het Ryk der Tien Stammen / onder Rehabeam geſcheurd

(g) *Hoogl.* II. 15. (h) *Pſ.* LXXX. 14. (i) *Amos* IV. 9.
(k) Siet myne Sinnebeeldige Godgeleerdheid, het Eerſte Deel, *Hoofdſt.* III. §. 38.

ſcheurd was (dooz eene affcheuring / die / lang eer deſe Pſalm vervuld wierdt / reeds ſoude geſchied ſyn) op eene ſonderlinge wyſe gheveſtigt hadt: en dat om den Soon, dien hy ſig geſterkt heeft.

Deſe Soon is buyten twyffel deſelve / die vſ. 18. de Soon des Menſchen genoemd wordt / dooz wien wy / met de Chaldeeuwſche Uytlegging; met den Joodſchen Meeſter Abeneſra; met onſe Voortreffelike Kantteekenaars; en met andere Mannen van Namen; niemand anders / dan den Koning, den Meſſias, verſtaan: die Gods Soon dooz de Eeuwige Geboorte is / en des Menſchen Soon dooz de geboorte uyt de Maagd worden ſoude / en daarom niet alleen als een Soon, die ons gegeven / maar ook als een Kind, dat ons geboren ſoude worden / in éénen adem voorkomt (l): gelyk hy ook meermalen by de Propheten de Soon des Menſchen genoemd wordt (m): ſynde ook daarom / gelyk uyt vergelyking van vſ. 16. en 18. blykt / ſoo wel de Man van Gods Regtehand, als de Soon, en des Menſchen Soon, dien God ſig geſterkt heeft. Want hy is de Man van Gods Regtehand, אִישׁ יְמִין / Jis Jamin, met eenige toeſpeling op den Naam van Benjamin, die eenen Soon der Regtehand betekent / om 's Vaders grote liefde en vertrouwen jegens hem uyttedrukken. En dus is de Meſſias de Man van Gods Regtehand, omdat hy de Man / Gods Metgeſel / is (n) / dooz wien God / als dooz ſyne Regtehand / de grootſte dingen / ſoo in de Natuur (o) / als in de Genade (p) / uytvoert: omdat hy ook / in ſyne grootſte bedryven / God aan ſyne Regtehand heeft (q): en omdat hy éénig aan Gods Regtehand ſitten ſoude (r). Ook is hy die Soon, en die Soon des Menſchen, dien de Verbondsgod ſig geſterkt heeft: omdat hy / uyt kragte van het Eeuwig Vredeverbond / Menſch ſoude worden / om Gods Knegt te ſyn / dien God wilde ondersteunen (s) / en die ook daarom konde ſeggen: ik ſtel den Heer geduriglik voor my. Omdat hy aan myne Regtehand is, ſal ik niet wankelen (t).

Deſe Soon wordt ook / wat ſyne Menſcheid aangaat / in weſſe hy van God ſoude geſterkt worden / met het hoogſte regt / en ten allernaaſten betrekkelik gemaakt op dien Stam, die tot Iſraëls Wyn-

(l) *Eſai.* IX. 5. (m) *Pſ.* VIII. 5. *Dan.* VII. 13. vergel. *Hebr.* II. 6. 7. (n) *Zach.* XIII. 7. (o) *Pſ.* XXXIII. 6. *Job.* I. 3. *Col.* I. 16. *Hebr.* I. 2. (p) 2 *Cor.* V. 19. 1 *Petr.* I. 21. *Eph.* II. 18. (q) *Pſ.* XVI. 8. CX. 5. (r) *Pſ.* CX. 1. *Matth.* XXVI. 64. *Eph.* I. 20. *Hebr.* I. 3. VIII. 1. (s) *Eſai.* XLII. 1. (t) *Pſ.* XVI. 8.

Wynſtok wel behoort/ maar die eheuwel ook van denſelven onderſcheiden/ en tot een Zinnebeeld van Judâs Huys en Rijk gemaakt is: omdat hy (u) eene Scheute, dat is/ een Soon uyt Judâs Stam syn moest (v)/ waaruyt hy/ als een Rijsken uyt den afgehouwen tronk van Iſaï, voortkomen ſoude (w).

Deſe dan is die door God uyt Egypten in Canaän overgeplante Wynſtok van Iſraëls Volk/ en deſe is die sonderlinge/ op den Koning, den Meſſias, ſoo seer betrekkelijke Stam van Juda, die hier de Onderwerpen worden van het Gebed/ dat 't HEEREN Volk tot den HEER brengt/ seggende/ keer dog weder, aanſchouw uyt den Hemel, en ſie, en beſoek deſen Wynſtok, en dien Stam.

God/ beginnende eenige Menſchen of Volkeren te begunſtigen/ voordt geſegd tot hen te komen: in die gunſt volhardende/ voordt hy geſegd by hen te syn, te blyven, en te wonen: syne gunſt van hun ontrekkende/ voordt hy geſegd hen te verlaten, en van hun te wyken: maar ſyne ontrokkene gunſt aan hen op nieuws bewyſende/ voordt hy geſegd tot hen wedertekeren (x). Dit nu bidt hier het bedruckt Volk des HEEREN, wenſchende dat hy daartoe/ als de Rigter der Geregtigheid (y), die de Rigter der ganſcher Aarde is (z)/ eindelijk eens hen en hunne Vyanden aanſchouwe, en hunne ſaak ſoo ſie, alsmen bidden en ſmeken mag en moet van hem/ die geſeten is op den Stoel der Geregtigheid (a). Hieram ſouden sy sig niet wenden naar den Tempel, die dan met vuur ſoude verbrand syn (b)/ maar tot den Hemel, die des HEEREN is (c): tot welken men sig ſelfs/ in den Geeſt/ naar Salomons Gebed/ moeſt wenden/ toen dat Huys nog ſtand hadt (d). Dus wenſchen sy/ dat hy/ die seerhoog woont/ in den Hemel/ t'hunner hulpe

(u) *Eene* Scheute, *dat is*, *een* Soon.] Het is bekend, dat een Wyngaard-rank-of-tak in het Hebreeuws *een Soon des Wynſtoks* genoemd wordt, *Gen.* XLIX. 22. in denſelven ſin, waarin de vuurſpranken *de Sonen der Vuurige Kolen*, Job V. 7. en de Pylen *de Sonen van den Boog*, Job XLI. 19. Klaagl. III. 13. genoemd worden. Dus wordt hier ook niet onaartig opgemerkt, dat de Meſſias hier, als ſulk een *Soon*, ſinnebeeldigerwyſe tot deſen *Stam*, en dus ook door deſen *Stam*, die wy menen de Stam van Juda te syn, tot den ganſchen *Wynſtok* van Iſraël wordt betrekkelik gemaakt.

(v) *Gen.* XLIX. 10. (w) *Eſai.* XI. 1. vergel. *Eſai.* LIII. 2. (x) *Pſ.* VI. 5. XC. 13. (y) *Pſ.* IX. 5. (z) *Gen.* XVIII. 25. (a) *Pſ.* XCVI. 13. XCVIII. 9. (b) 2 *Kon.* XXV. 9. 2 *Chron.* XXXVI. 19. (c) *Pſ.* CXV. 16. (d) 1 *Kon.* VIII. 27. 30. 32. 36. 39. 43. 45. 49.

ye ſeerlaag ſie / op de Aarde (e): opdat hy de geregtigheid van ſynen Hemelſchen Stoel / en de magt van ſyne Hemelſche Heerſchappye / t' hunner genadige en kragtdadige reddinge / tegen hunne Vyanden / door ſyn glinſterend ſien en aanſchouwen / ſoo wende / als hy het / om deſen Wynſtok uyt Egypten in Canaän overteplanten / uyt de Wolk-en-Vuur-Colomne gewendt heeft tegen de Egyptenaren (f). Want / dat doende / ſoude hy deſen Wynſtok en dien Stam in ſyne gunſt / t' hunner verloſſinge / naar ſyne belofte / ſoo beſoeken / als hy Sara beſogt / toen hy haren wenſch / naar ſyne belofte / verhulde (g) / en als hy deſen Wynſtok voormaals hadt beſogt / toen hy ſig tot deſſelfs overplanting uyt Egypten in Canaän ſchikte (h).

Eilt Woord / hier gebruikt / is eene kragtige dwangreden te deſer ſake. Waarlik eilt Woord weegt hier niet één / maar vele ponden. Want beroept men ſig / in het noemen van Gods Gedenkinaam JEHOVA (i), op de onveranderlikheid van ſyn Weſen / en van ſyn Woord: men toont niet op ſigſelven te ſteunen / en geener anderen Schepſelen hulp te ſoeken / maar heilig te geloven / dat Jacobs Kinderen daarom niet verteerd worden / omdat JEHOVA niet veranderd wordt (k). Spreekt men hem aan / als den Verbondsgod, men toont / in het Land der Gevangeniſſe / geenen vreemden God / maar den God der Vaderen / te ſoeken; ware Sioniten in Babel te blyven; en de wederbrenging / als de wederbrenging van Sions Gevangenen / te begeren (l). En dus is het / als of ſy God op den Aartsvaderlikken Eed maanden / en tot hem ſeiden / gy ſult Jacob de trouw, Abraham de goedertierenheid geven, die gy onſen Vaderen, van Oude Dagen af, geſworen hebt (m). Schryft men hem de heerſchappye toe over de Heirſcharen, en ſpreekt men hem aan / als den HEER, wiens Naam is Krygsman (n): men toont op ſyne magt geruſt te ſyn / door welke hy de Heirſcharen / die door dit Volk ſtryden (als de Slagordening des Lebendigen Gods (o) / en en als (p) het Heir des HEEREN) ſegenen; en de Vyandelikke Heirſcharen / als ſulken / die Sion haten (q) / uytroejen kan. Bidt men hem door deſen Wynſtok des ganſchen Volks / van weleen tot hiertoe was geſproken / en welkers planting en heer-

(e) *Pſ.* CXIII. 5. 6. vergel. *Pſ.* CXXXVIII. 6. *Eſai.* LVII. 15. met *Pſ.* XIV. 2. XXXIII. 13. 14. (f) *Exod.* XIV. 24. vergel. *Pſ.* X. 14. (g) *Gen.* XXI. 1. (h) *Gen.* L. 24. *Exod.* IV. 31. (i) *Hoſ.* XII. 6. (k) *Mal.* III. 6. (l) *Pſ.* CXXVI. 1. (m) *Mich.* VII. 20. (n) *Exod.* XV. 3. (o) 1 *Sam.* XVII. 26. 36. 45. (p) *Joſ.* V. 14. (q) *Pſ.* CXXIX. 5.

heerlikheid / vs. 9——12. ſoo levendig beſchreven was: het geſchiedt om God / als het ware / tot yver te verwekken over ſijn eigen werk / opdat hy het den Vyanden van ſijnen groten en heerliken Naam niet ten proje gebe (r). 't Is dan als of ſy ſeiden / HEER, gy ſult het voor ons voleinden. Uwe goedertierenheid, HEER, is in de eeuwigheid. Laat niet varen de werken uwer handen (s). Ja! bidden ſy ook ſoo onderſcheidentlik voor den Stam deſes Wynſtoks, die het Huys en Rijk van Juda beteikent: het geſchiedt om hem de byſondere / en met onberouwelijken Ede geſtaafde Belofte der geboorte van den Heiland uyt den Stam van Juda voorteduragen / en te bidden / dat hy doch dien Stam bewaare / om des Heeren wille (t): of / geſchiedt het hier voordt uytgedrukt / om den Soon, dien gy U geſterkt hebt; om den Man van uwe Regtehand; om des Menſchen Soon, dien gy U hebt geſterkt. En bidt men / dat hy / om deſen Wynſtok en om dien Stam in genade te beſaelien / wederkere, en denſelven uyt den Hemel aanſchouwe en ſie: wat is het anders / dan eene erkentenis / dat men ſijnen Hemelſchen Chroon eerbiede; en dat men geene Aardſche / maar Hemelſche Segeningen / te deſer Land-en-Godsdienſt-herſtellende Verlaſſinge / nodig hebbe. En dus is het wederom / als of ſy ſeiden: ſie van den Hemel af, en aanſchouw van uwe Heilige, en uwe Heerlike Woning. Waar ſyn uw yver, en uwe Mogenheden? Het gerommel uws ingewands, en uwe barmhartigheden? Sy houden ſig tegen my in (u).

En dat dit eigentlik de bedoeling van dit alles ſy / blykt uyt de nare beſchryving / die men van dien Wynſtok / en van dien Stam / in deſe ſmeking geeft: (v) hy is met vuur verbrand;

hy

(r) *Joſ.* VII. 9. (s) *Pſ.* CXXXVIII. 8. (t) *Dan.* IX. 17.

(u) *Eſai.* LXIII. 15. vergel. *Deut.* XXVI. 15.

(v) *Hy is met vuur verbrand; hy is afgebouwen.*] Dit wordt door onſe Overſetters in het Vrouwelik Geſlagt uytgedrukt, *ſy is met vuur verbrand; ſy is afgebouwen.* 't Is ook ſeker, dat de Hebreeuwſche Woorden שרפה en כסוחה van het Vrouwelik Geſlagt ſyn. Dit moeſt ook ſoo ſyn, omdat ſy ſlaan op het Woord נפן, *Wynſtok*, en op het Woord כנה, *Stam*, welke beiden, by de Hebreeuwen, van het Vrouwelik Geſlagt ſyn. Dog de Woorden *Wynſtok* en *Stam* by ons van het Mannelik Geſlagt ſynde, hadden ſy de andere Woorden, die daarop ſlaan, hier ſoo wel als *vſ.* 9—14. in het Mannelik Geſlagt moeten verduytſchen, en dus ſeggen *hy is met vuur verbrand; hy is afgebouwen:* omdat ſoo wel in de Taal, waarin, als in de Taal waaruyt men vertolkt

hy is afgehouwen: ſy komen om van het ſchelden uwes aangeſigts. In welke woorden men eerſt blyft by het Sinnebeeld van den Wynſtok, en van den Stam, onder deſe bewoording/ hy is met vuur verbrand, hy is afgehouwen. 't Welk daarna op de geenen/ die door deſen Wynſtok, en door dien Stam verbeeld ſyn/ worden toegepaſt/ in deſe woorden/ ſy komen om, of ſy ſullen omkomen, door het ſchelden uwes aangeſigts.

De bewoordingen met vuur verbrand en afgehouwen ſyn konnen niet gevoegelik tot één en het ſelve Onderwerp gebragt worden. Want behalven dat ſy met geenen koppelaar aan elkanderen verbonden ſyn/ laat dit ook de ſchikking der Woorden niet toe. Want dan ſoude het afhouwen voorgaan/ en het verbranden volgen: naar het denkbeeld/ dat ons de aart der ſake ſelve geeft; en naar de take/ die men bindt/ Eſai. XXXIII. 12. (w) de afgehouwe doornen ſullen met vuur verbrand worden. Hieruit bringen wy die twee onderſcheide bewoordingen tot de twee onderſcheide Onderwerpen/ van welken hier gehandelt wordt: dat is/ tot den Wynſtok, en tot den Stam. En dan ſien wy eenen natuurlikken voortgang in dit Werk. Want van den Wynſtok, die het ganſche Volk betekent/ was vſ. 13. 14. reeds/ als van eenen afgeplukten/ omgeworpen/ en afgeweiden Wynſtok/ geſproken: van welken men nu gemaklik verſtaan kan/ dat hy ten buite ſy overgegeven. Dog van den Stam was te voren niets diergelyks geſegd: maar daarvan wordt nu alleen getuygd/ dat hy ſy afgehouwen. Door welke bewoording men niet het ontwortelen (gelyk van den Wynſtok/ vſ. 14. door het uytwroeten geſegd was) maar alleen het knotten en afkappen boven den grond/ dog ſoo dat de Wortel in de Aarde bleef/ verſtaan kan: naar het denkbeeld/ dat ons daarvan gegeven wordt/ Job XIV. 7—9. voor eenen boom, als hy afgehouwen wordt, is verwagting, dat hy ſig nog ſal veranderen, en dat ſyne ſcheute niet ſal ophouden. Indien ſyn Wortel in de Aarde veroudert, ſal hy van den reuk der wateren uytſpruyten, en hy ſal eenen tak maken, gelyk eene

tolkt, die Regel plaats heeft, *Adjectivum & Subſtantivum conveniunt in genere, numero, & caſu.*

(w) *De afgehouwe doornen*, Enz.] Dus vertaal ik die Plaats, *Eſai.* XXXIII. 12. liever, dan dat ik in deſelve het woordeken *als*, met onſe Overſetters, invoege. Ook is de ſin dus gemakkelik: *de Volkeren ſullen ſyn de Verbranding des Kalks: de afgehouwe Doornen ſullen met vuur verbrand worden.* Men vergelyke het Eerſte Deel myner Heilige Mengelſtoffen, *pag.* 214.

eene plant. 't Welk / wat den letterlyken ſin aangaat / ten volſten overeenkomt met Nebukadnezars Droom en Daniëls Uytlegging / Dan. IV. 15. 23. 26. gelyk het ook overeenſtemt met de Leer der Propheten / die toonden dat niet alleen de Stam van Juda, hoe ſeer ook te verminderen / egter nog ſoude bewaard worden / maar dat ook het Volk van Juda, ſchoon het tot eenen geknotten en afgehouwen Stam / door 's Vyands onderdrukking / in de Babyloniſche Wegvoering, gemaakt wierde / egter nog een Volk / niet alleen in het beloofde Land geworteld / maar ook in het ſelve / na eene ſeventigjarige gevangenis / wederom te herſtellen / en aldaar wyd en ſyds uittebreiden / blyven ſoude (x). Maar ſoo was het met den Wynſtok van Iſraël niet gelegen. Want deſe ſoude / na de Aſſyriſche Wegvoering, nooit ſtamsgewyſe wederkeren / en nooit tot een byſonder / en van Juda onderſcheiden Volk herſteld worden: maar de geenen / die van daar wederkeerden / ſouden ſig gelukkig rekenen / ſoo ſy den wedergekeerden Volke van Juda ingelyvd / en met den gemeenen naam van Joden benoemd wierden. Want van Ephraïm, ſynde eene benaming van Iſraëls Koningryk / omdat deſſelvs Koningen uyt den Stam van Ephraïm waren / heeft Eſaïas duydelyk voorſpelt / dat in LXV. Jaren / nadat Eſaïas de geboorte van Immanuël uyt de Maagd voorſeide / Ephraïm ſoude verbroken worden, dat het geen Volk ſyn ſoude (y). 't Welk / (z) ten beſtemden tyde / vervuld is. Niet toen Iſraël door Salmanaſſar naar Aſſyrien vervoerd wierdt (a). Want toen bleev van Iſraël nog een Volk in het beloofde Land / 't welk / ſchoon het gering was / egter nog groot genoeg bleev / om / onder Joſia, die dese gebreken in den Godsdienſt verbeterde (b) / het Paſcha in dat Land te vieren (c). Maar dit is vervuld / toen deſes uytgeroeiden Volks elendige overblyfſels door Eſarhaddon onder de Volkplantingen van dese Heidenſche Volkeren ſoo vermengd wierden / dat ſy van de andere Volkeren niet meer

(x) *Jer.* XXV. 11. 12. XXIX. 10. vergel. met *Hoofdſt.* XXVII. 7. *Dan.* IX. 2. (y) *Eſai.* VII. 8.

(z) *Ten beſtemden tyde vervuld.*] Men ſie het begrip van velerlye Geleerde Mannen over deſe Tydrekening in myne Prophetiſche Godgeleerdheid, het Twede Deel, *Hoofdſt.* III. §. 33. en by de aldaar door my aangehaalde Schryvers, als mede by de Engelſche Godgeleerden, die, van tyd tot tyd, met myne Voorredens in het Nederduyts verſchynen, en by de geenen, die ſy aanhalen over *Eſai.* VII. 8.

(a) 2 *Kon.* XVII. 5–18. XVIII. 9—12. (b) 2 *Chron.* XXXIV. 30. 33. (c) 2 *Chron.* XXXV. 17.

meer te onderſcheiden waren/ en dus ophielden een byſonder Volk te ſyn (b).

Maar ſoude de HEER ſig ééns over Zion ontfarmen; ſoude hy ééns wederom weldoen aan Zion, naar ſyn welbehagen; ſoude hy de Muren van Jeruſalem wederom opbouwen (c): de Tyd/ om hun genadig te ſyn/ de beſtemde Tyd/ moeſt worden waargenomen (d). Want anders ſullen ſy omkomen van het ſchelden ſyns aangeſigts. Want het Aangeſigt, dat meermalen de gemoedsgeſtalten (e)/ die men uyt het aangeſigt leſen kan (f)/ en wel voornamelik den toorn betekent (g)/ kant ſig niet alleen tegen den geenen/ wien men gram is/ maar het ontſteurt den mond ook/ die tot het aangeſigt behoort/ menigmaal in ſcheldingen, die harde verwyten en beſtraffingen ſyn (h)/ door welken ſy/ die op duyſend niet één konnen antwoorden/ ſouden omkomen en vergaan. Want wie kent de ſterkte ſyns toorns/ en ſyner verbolgenheid/ naar dat hy te vreſen is (i)? Hierom bidden ſy ontſlag van deſen toorn. En dat doen ſy/ door ſig te beroepen op Gods Verbond/ 't welk hen deedt hopen/ dat ſy/ om Meſſias wil/ van den ondergang ſouden bevryd worden; en dat de HEER het Volk van Juda, uyt welkers Stam de Heiland komen moeſt/ en welkers Wetgever hy nog moeſt vinden/ daarom herſtellen ſoude.

HET TWEDE DEEL.

Het hart eens Wyſen ſal Tyd en Wyſe weten. Want een ieder Voornemen heeft Tyd en Wyſe (k). Hierom ſullen onſe Wyſe Bidders/ getoont hebbende dat ſy den Tyd hunner beſoekinge/ welken ſy uyt de grootheid van hunnen noodt geleert hadden/ wel bekenden (l)/ nu in de nadere uytbreiding van dit Gebed gaan tonen/ dat ſy ook niet onkundig ſyn van de Wyſe/ waarop ſy de verloſſing ſmeken/ verwagten/ en genieten moeten. Want ſy ſmeken en verwagten die op de gronden en de verpligtingen van het Eeuwig Verbond/ ſoo als het ſelve

(b) *Ezr.* IV. 2. (c) *Pſ.* LI. 20. (d) *Pſ.* CII. 14. (e) 1 *Kon.* X. 24. *Spr.* XVI. 15. *Ezech.* III. 8. (f) Siet Arn. Ruimigs Heilige Sinnebeelden, met myne Aantekeningen op het Woord AANGESIGT. (g) *Lev.* XVII. 10. XX. 6. *Pſ.* XXI. 10. XXXIV. 17. *Jer.* XXI. 10. 1 *Petr.* III. 12. (h) *Spreuk.* XIII. 1. 8. XVII. 10. *Eſai.* XXX. 17. vergel. *Job* XXVI. 11. *Pſ.* LXXVI. 7. *Eſai.* LI. 20. LXVI. 15. (i) *Pſ.* XC. 11. (k) *Pred.* VIII. 5. 6. (l) *Luc.* XIX. 44.

de niet alleen tuſſchen de Godlikke Perſonen/ maar ook tuſſchen God en de Sielen der Opregten beſtaat: tonende/ in die beide opſigten/ de wyſe/ waarop ſy de redding wenſchten/ en waarop ſy ſig benaerſtigen wilden/ om aan de grootheid hunner verpligtingen te beantwoorden. Dit blykt ons duydelik/

I. Niet alleen uyt het Voorſtel deſer ſake/

A. Met betrekking op den Heiland/ als op Gods Bondgenoot. Een wiens opſigte ſy

a. Smeeken/ uwe hand ſy over den Man uwer Regtehand, over des Menſchen Soon, dien gy U geſterkt hebt.

b. Beloven/ ſoo ſullen wy van U niet te rugge keren.

B. Met betrekking op henſelven/ als op Gods Bondgenoten. Een welken opſigte ſy

a. Smeeken/ behouw ons in het leven.

b. Beloven/ ſoo ſullen wy uwen Naam aanroepen.

II. Maar ook uyt het Slot deſer ſake. ô HEERE, God der Heirſcharen! breng ons weder. Laat uw aanſchyn ligten: ſoo ſullen wy verloſt worden.

De noodſaak/ die men vs. 16. hadt/ om het Voorbeelden על in betrekking op den Soon/ dien God ſig geſterkt heeft/ te vertolken door het Voorbeelden om, in deſer voegen/ om den Soon, dien gy U geſterkt hebt, heeft veelen Uytleggeren doen ſien/ dat men het hier ook ſoo te nemen hebbe. En daarom vertalen ſy/ en wy met hun/ de woorden van vs. 18. aldus: uwe hand ſy 'er, om den Man uwer Regtehand, om des Menſchen Soon, dien gy U geſterkt hebt.

Nopens de Hand, betekenende de magt/ die JEHOVA, de God der Heirſcharen/ ter uytvoeringe van ſyn Verbond/ beſſent/ voordt hier/ ten goede van deſen Wynſtok, en van dien Stam, verſogt/ dat deſelve ſig vertone/ en dat ſy kragtige daden doe: opdat wy (willen ſy ſeggen) uwe grote hand beweſen ſien aan onſe Vyanden/ gelyk gy die/ by de overplanting deſes Wynſtoks/ aan de Egyptenaren beweſen hebt (m): om ons/ gelyk gy onſen Vaderen toen gedaan hebt (n)/ met eene ſterke hand uyt het Land onſer gevangeniſſe uytteleiden. Dat het dog nu/ terwyle de benauwdheid van rondomme is/ moge blyken/ dat gy uwe hand uyt de hoogte uytſtreekt (o); dat uwe hand met ons ſy (p); dat alle uwe Heiligen ſyn in uwe hand (q); dat gy ons in uwe beide handpalmen gegraveert hebt (r); en dat gy de

(m) *Exod.* XIV. 31. (n) *Exod.* XXXII. 11. (o) *Pſ.* CXLIV. 7. (p) Vergel. *Luc.* I. 66. *Hand.* XI. 21. (q) *Deut.* XXXIII. 3. (r) *Eſai.* XLIX. 16.

de Heidenen ten anderenmale met uwe hand uyt de besitting verdryvt / om ons daarin wederom te planten (u).

Dog dese hunne smeekingen wierpen sy voor Gods aangesigt niet neder op hunne Geregtigheden / maar op Gods Barmhartigheden / die groot syn (v). Want sy wenschten verhoord te worden / om des Heeren wille: namelik / om den geenen / van wien wy soo eben spraken; om den Man van Gods Regterhand / en om des Menschen Soon / dien God sig gesterkt heeft / en wiens toekomstige geboorte uyt den Stam van Juda, met syne aanstaande komst tot Israël, en syne Eeuwige Voorgeregtigheid / met alle derselver gevolgen / die sonder de herstelling van der Joden Kerk-en-Burgerstaat / naar het Prophetisch Woord / niet geschieden souden / dit alles noodsaakelik maakten.

Sy toonden ook dese Voorgeregtigheid in het oog te hebben / door de verpligting / welke sy / uyt desen hoofde / op sig namen / seggende / en wy sullen, of / gelyk de Onsen het wel vertolken / soo sullen wy van U niet te rugge keren. In dese woorden erkienden sy genoegsaam / dat sy voormaals van God waren te rugge gekeerd. Ook konden sy dit niet ontkennen. Want / om nu van andere sonden niet te spreken / die sekerlik afwykingen van den HEER syn / sy souden / om de veelheid hunner afwykingen / in die Gevangenis verballen / over welke sy hier soo bitter klagen. Dit nu bedekken en verbergen sy niet / maar sy doen 'er eene ernstige belydenis van / met belofte van niet wederkeeren tot die dwaasheid (w) / waardoor sy / den Rotsteen des lebenden waters verlatende / sigselven bakken hadden uytgehouwen / gebroken bakken / die geen water houden (x). Sy syn dan niet van die Menschen / die / gelyk Adam / hunne sonden bedekken (y). Sy syn evenwel ook geen Menschen / die hunne sonden / met Sodom / bruyt spreken (z). Maar sy syn sulken / die belydenis van hunne sonden doen voor den HEER, die derselver ongeregtigheden vergeeft (a) / door die vergifenis / die by hem is / niet opdat hy beragt / maar opdat hy gevreesd sy (b). Want die syne overtredingen bedekt / sal niet voorspoedig syn. In tegendeel / des soodanigen sap verandert in somerdroogten (c). Maar die se bekent en laat / dien sal barmhartigheid geschieden (d).

Dese verpligting nu / tegen welke sy voornamelik / door hunne gevangelike wegvoering / door Afgoderye hadden aangelo-

(u) *Pſ.* XLIV. 3. (v) *Dan.* IX. 18. (w) *Pſ.* LXXXV. 9. (x) *Jer.* II. 13. (y) *Job* XXXI. 33. (z) *Eſai.* III. 9. (a) *Pſ.* XXXII. 5. (b) *Pſ.* CXXX. 4. (c) *Pſ.* XXXII. 4. (d) *Prov.* XXVIII. 13.

gelopen / erkennen ſy nu door een gelovig opſien op dien Man / die de Man van Gods Regterhand is / en des Menſchen Soon / dien God ſig geſterkt heeft. En ſy erkennen haar ſoo / dat ſy ook haar gelogt / en haare moejelikheid / uyt overtuyging van hunne menſchelikke ſwakheid / erkennen. En daarom maken ſy hunne gelovte daaraan vaſt / dat 's HEEREN hand / niet alleen t' hunner reddinge / maar ook t' hunner bewaringe / leidinge / en beſturinge / daar moeſt ſyn : en dat om denſelven Man van Gods Regterhand / en om denſelven Soon des Menſchen / dien God ſig geſterkt heeft / en in wien alleen ſy de geregtigheid en ſterkte by God ſoeken (e).

En daarom bidden ſy de uytwerking van dit alles / met toepaſſing op ſigſelven / als ſy ſeggen / behoud ons in het leven, ſoo ſullen wy uwen Naam aanroepen. 't Is als of ſy ſeiden / behoud overig de Kinderen des doods (f) ; verſterk het overig deel, dat ſterven ſoude (g); laat uw Werk aan uwe Knegten, en uwe Heerlikheid over hunne Kinderen, ſoo geſien worden (h), dat daar uwe hand, om den Man, die eene verberging is tegen den Wind, en eene ſchuylplaats tegen den vloed (i), ſoodanig ſy, dat gy ons (die Kinderen des doods, om onſe doode werken (k), waardoor wy de Doden voor de Levenden vroegen (l), en waardoor wy de offerhanden der Doden aten (m), in het Land der Doden, waarin men ſelvs de Liederen van Sion, die de Liederen des HEEREN ſyn, niet ſingen kan (n), door het ſchelden uwes aangeſigts geworden ſyn) in het Leven, niet alleen der Nature, maar allermeeſt der Genade, behouden wilt. Uw werk, ô HEER! behouw in het leven, in het midden der Jaren; maak het bekend in het midden der Jaren; in den toorn gedenk des ontfermens (o). Dan ſullen wy uwen Naam ſoo aanroepen, dat wy ons ook naar dien Name noemen (p), en ons dus voor uw Volk en uwe Verbondelingen verklaren ſullen (q). En daarom, ô onveranderlike JEHOVA! al ſyn wy ontrouw geweeſt, blyv gy dog getrouw (r). Gedenk ons der vorige misdaden niet : haaſt U : laat uwe barmhartigheden ons voorkomen (s) : en, terwyle wy niets vermogen,

(e) *Eſai.* XLV. 24. (f) *Pſ.* LXXIX. 11. (g) *Openb.* III. 2. (h) *Pſ.* XC. 16. (i) *Eſai.* XXXII. 2. (k) *Hebr.* VI. 1. IX. 14. vergel. *Eph.* II. 1. 5. (l) *Eſai.* VIII. 19. vergel. *Eſai.* XIX. 3. (m) *Pſ.* CVI. 28. (n) *Pſ.* CXXXVII. 3. 4. (o) *Hab.* III. 2. (p) Vergel. *Gen.* IV. 26. *Eſai.* XLIV. 5. XLIII. 7. *Pſ.* XLVIII. 1. XLIX. 12. (q) *Eſai* XLIII. 7. (r) 2 *Tim.* II. 13. (s) *Pſ.* LXXIX. 8.

gen, en Menſchenhulp ydelheid is, breng gy ons, als een God der Heirſcharen, die over alle Heiren, naar den eiſch van uw Verbond, beſtelling doet, eindelik eens weder uyt het Land onſer gevangeniſſe tot het Land van Immanuël (t), waarin hy tot ſynen Tempel, welke daarom met de Stad moet herbouwd worden (u), komen ſal (v). Doe dan wel by Sion, naar uw welbehagen, en bouw de Muren van Jeruſalem op (w). Laat, tot dat einde, uw Aanſchyn, naar den Prieſterſegen van uw Verbond (x), tot onſe bekering; tot 's Vyands beteugeling; en tot herſtel en verbetering van onſen Kerk-en-Burgerſtaat, ſoo ligten, gelyk het oudtyds ligtte in de Wolk-en-Vuurcolomme, toen gy deſen Wynſtok uyt Egypten hebt overgeplant. Dit doende, ſullen wy nu en eeuwig verloſt ſyn. Want waarlik te vergeevs verwagt men het van de Heuvelen, en van de menigte der Bergen. Waarlik in den HEER, onſen God, is Iſraëls Heil (y).

TOEPASSING OP ONSEN TYD;

OP ONSE VERPLIGTINGEN; EN OP ONSE VERWAGTINGEN.

Siet daar dan / myne Aandagtigen, de ernſtige en welgegronde Smeking van het Volk des HEEREN, om eene genadige Verloſſing uyt het geweld van hardnekkende Vyanden / ter eere van Gods Heerlikheid. Waarom wy / die in eenigheyde moden ſugten / moeten leren / niet uyt andere / maar uyt deſelve gronden van Vertrouwen en Verpligting, onſe Smeekbede voor Gods Throon te brengen. Eene Verpligting, die op ons / niet alleen als op liefhebbers Schepſelen / maar ook / en inſonderheyd / als op Bemínders van ſyn Verbond / en Aanroepers van ſynen Naam / die ſelfs naar ſynen Name genoemd worden / onloochenbaar gelegd is. Eene Verpligting met groote en welgegronde Verwagtingen / die in Gods Eeuwig Verbond gegrond / en voor de verhoring van dit Gebed / in de wederbrenging van Iſraël / en in de herſtelling van derſelver Kerk-en-Burgerſtaat / voor de beteugeling der Vyanden / en voor de ondersteuning van het Volk des HEEREN, ten eeuwmale verbuld ſyn. Eene Verpligting, nog

éénS

(t) *Eſai* VIII. 8. (u) *Dan.* IX. 24—27. (v) *Mal.* III. 1. (w) *Pſ.* LI. 20. (x) *Num.* VI. 25. 26. (y) *Jer.* II. 23.

eéns / die / hoe nodig ook t' allen tyde / nu voorzal / voor ons / als een Woord op sijn pas gesprooken / moet worden aangemerkt: omdat het Gode / naar sijnen wysen en vryen weg / dien hy met ons heeft willen inslaan / goedgedagt heeft / ons soo te drukken / en soo te kastyden / dat wy / met betrekking op vele Delen van ons gesegend Land / reeds gekomen sijn / en met betrekking op andere Delen / soo God sijn aangesigt / ons ten goede / niet laat ligten / seer gemaklikelik en spoedig komen konnen in den selven staat / waarin Israël / by het uytvoesemen deser Smeekbede / sig bevinden soude.

Want was Israël, in de dagen van ouds / als een Wynstok uyt Egypten, dat Afgodisch Diensthuys / in een het en vryagtbaar Land / met verdryving der Heidenen / en met inwoering van den suyveren en onvermengden Godsdienst voor God en den Vader / overgeplant: dit gansch gelukkig Lot is, ons ook / in de dagen onser Vaderen / te beurte gevallen: toen God ons / die te voren uyt het eigentlikgesegd Heidendom geroepen waren / van de geweldige Heerschappye der Spanjaarden / en van derselver Afgoderye en Gewetensdwang / tot de heuchelike Vryheid van den Godsdienst en den Burgerstand overbragt: en toen hy vele Leden onser Kerke uyt Vlaanderen / Brabant / Henegouwen / Vrankryk / en andere Gewesten / in dit Goede Land overplantte. Toen deedt God aan ons / gelyk hy voormaals aan het Oud Israël deedt. Want toen deedt hy in ons Land en Volk eenen uytmuntenden Stam (ik sie op den Doorluchtigen Stam van Oranjen) bloejen en vryagtbaar sijn / met vele gewisse teekenen / die toonden / dat God dien Stam, ons ten goede / door sijne Regtehand plantte / om denselven in een aansienelik bewind / ten nutte van Land en Kerk / te Water / en te Lande / te bevestigen: gelyk deselve en toen / en in het verdolg / naar het verhaal der trouwste Geschiedschryveren / en naar de deelbulvige / en menigmaal in openbaren druk uytgegevene Verklaringen van 's Lands Hoge Magten / ons nuttig geweest is.

Als wy gedenken aan de dagen van ouds; als wy merken op de Jaren van elk Geslagt; als wy het onsen Vaderen vragen / die het ons in hunne Schriften bekendmaken; en onsen Ouden / die ons nog veel / by eigen geheugen / seggen; vernemen en erkennen wy / in verrukkende verwondering / hoe God de plaats voor dien Wynstok, en voor desen Stam, bereidde / en derselver Wortelen deedt inwortelen: soo dat sy het Land / met uytwerping der Vyanden / vervulden / en / niet alleen op de Bergen sigselven uytbreidden / en in de Dalen, maar ook tot aan de See en de Rivieren: met Schepen ter See afvarende / en handeldoende op de Grote Wateren / voor het senden van

Volk-

Volkplantingen in het Oosten en Westen; door Overwinningen en Veddingen met Magtige Vlaten; door het dryven van den Koophandel met de Volkeren van nahy/ en van verre; en door het uytsuygen van den overvloed der Zeen/ en van de bedekte verborgene dingen des Sands.

Saken/ die ons/ door de goede hand onses Gods over ons/ soo ryk en magtig maakten/ dat wy het den Spaanschen Koning/ wiens onmeetbare Schatkisten de nimmer volle Ingewanden van het Westen syn/ in eenen Eagtigjarigen Oorlog verduurt/ en eindelik soo banggemaakt hebben/ dat hy ons eerst/ op de helft van dien Tyd/ in een Twaalfjarig Bestand/ en daarna/ aan het einde van dien Tyd/ by herhaling/ vredere uytbreiding/ en volledige bevestiging/ voor een Vry en Onafhangelik Land en Volk verklaarde/ waarop hy nogt nu/ nogt namaals/ voor sigselven/ syne Oyvolgers/ en Nakomelingen/ immermeer iets eischen sal: gelyk te lesen is in het Eerste Artykel van den Westphaalschen Vrede/ waarvan het Honderdste Jaar den XXXsten Januarii dezes Jaars vervuld is. Soodat wy thans/ in eenen staat/ die/ hoe ongelukkig/ egter nog vry is/ desselfs Eerste Eeuw door Gods goedheid beleven/ en in de Twede Eeuw overtreden.

Hiervan heb ik met ulwe Aandagt/ den XXVIIIsten Januarii dezes Jaars/ in dit selve Heiligdom/ na het verklaren der Woorden uyt (z) 1 Sam. VII. 12. vreedvoerige gedagtenis gehouden. Hierom soude ik 'er thans van swygen konnen/ soo niet 's Lands Hoge Magten daarvan/ in de Uytschryving van desen Algemeenen Dank-Vast-en-Bededag/ als van eene ten hoogsten gedenkwaerdige Stof/ en als van eene Stof der hoognoodsaaklikste dankbaarheid/ gewaagden. Hierom sullen wy den staat van ons Land en Volk/ soo als die door dien Vrede was/ en door dien Vrede wierdt/ niet soo breed/ als wy toen deden/ maar egter breed genoeg/ om den Segen des HEEREN, die ons daarin gewoorden/ en/ tot hiertoe/ bygebleven is/ te begrypen/ voor ulwe Aandagt tragten openteleggen.

De Nederlanders waren/ in de Oude Tyden/ een geheel Vry Volk/ van geene andere Volkeren/ of Volksregeerders/ afhangelik. Met den tyd hebben sy/ wetende dat Eendragt magt maakt/ en dat 'er saken syn/ die door weinigen/ en somtyds door éénen beter/ dan door veelen/ verrigt worden/ het hoogste gesag wettig en staatsgewyse opgedragen aan Uytmuntende.

(z) 1 *Sam.* VII. 12. Samuel nu nam eenen steen, en stelde [*dien*] tusschen Mizpa, en tusschen Sen: en hy noemde diens Naam Eben-Haëzer. En hy seide, *tot hiertoe heeft ons de* HEER *geholpen.*

tende Hoofden/ die men in het ééne Gewest Graven, en in het andere Hertogen noemde: wien het bewind van Krygs-Landen-Regtsaken/ met de beſcherming der gemeene ruſte van binnen en buyten/ naar de door hen beëdigde Vryheden/ Grondwetten/ en Handveſten des Lands/ wierdt toevertrouwd: dog die/ ſonder het goeddunken en de bewilliging der Staten/ geenen Oorlog voerden; geenen Vrede maakten; geene Schattingen heften; en geene andere ſaken van gemeen belang beſchikten. Dog het gebeurde (en ſoo ſyn de menſchelijke ſaken) dat deſe Landen door Oorlogen/ Huweliken/ Erfeniſſen/ Aankoop/ en andere wegen/ ten grootſten deſe tot één Lighaam vereenigt wierden in het Huys van Bourgondien, onder de Regering van Philips den Goeden. Wiens Soon Carel de Stoute, door wien het Hertogdom Gelderland en het Graafſchap Zutphen by de op die wyſe Vereenigde Nederlanden gevoegd wierden/ ſeer grootſe voornemens hadt/ die binnen den Cytel en de bepaalde magt der Hertogen en Graven niet te beſluyten ſouden geweeſt ſyn/ ſoo ſy door ſynen dood/ welken hy in den Jare 1477. in eenen Veldſlag/ by Nancy, onderging/ niet waren afgebrooken. Van Gelderlands Lotgevallen/ na ſynen dood/ door Hertog Karel van Egmond, en door Willem, Hertog van Gulik en Kleef, tot op Karel den Vyfden, en op het Verdrag van Venlo, in den Jare 1543. gewaag ik niets: maar ik merk alleen aan/ dat Maria van Bourgondien, Erfdogter van Karel den Stouten, jong/ ſchoon/ ryk/ en magtig/ van veelen den Dauphin van Vrankryk toegedagt en toegewenſcht/ in dat ſelve Jaar 1477. met Maximiliaan, Aartshartog van Ooſtenryk, meer bekend onder den Naam van Keiſer Maximiliaan den Eerſten, in den Egt verbonden wierdt. Door welk Huwelik/ en door de daaruyt geſproten Naakomelingen/ de Heerſchappye deſer Landen overging in het Huys van Ooſtenryk, en vervolgens kwam onder de Magt van Spanjen. Want hun Soon Philips de Schone, toen ſyne Moeder/ in den Jare 1582. ſtierf/ nog maar een kind van Vier Jaren/ over wiens Voogdye/ en over de ſaken/ onder deſſelfs minderjarigheid voorgevallen/ meer te ſeggen is/ dan ik thans melden kan/ tradt in den Jare 1496. toen hy XVIII. Jaren oud was/ in Huwelik met Johanna, tweede Dogter van Ferdinand den Catholyken, Koning van Arragon en Sicilien, en van Izabelle, Koningin van Caſtilien en Leon, en wierdt met deſe ſyne Ega/ na den dood van haren Broeder Joan, Infant van Spanjen, en van Michaël, Erfprins van Portugaal, eenigen Soon van hare Oudſte Suſter Izabelle, in den Jare 1502. tot Erfgenaam van

van alle de Rijken en Staten dommen der Spaansche Krone / soo binnen / als buyten Europa, verklaard en gehuldigd: gelijk sy ook beiden / in het einde van den Jare 1504. en in het begin van den Jare 1505. na den dood haarer Moeder / in een voorgaand gedeelte derselver gevestigd wierden. Dog het besitten en beheerschen van dat ganssche Spaansche Rijk is hem / omdat hy / in het Jaar 1506. maar XXVIII. Jaren oud synde / voor synen Schoonvader Ferdinand den Catholyken, stierf / niet te heurte gevallen: maar dese Waereldgroothejd wierdt bewaard voor Karel, synen Oudsten Soon / die te Gent / in het Jaar 1500. geboren was / en (sonder dat wy ons met de saken synes Kindsheid en minderjarigheid ophouden) onder den Naam van Keiser Karel den Vyfden seer vermaard geworden is: nadien hy / in den Jare 1519. na de verstandige en standvastige weigering van Frederik, Keurvorst van Saxen, tot Roomsch koning / en dus ook tot Keiser verkoren / en in het volgend Jaar 1520. tot die Hoge Waerdigheid gekroond wierdt.

Hier nu vindt men het begin der Nederlandsche Beroerten / die den Oorlog / weelde voor den Westphaalschen Vrede geëindigd wierdt / verscheenden. Want Karel was te groot / en in andere Landen te onafhangelijk geworden / dan dat hem de Nederlandsche / schoon voor hem beswarene / Regten de handen binden souden. Beslujten en Placaten / die alleen door de Staten genomen / en in derselver naam afgekondigd mogen worden / wierden / sonder hunnen Raad en Bewilliging / buyten 's Lands gemaakt / en vandaar met gesag / tot beswaar van het Land / en tot kreukking van de Vryheid / ingevoerd. Dit viel ook op den Godsdienst. Want de Groote Martinus Lutherus sig / sedert het Jaar 1517. eerst tegen de Aflaatkraam / en vervolgens tegen de ganssche Leer en Heerschugt der Roomsche Kerke verzettende / wierdt door desen Keiser / veel doende om het Hof van Romen te behagen / kort na syne kroning / in den Jare 1521. in de Rijksvergadering te Worms, verketterd / en in den Rijksban gedaan: waardoor hy en alle syne Aanhangelingen voor de algemeene vervolging wierden blootgesteld. Welk Beslujt / bestend onder den Naam van het Edict van Worms, schoon den XXVIsten Maii / niet in de Volle Rijksvergadering genomen / egter op den VIIIsten dier Maand / opdat het soude schijnen in de Volle Rijksvergadering genomen te sijn / gedagtekend wierdt. Op welken dag ook een diergelijk Placaat gedagtekend / en naar de Nederlanden / toen bestuurd door Margaretha van Oostenryk, 's Keisers Moeye / verzonden wierdt. Vervolgens kwamen vele scherpe / en steeds verzwaarde Bloedplacaten van den

den Keiſer in deſe Landen / waardoor de Inquiſitie hand overhand wierdt ingevoerd: door welke vele duyſenden in de Nederlanden omkwamen / die toen waren opgevuld met Proteſtanten, die Duytsland / om de Vervolging / verlieten: hebbende den Naam van Proteſtanten, in den Jare 1529. te Spiers gekregen / daar de Keurvorſten van Saxen en Brandenburg, de Graven van Lunenburg, de Landgraaf van Heſſen, de Vorſt van Anhalt, en XIV. Rykesſteden / proteſteerden tegen het Beſluyt om het Edict van Worms van den Jare 1521. en deſſelvs ſcherpe uytvoering nader te beveſtigen. Dit gaf niet alleen gelegenheid tot het overleveren der Geloofsbeydenisſe te Augsburg, in den Jare 1530. maar ook tot andere middelen / om hun Proteſt, tegen de weerwillige Vyandlike Ondernemingen / by alle Chriſten Mogenheden te verdedigen / en ſig onderling nader te vereenigen. Waartoe het Verdrag van Marpurg van den Jare 1529. 't welk Luther en Zwinglius beide teekenden / en het Smalkaldiſch Verbond van onderlinge verdediging / van den Jare 1530. en 1531. ſeer veel toebragten. De inval der Turken in Hongaryen en Sevenbergen, tegen welke men de hulp der Proteſtanten ſeer nodig hadt / maakte dat men hen toen ontſag / en dat men / te Neurenburg, in den Jare 1532. beſloot / hen in ruſt te laten / en hun eene Vryе Kerkvergadering / of Concilie, ten onderſoeke en afdoeninge der ſaken / te beloven. Dog de vrees der Turken geweken / en ſelvs de Vrede met de Franſchen, die ſig in de Curkſche Saken gemengt hadden / in den Jare 1544. geſloten ſynde / herhatte men de vervolging tegen de Proteſtanten, onder voorwendſel van het ſtraffen der Muntelingen: men verſwakte het Smalkaldiſch Verbond / door den afval van eenige Vorſten en Steden: en men dwong dus de Proteſtanten op hunne hoede te ſyn. Sy ſtelden Joan Frederik, Keurvorſt van Saxen, en Philips, Landgraaf van Heſſen, aan het Hoofd van een ontſaggelik Leger: waarover nogtans de Keiſer / den XXIVſten April 1547. Overwinnaar wierdt: hyngende ſelvs den Keurvorſt in ſyne handen / en houdende den Landgraaf / die ſig aan hem hadt moeten komen onderwerpen / tegen alle Crouw gevangen.

Dog dit verouwde den Keiſer ras. Want Maurits, door hem / in de plaats van Joan Frederik, tot Keurvorſt van Saxen verheven / was de Schoonſoon van den trouwloosſlik gevangengehouden Landgraaf. Hierom hadt hy / terwyle hy des Keiſers Leger geboodt / en hem grote dienſten deedt / de verloſſing van den Landgraaf menigmaal / dog teſtiens te vergeevs / verſogt. Hy / deſes marrens eindelik moede / viel / na dat hy

Maag-

Maagdenburg, in den Jare 1551/ na de belegering van een groot Jaar/ voor den Keiſer hadt ingenomen/ van hem af; vereenigde ſig met Brandenburg en andere Hoofden; maakte ſig/ onder anderen/ ras meester van Augsburg; en bragt den Keiſer (te meer/ omdat die nieuwe onluſten met Vrankryk kreeg) ſodanig in het naauw/ dat hy den Paſſauſchen Vrede, in den Jare 1552. aangaan/ en de vryheid van Godsdienſt den Proteſtanten toeſtaan moeſt: welke ſy/ tot het Jaar 1617. ongeſtoord genoten hebben. En kwamen ſy deswegen in nieuwe ongelegenheden/ Guſtavus Adolphus, Koning van Sweden, Duytsland overſtromende/ maakte dat/ ſchoon hy dien tyd ſelve niet beleevde/ de Paſſauſche Vrede/ te Munſter, in den Jare 1648. herſteld wierdt.

Dog de Nederlanders waren ſoo gelukkig niet/ maar wierden door Placaten op Placaten, en door druk op druk gedrangd. Ondertuſſchen wierdt Keiſer Karel te rade/ ſig van ſyne Heerſchappye/ niet alleen over de Nederlanden/ maar ook over alle de Statendommen van het Spaanſche Ryk/ en dus/ met één Woord/ over alle ſyne Erflanden te ontdoen/ en ſyne dagen in een Kloofter/ op de Grenſen van Caſtilien aan Portugaal, te eindigen: hiertoe bewogen ſynde/ niet ſoo ſeer door Ouderdom (want hy bereikte nog geen LVI. Jaren) als wel door Lighaamsongemakken; door het mislukken van vele ondernemingen; door het gelukken van de pogingen ſyner Vyanden; en mogelik ook door gemoedsdrang over de Godsdienſtverbolgingen. Verſcheide redenen maken dit laatſte ſtuk geloofwaerdig/ waaronder men de geenſints Paapſche/ maar geheel Proteſtantſche Belydenis telt/ die aan hem/ als ſyne laatſte Belydenis/ word toegeſchreven/ en die de Inquiſiteuren hyna ſoude bewogen hebben/ om ſyn dood lighaam/ als dat van eenen Ketter/ optegraven/ en te verbranden: gelyk men ſegt/ dat het Beeld van ſynen Biegtvader/ die ſelfs in de Gevangenis ſtierf/ en wien men/ met den Aartsbiſſchop van Toledo, de ſchuld dier Belydeniſſe gaf/ verbrand wierdt.

Dog 't ſy hiermede/ hoe het wil/ de Keiſer kwam/ den XXVſten October 1555. leunende met de ééne hand op de Schouder van Willem den Eerſten, Prins van Oranje, en met de andere op ſyn Stokjen/ ter Staatsvergaderinge te Bruſſel in/ verſeid door ſynen Soon Philips, Man der Koninginne van Engeland, en/ uyt dien hoofde/ Koning van dat Ryk genoemd/ en door eenen groten ſtoet van Edelen en Groten/ en deedt daar eenen plegtigen afſtand van de Nederlanden/ die hy ſynen Soone/ toen XXVIII. Jaren oud/ opdroeg/ en/ met den wy-

ſen raad eener ſagte Regeringe / aanbeval. Omtrent twee maanden daarna volgde de afſtand der Spaanſche Krone aan denſelven Prins. Dog met het nederleggen der Keiſerlike Waerdigheid ging het / om eenige redenen / thans niet te onderſoeken / ſoo ſpoedig niet / maar by langſame trappen / weilker voltojing men ſchynt te moeten bepalen tot den LVIIIſten Verjaardag van 's Keiſers Geboorte / den XXIVſten Februarii 1558.

Hadt Koning Philips ſig naar 's Vaders Raad / omtrent de Nederlanders / gedragen / hy en dat Volk waren gelukkig geweeſt. Maar ſyne Spaanſche Fierheid / en ſyn haat tegen den Hervormden Godsdienſt / overdwarſten hem / en deden hem ſyns Vaders bloedigſte Placaten voor Eeuwige Edicten verklaren / en op het invoeren der Inquiſitie, dat Uythoeiſel van de Hel / waarvan ik in eene / ſoo in het Latyn, als in het Nederduyts, aan het Ligt gegevene Liedenvoering / over de Onderlinge Verdraagſaamheid der Chriſtenen, breeder gehandelt heb / onverſettelik aandringen: verklarende / dat men ſig / daaromtrent / aan geene daartegen ſtrydende Handveſten te ſtoren hadt.

Hieruyt ſproten vele beroerten en oorlogen / die Spanje ſelfs / hoe ryk en magtig / hebben uytgeput. Van deſen ſal ik alleg / wat ik weet / niet verhalen: deels omdat ik dit / den XXVIIIſten Januarii deſes Jaars / heb gedaan; deels omdat veel daarvan / t'ellken Jare / ter gedagteniſſe van Leidens ſmertelik beleg / en heuglike verloſſing / vermeld wordt. Evenwel ſal ik het eene en andere / ſonder het wellke men het werk van Gods Vermogen / in de Planting van onſen Wynſtok / en in de ſterking van den Stam der Oranje Vorſten in ons Vaderland / niet wel begrypen kan / kortelik tragten te ontvouwen.

Koning Philips, tot demping der Hervormden / ſoo hier / als elders / niet alleen den Vrede / maar ook de hulp van Vrankryk nodighebbende / bediende ſig / in den Jare 1558. van den Prins van Oranjen / Willem den Eerſten: wiens aanſien / door ſyne opvoeding in 's Keiſers Hof / en door eene Seſtienjarige bevroeding in de ſaken van Staat en Oorlog / ſeer groot geworden was: die ook thans / ter bereikinge van den Vrede / die tuſſchen Philips II. en Henrik II. den IIIden April 1558. geſloten wierdt / verſtandig en gelukkig arbeidde. En dat wel ſoo / dat de Franſche Koning / menende dat hy deſer ſake / die men alleen aan den Hertog van Alba vertrouwt hadt / mede kundig was / met hem / op de Jagt / vertrouwelik van het voorgenomen uytroejen der ſoogenoemde Ketters ſpraak. Waardoor hy / ſyne ontkunde niet ontdekkende / in den weg van 's HEEREN Voorſienig-

ſienigheid opgewekt wierdt / om de nodige middelen hiertegen te beramen / en voor de geenen / op welker verderv hy wiſt dat men toeleide / ſorgtedragen. Dit bewoog hem / den Staten te raden / dat ſy / by het affcheid van Koning Philips, ſullende naar Spanjen verreiſen / den XXIVſten Auguſtus / den Koning / als die op hunne trouw behoorde geruſt te ſyn / verſogten de Spaanſche Kryghsknegten met ſig te nemen; de Steden met Nederlanders te beſetten; en hun geene Vreemde Raadsheeren te ſenden. Dit vergramde den Koning ſeer: wiens toorn meeſt op den Prins van Oranjen, dien hy / ſchoon deſe ſig ontſchuldigde / voor den Gever deſes Raads hieldt / gevallen is. Waardoor ook deſe / dit wetende / te meer tot ſyne en des Lands Verdediging bewogen wierdt. Hiertoe hadt hy / behalven ſyn groot Aanſien en ſynen groten Rykdom / goede gelegenheid door het Stadhouderſchap / dat hem de Koning over Holland, Seland, Vriesland, Utrecht, en Bourgondien, onder de Landvoogdye van 's Konings Natuurlikke Suſter / Margaretha van Parma, hadt opgedragen; en 't welk hy / naar 's Lands Gronwetten / beſkleden wilde. Dog dit wierdt hem / ſonder openlikken tegenſtand / onmogelik. De verbrande Ketters in Spanjen / aanſtonds na 's Konings aankomſt; 's Konings ontſlag van den Eed / door den Paus; het verbiedt der Spaanſche Bedienden in deſe Landen; de kiem der Regeringe in de handen van Spaanſche en Gewelddige Raden; het eigenwillig / goeddunkelik / en alleen met Pauſſelik Geſag geſterkt invoeren van XIV. Nieuwe Biſdommen / in den Jare 1560; en de ſteeds vernieuwde en vermeerderde poging ter invoeringe der Inquiſitie / en eindelik ook der Kerkbeſluyten van Trente; waren (te meer / omdat de Vriend-en-Naburlikke Keiſerlikke / Koninglike / en Voorſtelike Voorſpraken by het Hof van Spanjen niets vermogten: en omdat men op de beſending van den Graav van Egmond naar Spanjen, in den Jare 1565; op het bekend Verbond van Vierhonderd Edelen in de Nederlanden; en op het Geſantſchap / dat de Landvoogdes ſelve naar Spanjen ſondt / in den Jare 1566. ganſch geene agt ſloeg) ſoo bele nagelen en priſtelen in het hart van den Prins, en van deſſelvs Vertrouwelingen en Medeſtanders / dat ſy eindelik op openbare middelen van tegenweer bedagt wierden.

Hiertoe wierdt de noodſaketlikheid ſteeds groter / niet alleen door den woeſten / verſtandeloſen / en door den Pryns ſelvs / als Gevolmagtigden van de Landvoogdes / ten ernſtigſten beſtraften Beeldenſtorm / in den Jare 1566. maar ook / en wel voornamelik / door de byzondigheid / en door den ſteeds vermeerderden toe-

loop tot den Predikdienst der Herdoopten: moetende selvs den Herdoopten in Antwerpen drie plaatsen / om te prediken / onder sekere voorsigtige Voorwaarden / worden aangewesen. In den Jare 1567. scheen het Land / in de hoop van 's Konings gunstiger overkomst / te bedaren: wordende selvs de Edelen gedwyd / als hadden sy / wegens den Godsdienst / niets te vreesen. Maar ondertusschen stelde de Landvoogdes eenen Nieuwen Eed voor / waarby men sig soude verbinden / EERSTELIK, den Koning te gehoorsamen / en te helpen / tegen allen en eenen iegelikken / sonder uytsondering / of wederseggen. TEN TWEDEN, den Roomschen Godsdienst met alle magt en middelen voortestaan. TEN DERDEN, alle nieuwe Secte en Leer, daartegen strydende / uytteroejen. Dog dese Eed / door velen gedaan / wierdt door den Prins en Anderen standvastig / en selvs met aanbod der nederlegginge van syn Stadhouderschap / geweigerd: omdat hy sig hieldt aan synen eens gedanen Eed; omdat de Nieuwe Eed niets behelsde van 's Lands Handvesten en Grondwetten; omdat die Eed hem verpligten soude / voor de Inquisitie, tegen de Protestanten, en dus oock tegen syn eigen Huys / en tegen syne eige Eghe / te stryden; en om vele andere wigtige Redenen.

's Konings toorn tegen de Nederlanden / en het voornemen / om die seer swaar / door syne Koningsmagt / te kastyden / wierdt alom kennelik: men spelde Albaas Naam / om Cugtmeester en Beul te syn: alles beefde: vele verbonden Edelen vielen af: en het Verbond wierdt te swak tot den nodigen tegenstand / te dien Tyde. Hierom hebben velen / en selvs de Prins / sig tot beter gelegenheid sparende / goedgevonden dit Land te verlaten: gelyk hy deedt / den Xden April 1567. gaande met syn Gesin naar Dillenburg, in syn Vorstendom Nassau, in Duytsland / daar hy in het einde van die Maand aankwam. Anderen gingen naar Embden en elders: wordende de Vlugtelingen wel op Honderdduysend gereekend / die dus den Noord / wellte anderen / en onder die den Graven van Egmond en Hoorn, overkwam / tydig ontweken.

Want de Hertog van Alba kwam / door lange en moejelikke togten / en dat in weerwil van de Vertogen der Landvoogdesse / eindelyk met syne Spaansche en Italiaansche Benden in de Nederlanden: komende by Brussel, den XXIIIsten, en doende daar / na dat die Stad Spaansche Besetting hadt ingenomen / syne Intrede / den XXVIIIsten Augustus 1567. Kas wierden de Graven van Egmond en Hoorn, en Anderen / in den Kerker geworpen: de Graaf van Buren, 's Princen Soon / wierdt / tegen de Regten der Hoge Schole van Leuven, naar Spanjen ver-

verboerd: de Bloedraad wierdt / onder de Voorſitting van den wreden Jan de Vargas, ingeſteld: de Inquiſitie rees in top: de Prins en andere Edelen / wierden / als Lyfſtraffelijken / gedagvaard / en / op die dagvaarding niet verſchynende / als ſoodanigen veroordeeld: en alle Nederlanders / Roomſchen en Onroomſchen / wierden / op den Raad der Spaanſche Inquiſitie van den XVIden, door des Konings daarop gebouwd Vonnis van den XXVIſten Februarii 1568. aan Majeſteitſchennis, en dus aan de verbeurte van alle hunne voorregten / vryheid / goed / en leven / ſchuldigverklaard. Waardoor de Prins genoodſaakt wierdt / ſig met de geenen / die de Nederlanden beminden / tegen dit geweld te wapenen.

Dus begon de Eagtigjarige Oorlog / die wel eenigen ademtogt gaf / in het Twaalfjarig Beſtand / van den Jare 1609. tot den Jare 1621 / maar egter voor den Munſterſchen, of Weſtphaalſchen Vrede, die den XXXſten Januarii 1648. geſloten wierdt / geen einde nam. Dat ik alles van deſen Oorlog verhale / ſal niemand verwagten. Ook ſoude ik van de dingen / die deſen Oorlog voorgingen / ſoo veel niet geſegt hebben / ware het niet nodig geweeſt / om de regtmatigheid van de ſaak onſer Vaderen; de godloosheid onſer Beſtryngers; en de noodſaaklikheid van den Prins tot het handhaven onſer ſaken / aantetoonen.

Thans ſwyg ik van de Lotgevallen deſes Krygs: van het omvangen van Egmond en Hoorn; van Oranjens eerſten / tweden / en derden Heirtogt in de Nederlanden; van het ſneuvelen ſyner Broeders; van het eiſchen van den Tienden Penning van alle Koopmanſchappen / den Twintigſten van alle Onroerende Goederen / en den Honderdſten van allerhe andere Goederen ééns; van het innemen van den Briel; van het werpen der Spanjaarden uyt Vliſſingen; van het innemen / afvallen / en overgaan veler Steden van de Spanjaarden tot de Staten en den Prins, als Enkhuyſen, Bommel, Doesburg, Naarden, Haarlem, en vele Anderen; van het winnen / verlieſen / herwinnen / en wederverlieſen van vele Landen / Steden / en Sterkten; van de wreedheden / te Rotterdam, Haarlem, en elders / gepleegd; van Albaas moedeloosheid en vertreft; van Requeſens opvolging en gedrag; van Alkmaars behoudenis; van Leidens ontſet; van Woerdens verlating; van de Pacificatie van Gent; van Don Jan van Ooſtenryk en ſyne ſtreken; van ſynen Opvolger Alexander Farneſe, Prins van Parma; van andere Spaanſche Stadhouders; van Prins Willems moord; van Maurits opvolging; van Leiceſters ſmadelik geſtaafd en ſchandelik misbruykt vermogen; en van meer andere ſaken.

Eenige dingen ſyn 'er evenwel / tuſſchen het begin van dien Oorlog en het Beſtand / voorgevallen / die ik niet onaangemerkt laten mag. Voor eerſt ging alles / wat aan onſe ſyde geſchiedde / van den Jare 1568. tot den XXVIſten Julii 1581 / nog op den Naam des Konings van Spanjen: (a) even of men den Oorlog niet tegen den Koning / maar tegen ſyne kwade Raads-

(a) *Even of men den Oorlog niet tegen den Koning, maar tegen ſyne Kwade Raadslieden, en tegen de wrede Uytvoerders van ſyne, door kwaden raad genomene Beſluyten voerde,*] Wilde ik alles, wat voor handen is, om dit te bewyſen, hier te voorſchyn brengen, ik ſoude (want de ſaak is allen bekend) vergeevſchen arbeid doen, en een geheel Boek, groter dan ik thans voorheb, ſchryven moeten. De ſaken, die in Enkhuyſen, in den Jare 1572, niet ſonder het beleid van iemand, op wiens Nakomelingſchap ik, door myn Huwelik, eene naauwe betrekking heb, verrigt wierden, ſyn genoeg in ſtaat, om dit ſtuk te beveſtigen. Want toen Pieter Luytgeſz Buyskes (uyt wien myne Huysvrouw, door hare Moeder, Margaretha Buyskes, haren oirſprong heeft, en wiens Geſlagt te Enkhuyſen, niet alleen in het Vrouwelik, maar ook in het Mannelik Oir, in de Perſonen en Kinderen van Mr. Gerrit Buyskes en Thade Buyskes, twee Schepenen derſelver Stad, Sonen van onſen Oom, den over IV. Jaren geſtorven Burgermeeſter Pieter Buyskes, nog in bloei en eere is) van den Prins van Oranje, den XX*ſten* April 1572. Commiſſie kreeg, om Enkhuyſen en de Schepen van den Hartog van Alba intenemen, tot dat de Prins hun een ander Hoofd met ſyne bredere Commiſſie en Inſtructie ſenden ſoude, en toen hy ſig van die Commiſſie, na het overwinnen van vele onverwagte en ongelovelike moejelikheden (in ſoo verre ſelvs, dat hy het Krygsvolk, 't welk, wegens wanbetaling, aan het muyten ſloeg, driemaal uyt ſyne eige kaſſe betaalde, ſonder dat hem dat geld, wegens 's Lands hoge ongelegenheden, ooit is wedergegeeven) getrouwelik en gelukkiglik kweet, wierdt alles in 's Konings Naam, en in den Naam van den Prins, als 's Konings Stadhouder, ondernomen en uytgevoerd. Want in de voornoemde Commiſſie van den Prins vindt ik deſe woorden: „ ons betrouwende op die naerſtigheid en ge„ trouwigheid van Pieter Luytgeſz Buyskes, hebben wy denſelven „ gegeven magt, auctoriteit, en bevel, hem ſtellende en committeren„ de by deſen, met alſulken hoop Volks, als hem goeddunken ſal, „ te gaan naar de voorſz. Stad Enkhuyſen, en die daarmede, by al„ le wegen en middelen, hem mogelik ſynde, van onſent wege, „ tot dienſte van de Koninglike Majeſteit, intenemen. *Enz.*" Ook heeft de Trommelſlager Huybert Wiertſz., volgens laſt en afſpraak, geroepen: „ dat alle de geenen, die den Koning van Spanjen, en „ den

Raadslieden / en tegen de wyze Uytvoerders van ſyne door hwaden raad genomene Beſluyten / voerde. Dit ging ſoo verre / dat men / wanneer deſe Stad Leiden, in den Jare 1573. en 1574 / door of van wegen de Spaanſche Bevelhebbers wierdt opgeëiſcht / meermalen / nu eens in deſe / dan eens in andere bewoordingen / te hennen gab / dat men de Stad bewaarde voor den

„ den Prins van Oranje lievhadden, ſig ſouden laten vinden op het „ Suyder en Noorder Spuy:" hebbende de Burgeren reeds beſloten, dat Pieter Luytgeſz Buyskes ſig, als Overſte, ſoude laten vinden op het Noorder Spuy; Jacob Dirkſz, als Overſte, op het Suyd, by de Poort; en Dirk Brouwer by de Blaauwe Poort. Toen vervolgens tot Burgermeeſteren, in plaats van de Ouden, die men gevangen ſette, gekoren waren Teunis Simonſz, Jacob Erits, Pieter Heynſz, en de voornoemde Pieter Luytgeſz Buyskes, hebben deſe, den XXVIII*ſten* May, geſworen, „ den Koning van Spanjen, den Prince van Oranje, en de Stad „ Enkhuyſen gehouw en getrouw te ſyn, en den Hertog van Alba „ met ſynen Aanhang, midsgaders den Tienden en Twintigſten Pen„ ning, en de Tyranniſche Inquiſitie te wederſtaan, en eenen iege„ liken te onderhouden in Vryheid; ook des Stads oirbaar, en wel„ vaard van de Gemeente altyd aanteſien, en te ſoeken; Weduwen, „ Weſen, en miſerabile perſonen, in regtvaerdige ſaken voorteſtaan, „ en te beſchermen, ſonder aanſchouwing der Perſonen; Secreten „ te helen; nogt om givten, gaven, nogt om eenigerhande ſaken, „ door Vrienden of Magen begeerte, eenig onregt te doen." 't Welk met den Eed, door den Prins, den voornoemden XX*ſten* April, voorgeſchreven, overeenſtemt: „ dat ſy den Koning, onder mynen Heere „ den Prince, trouw en huld ſyn ſullen, en voorts ſyner Excellentie „ gehoorſamen in alles, 't gene ſy hunluyden ordonneren en bevelen „ ſal, dat tot vordering van den Woorde Gods, dienſte ſyns Maje„ ſteits, tot welvaard, verloſſing, vryheid van den Lande, heurer „ Stede, en van elk hunner in 't particulier, wordt dienende. *Enz.*

Ook heeft ſig Prins Maurits, in het vervolg, van denſelven Pieter Luytgeſz Buyskes bedient, gevende hem, den XXVI*ſten* Maart 1587. eene Commiſſie, waarin men leeſt: „ alſoo wy tot vordering van de „ gemeene ſaak, bevryding der Seevaard, en defenſie deſer Landen, „ nodig gevonden hebben, eenen Getrouwen en Vromen Perſoon te „ committeren, omme over de Schepen van Oorlog, tegenwoordig „ liggende in het Vlie, of die daar nog ſullen geſonden worden, als „ Admiraal te commanderen, en opſigt te hebben op alle Koopvaar„ ders en Koopmanſchappen, aldaar paſſerende, doen te weten, dat, „ om goed rapport, ons gedaan van den Perſoon van Pieter Luyt„ ges Buyskes, Burgermeeſter der Stede Enkhuyſen, en van ſyne

„ er-

den Koning, en voor den Prins, als 's Konings Stadhouder: en wederom / dat men den Prince, als 's Konings Stadhouder / en den Staten, als Bondgenoten / eenen Eed hadt gedaan / en dat men / van dien Eed niet ontslagen synde / sonder gemoedsweetsing geen Verzag / nopens de overgaav der Stad / maken konde. En niet alleen dit / maar selvs onse soo seer bevoorregte Hooge School / die / ten Eerenpryse voor het roemwaerdig verduren dier harde belegeringe / in dese Stad wierdt opgeregt / is in des Konings Naam gestigt / en den VIIIsten Februarii van het Jaar 1575. ingeweid.

Hierdoor meende men het eigentlikgesegd afleggen der gehoorsaamheid / en den Naam van Oproerigen en Afvalligen te ontwyken. Dog het Vonnis des Konings van den XXVIsten Februarii 1568. was te streng / en de bergramde oogen waren te schrikkende / om / naar het Voorvoordeel / dat de Koning van syn Gelyk en onser Vaderen Ongelyk hadt opgevat / door dit stoers niet heen te sien. Hierom wierden sy / in weerwil van dit alles / 't sy men hen in / 't sy men hen buyten de Wapenen vangen mogte / niet naar Krygsregt gehandelt / maar als Muytelingen en Afvalligen ten dode gevraagt: tot dat sy dit den Spanjaarden, door het Regt der Wedervergeldinge / afleerden.

Nog bleev alles aan onse syde buyten eenige Oorlogsverklaring tegen den Koning / en buyten het opseggen der gehoorsaamheid aan denselven. In welken staat alles / meer dan waarschynelik / nog langer soude gebleven syn / (b) soo niet de Koning / in de maand Junii van den Jare 1580. den Prins van Oranjen

„ ervarenheid en getrouwigheid, wy denselven gestelt en gecommit-
„ teert hebben, stellen en committeren mitsdesen, in den staat van
„ Admiraal over voorsz. Schepen van Oorloge: gevende hem volko-
„ me magt, auctoriteit, en speciaal bevel, omme over deselven, in
„ de voorsz. qualiteit, te gebieden; den Vyanden defer Landen
„ daarmede te krenken, by alle middelen, hem mogelik synde; goe-
„ de opsigt hebbende op de Koopvaarders en Koopmanschappen.
„ *Enz.*

(b) *Soo niet de Koning*, Enz.] Mogelik sal iemand denken, dat de stap, om van Heer te veranderen, omtrent V. Jaren voor de afkondiging en de uytgave van dat Banvonnis des Konings, geschiedt sy: namelik, den XI*den* Julii 1575. in het Besluyt, dat by de Ridderschap, Edelen, en Steden van Holland, Staatsgewyse te Dordregt vergaderd synde, genomen is, waarby sy den Prins van Oranje versogt en gebeden, en, voor soo veel in hun was,, als Hoofd en Hoogste Overheid verkoren,

Oranjen in den Van gedaan; hem vogelvry verklaart; Vyfentwintigduysend Kronen op syne gevangenis of doodt gestelt; en alle desselvs Aanhangers / die hem / binnen één Maand / niet verlieten / aan Lyf en Goed schuldig verklaart hadde.

Maar eventwel syn er / hoe naar ook de stand onser saken ware / tusschen het begin van dien Oorlog en het Bestand van den Jare 1609. vele heerlijke dingen / ten groten en bestendigen nutte van ons Land en Volk verrigt: onder welken / als een groot Ligt onder de mindere Ligten / uytmunt de Vereeniging der Seven Nederlandsche Gewesten / doorgaans de Nadere Unie van Utrecht genoemd / omdat sy albaar / na eenige voorbereidselen van den Vden en VIden December 1578. en na het onderkoren, en gestelt hebben, tot de Regering der voorsz. Landen en Steden van Holland, mitsgaders allen den onderwind en beleiding van de gemeene saken derselver Landen: alle deselve onderwerpende de goede wil en gebied van syne Excellentie. *Enz.* Dog die dit voor het veranderen van Heer, en voor het opseggen der gehoorsaamheid aan den Koning opnemen, hebben op dat Besluyt der Staten nooit regt gelet. Want behalven dat dit alleen een Besluyt der Staten van Holland, en niet der Staten van de andere Gewesten in de Nederlanden was, en daarom tot ons tegenwoordig Onderwerp niet behoort, soo sal men ook in dit Besluyt eenige bewysen, niet tegen, maar voor myn gevoelen vinden. Want, VOOR EERST, was dit geene opdragt van het Hoog Gesag voor altoos, maar alleen voor den tyd van dien Oorlog. Want daar wordt uytdrukkelik gesegd: „ dat syne Excellentie, „ soo lang de Landen in den Oorlog of Wapenen syn, sal hebben „ volkomen auctoriteit en magt, als Souverein en Overhoofd, te gebieden, en te verbieden, alles, wat tot conservatie en bescherming der Landen dienelik en doenelik sal mogen syn." TEN TWEDEN, wordt de Hoogheid des Konings, naar de wyse van dien Tyd, in dit Besluyt steed in het oog gehouden. Want men leest daar duydelik: „ syne Excellentie sal, van wegen den Koning, als Graav „ van Holland en Seland, Regt en Justitie doen administreren, by „ den Raad van den Hove van Holland, *Enz.*" Vervolgens staat 'er: „ des sal syne Excellentie denselven Raad. allen Hoofdofficieren en „ andere Officieren van de Justitie, tot Collatie van de Kamer van de „ Rekeningen, naar gewoonte, niet staande, stellen en ordonneren, „ van wegen den Koning, als Graav van Holland en Seland: te weten, soo wanneer eenigen van de jegenwoordigen sal mogen overlyden, of de Tyd van eenige Officieren geëxpireerd syn. *Enz.*" En nog eens: „ by syne Excellentie, als by de Overheid, sullen mogen worden verleend alle Gratien, als Remissien, Pardons, Respy-

derteekenen der toen ontworpene Artykelen / eindelik den Xden Januarii van het Jaar 1579. en herwolgens / door het goed beleid en de voorbeeldige standvastigheid van Prins Willem den Eersten, tot stand gebragt; den XXIIIsten van deselve Maand geteekend; den XXIXsten ten Raadhuyse alhaar afgekondigd; en voorts / geburende dat selve en het begin van het volgend Jaar / door de medestemming van sommigen / die te voren ongereed waren / bevestigd is. Hier uyt reeg de Eendragt / die magt maakt. Hiervandaan de Bundel van seven Pylen / vastgehouden door éénen / met een Swaerd gewapenden / Leeuw. Ook sag menhierdoor dese andere Teekenen van Eensgesindheid / die daarna het moejelik en onoverswenelik werk den Graven Maurits ge-

„ ten, Quinquernellen, Legitimatien, en diergelyken, van wegen „ den Koning, als boven, naar behoorlik advys van de Officieren en „ Wethouderen van de Plaatsen, *Enz.*"

De gehele saak komt hierop uyt, dat men, te dien tyde, in de Staatsvergaderingen, den Koning, als overdwarst door kwade raadgevingen, aanmerkte; dat men, uyt dien hoofde, niet den Koning, maar de kwade Raadgevers, en de geenen, die 's Konings Naam en Gesag, ter uytvoeringe van dien kwaden Raad, gebruykten, voor Vyanden verklaarde; dat men den Prins van Oranjen, door den Koning tot Stadhouder van Holland, Seland, Vriesland, en Utrecht, wettig, met kennis en bewilliging van de Staten dier Landen, aangesteld, maar nooit wettig afgeset, in die Hoge Waerdigheden bleev erkennen; en dat men hem daarom toeschreev, en, voor soo veel het mogte nodig syn, selvs opdroeg het Regt en de Magt, om te doen, 't geen de Koning, wiens Stadhouder hy was, tegenwoordig en beter onderregt synde, soude hebben mogen en moeten doen. Dit blykt ons niet alleen in het Voorstel, dat de Heer van St. Aldegonde, in den Naam van den Prins, den XIX*den* Julii 1572. in de Vergadering der Staten van Holland en Weltvriesland, te Dordregt, deedt: waarin men, onder anderen, leest, dat de Staten seer gepresen worden „ dat „ sy sig, te desen tyde, soo vrymoediglik en opregtelik verklaart „ hebben tegen den Hertog van Alva en synen Aanhang, met syne „ Vorstelike Genade, als met hunnen regten en wetteliken Gouver„ neur, onder den Koning van Spanjen te willen houden, en met „ hem goed en bloed opsetten, tot verlossing hunnes Vaderlands „ uyt dese wrede en grouwelike Tyrannye der Vreemde Spaansche „ Knegten, die dit Land nu ettelike Jaren jammerlik onderdrukt en „ gespolieert hebben, en nu nog dageliks soeken van allen haren wel„ vaard te beroven, en te bloten." Maar dit blykt ons ook uyt het Besluyt, dat op dese Aanspraak genomen wierdt, waarin men, onder anderen, leest:

gemakkelikſter/ dan ſynen Groten Vader Willem, maakte: en die het hem/ ſoo hy met den Graaf van Leiceſter; met deſſelfs Aanhang; en met den groten en daarmt ſpruytenden Tweeſpalt en Wederſtand, niet hadt moeten worſteien/ nog veel gemakkelikker ſoude gemaakt hebben.

In denſelven Tyd van deſen Oorlog/ voor het Beſtand van den Jare 1609. namelik in het Jaar 1602. is/ onder het beſtuur van Prins Maurits, de Staatsgelukſe Oprigting en beveſtiging van de Vereenigde Nederlandſche Oostindiſche Maatſchappye/ die ſterke en ontſagliſte Zenuw van ons Vaderland/ van welke het/ wegens de veelheid harer nuttigheden en heerlikheden/ beter is geheel te ſwygen/ dan weinig te ſeggen/ tot

leeſt: „ daarop die voorſz. Gedeputeerden eenſamelik en gelyker„ hand geſloten hebben, eerſt, dat ſy bekennen den Prins van Oran„ jen voor hunnen Generaal, en Gouverneur, en Luitenant des Ko„ nings, over Holland, Seland, en Weſtvrieſland, en Sticht van U„ trecht, alſoo ſyne Excellentie te voren geweeſt, en daartoe van „ de Koninglike Majeſteit wettelik en behoorlik is gecommitteerd ge„ weeſt, ſonder dat naderhand eenige wettelike, en der Coſtume en „ den Regten des Lands gelykſamige afſtelling, of verandering, ſy „ nagevolgt. Hebben mede geſloten daar benevens, dat ſyluyden „ ſig met de andere Landen en Provincien ſouden vergelyken en „ overeendragen, ſoo veel hunluyden belangt, om den Prins, als „ voor een Voornaamſte Lidmaat der Generale Staten des Nederlands, „ en mitsdien regthebbende, om 't ſelve Nederland van alle invaſien „ en onderdrukkingen der Vreemden te beſchermen, als daartoe by „ Eer en Eed verbonden weſende, voor Beſchermer en Hoofd des„ ſelven Lands, in afweſen der Koninglike Majeſteit, te kennen, „ aanſien, en daarvoor te houden.”

En dus ſiet men klaar, dat hierin geen verandering van Heer, en geen aflegging van het gehoorſamen des Konings te vinden is: gelyk ook het ſoo even gemeld, en hieraan beantwoordend Geſchrivt van den XIden Julii 1575. duydelik aantoont. Wel is waar, dat, door laſt van den Prins, en van de Staten van Holland en Seeland, in het einde van dat Jaar 1575. omtrent het Kersfeeſt, eenige Voorname Mannen, namelik Philips van Marnix, Heer van St. Aldegonde, Mr. Paulus Buys, en Dr. François Maalſon, naar Engeland geſonden wierden, om de Oppermagt, of Souverainiteit, over Holland en Seeland, aan de Koningin Elisabeth optedragen: 't welk ſonder den Spaanſchen Koning de gehoorſaamheid opteſeggen, en van Heer of Vrouw te veranderen, niet geſchieden kon. Maar het is ook waar, dat, dit aanbod door de Koningin niet aangenomen ſynde, de

tot hare vastigheid gekomen : waarin sy / onder het dobberen op vele voor-en-tegenspoedige baren / door Gods groten segen nog vasthardt ; en / na het doorworstelen van vele nog niet oude bekommerlijkheden / op nieuws begint te bloejen.

Ook is dit aanmerkens waerdig / dat / daar in desen Tijd / voorzal in desselvs begin / de saken te Lande / door kleine winsten en grote verliesen / die meest veroorsaakt wierden door gebrek van geld / en door de daarut spruitende wanbetalingen / munteryen / en wegloopingen der Krygslnegten / steeds sukkelden / de beginselen en trapswyse vorderingen van onse herstelling aan het beter geluk onser Zeesaken waren toegeschreven. Waarvan de Wonderen / door de soogenoemde Watergeusen / niet alleen in Zuyd-en-Noordholland / maar ook in Zeeland verrigt / ons en onsen Nakomelingen tot Eeuwige Tyden eener onafgebrokene geheugenisse / die ons aan den Briel / Vlissingen / en Enkhuysen /

saaken, nopens den Spaanschen Koning, de Staten van den Lande, en den Prins van Oranje, niet tegenstaande den aansoek van den Koning van Vrankryk, en van desselvs Moeder, voor den Hertog van Alençon en Anjou, bleven op den vorigen voet, tot het begin van den Jare 1580. toen de geensints onbekende stappen van den Spaanschen Koning, waarvan sy steeds goede kondschap kregen, hen tot het afleggen van alle gehoorsaamheid jegens dien Koning, en tot het afsweren van syn gesag noodsaakten. Want was 'er een Besluyt des Konings, den XV*den* Maart 1580. te Maastricht gedagtekend, om den Prins en alle desselvs Aanhangers, die hem, binnen éene Maand, niet verlieten, in den Ban te doen : de Staten van Holland en Seeland namen XIVdagen daarna, en dus den XXIX*sten* van deselve Maand, een Besluyt, om den Koning, als vervallen van alle syne vorige, door hem soo seer geschondene, Regten, alle gehoorsaamheid optesseggen, en hem voor Vyand van het Land te verklaren. Vondt men, aan de syde des Konings, goed, dit Banvonnis, tot in de Maand Junii van het selve Jaar 1580. buyten afkondiging te laten : de Staten van Holland en Seeland verpligtten sig onderling ook, den XXXI*sten* Maart, het besloetene van den XXIX*sten* geheim te houden. Wierdt eindelik dat Banvonnis des Konings tegen den Prins en desselvs Aanhangers, in de Maand Junii van het selve Jaar 1580. afgekondigd, en waereldkundig gemaakt : men versette sig daartegen niet alleen aanstonds opentlik in Holland, Seeland, en andere Nederlandsche Gewesten, maar men bragt het eindelik, by langsame stappen, naar den aart van ons Gemeenebest, soo verre, dat, by het Besluyt der Algemeene Staten van de Vereenigde Nederlanden, van den XXVI*sten* Julii 1581. de Koning van Spanjen opentlik afgesworen, en voor Vyand verklaard wierdt.

hugsen / nooit sonder agting doen gedenken / verstreken sullen. En waarlik onse gelegenheid aan de See / gevoegd by den Naam van Seemogenheid, dien wy behoren waerdig te bijbeu / verpligt ons / om het nutte / en daarom ook het nooksakelijke van het onderhouwden onser Scheepsmagt / sonder welke wy nooit iets sullen vermogen / en door welke wy soo menigmaal onsen Naburen en anderen Vyanden te sterk wierden / altoos in het oog te houden / en daarom ook de Middelen te Water / onder den Naam van Convojen en Licenten bekend / en tot dat einde door Prins Willem den Eersten, in den Jare 1574. soo wysselijk uytgedagt en ingevoerd (dog welker bedriegelijke en beelsints meineedige verstoring thans een schaamteloos kunsjen / tot eenen geweldigen druk des Lands geworden is) van dese wanbedryven en gebreken te suyveren / en stiptelijk ten uytvoere te bringen.

In het midden van dit alles heeft God onsen Vaderen doen sien / dat het niet door Menschen / maar door hem alleen was / dat ons Land en Volk gered wierdt. Van hem verwagtte het ook de Prins van Oranjen alleen. Want wanneer Jonkheer Diderich Sonnoy, den XXIVsten Julii 1573. uyt Medenblik, na het voorstellen van den naren stand der saken / schreev: „ sulks dat alle dees dingen / sulks als voorschreven gesteld sun„ de / naar menschen oordeel niet mogelik is / die saken tot een „ goed einde te bringen / of langer te verderven / 't en ware „ uwe Furstelike Genade dan eenig vast Verbond met eenige „ grote en mogende Potentaten, en een treffelik Ontset voor„ handen hadde. Enz." heeft hem de Prins aanstonds / uyt Dordregt, den IXden Augustus / dit ten antwoorde geschreven: „ gy schryft ons / dat men U sonde laten weten / of wy „ ook met eenigen Groten en Magtigen Potentaat in vasten Ver„ bande staan / om alsoo door eenig treffelik Ontset die grote „ gewelddige magt van den Vyand te mogen wederstaan. Waar„ op wy niet laten willen / Uwlieden door antwoord te geven / „ dat / al eér wy ooit dese saak / en de bescherming der Chri„ stenen, en andere Verdrukten in desen Lande / aangevan„ gen hebben / wy met den Alleroppersten Potentaat der Po„ tentaten al sulk een vast Verbond hebben gemaakt / dat wy „ geheel versekerd sun / dat wy en alle de geenen / die vastelik „ daarop betrouwen / door syne gewelddige en magtige hand „ ten laatsten nog ontset sullen worden / spyt alle syne en on„ se Vyanden: sonder nogtans / dat wy middelertyd eenige an„ dere middelen / die ons die Heer der Heirscharen toegeschikt „ heeft / hebben of als nog willen laten voorbygaan."

En ſoo het waar is / (c) 't geene men verhaalt / dat de Prins ſig by de Staten / in den Jare 1576. ééns in eene hoop-en-moedloſe Taal / ſoude hebben uytgelaten / om hen te raden / dat men het Land / als niet meer houw-en-weerbaar / ſoude verderven en verlaten: ſoo ſal het ook waar ſyn / 't geene 'er voordt by verhaald / dat God de naarheid / waarmyt dit ſpraakt / is het niet door het overgaan van Zierikſee, ſekerlik door het munten der Spaanſche Soldaten, merkelik verminderde.

En warlik het bleek uyt alles / dat God onſen Vaderen / en derſelver Nakomelingen / wilde overtuygen / dat hy alleen de Verloſſer van Nederland te noemen ſy. Want wat moeite men ook in den noodt deedt / om van Heer te veranderen / en ſig onder

(c) *'t Geene men verhaalt.*] Men kan het niet hoger, dan voor een enkel verhaal, opnemen, 't geene Pieter Bor Chriſtiaanſz. in ſyn Geſchiedkundig Werk, het VIII*ſte* Boek, *pag.* 135. (ſprekende van den Tyd, waarin de Groot Commandeur van Caſtilien, van 's Konings wegen Gouverneur Generaal der Nederlanden, ſtierv: 't welk den V*den* Maart 1576. voorviel) dus voorſtelt: „ 't is wel waar, en „ men en mag niet ontkennen, dat, te deſer tyd, de Provincien „ van Holland ende Zeeland ſoo heftig aangevogten ſyn geweeſt, „ datſe wel in den meeſten nood waren, daarſe nog ooit waren ge„ weeſt. En hoewel de Prince van Oranje wel één van de Wyſte, „ Kloekſte en Voorſigtigſte Princen van ſynder Tyd is geweeſt, en „ ſeer Couragieus van herten, ſoo was hy nogtans ſoo ſeer metter „ ſake bekommert, dat hy naauwelyks en wiſt, wat men beſt voor„ nemen ſoude. Want ik heb uyt den monde van een' Geloofwaer„ dig Edelman van qualiteit, toen ter tyd in de Staten compareren„ de, en in de Regering weſende (en nu, als ik dit ſchreef, al om„ trent XXXVIII. Jaren overleden) verſtaan, dat de voorſz. Prince, „ terſtond naar, ofte een weinig voor het innemen van Zierikzee, „ en eer de mutinatie onder het Spaanſch Krygsvolk (daarvan wy „ in 't naarvolgende Boek ſullen ſpreken) gebeurde, merkende dat „ de Koninginne van Engeland de aangebodene Souverainiteit van „ Holland en Zeeland niet en wilde, of by avontuyre niet en dorſte „ aanvaerden, om niet in geſtadigen en eeuwigen Oorloge metten „ Koning van Spanjen te komen, dat ook de Staten derſelver Pro„ vincien naauwlyks langer raad en wiſten, omme alle de Onkoſten „ der Oorlogen te vervullen (liggende de platte landen meeſt onge„ bruykt in de principaalſte Quartieren van Holland) voorgeſlagen „ hadde, voor de uyterſte remedie, dat, by aldien men niet in eene „ eeuwige ſlavernye der Spanjaarden en wilde geraken, en de Reli„ gie wilde behouden, men alle de Schepen, in Holland en Zeeland „ ſyn-

der eene andere Oppermagt te begeven/ het wierdt/ niet den tyd/ alleg vrugteloos. Want God hadt niet voor/ ons Volk te veranderen/ maar ons Volk te verlossen/ en ons niet onder eene andere Slavernye/ maar in eene ware Vryheid overtebrengen.

Wat wierdt 'er dog van de veelvuldige Staats Vergaderingen/ Raadslagen/ en Besluyten/ van den ganschen Jare 1584. om de Nederlanden/ op den Tytel/ dien Keiser Karel V. gehadt heeft/ aan Henrik III, Koning van Vrankryk/ te onderwerpen? Van wat vrugt was het talryk/ statelik/ en aansienelik Gesantschap/ dat/ om hem dese Opdragt te doen/ den IIIden Januarii 1585. van den Briel naar Vrankryk voer? En wat volgde op de veelvuldige Onderhandelingen/ die/ te deser sake/ in dat Rykt gehouden wierden? Niets/ dan eene beleedde

„ synde, en den Inwoneren of Anderen toekomende, soude arresteren
„ en doen uytrusten, en daarinne alle de geenen, die mede wilden,
„ Mannen, Vrouwen, ende Kinderen, en de beste goederen, laden,
„ en t'scheep doen; Dyken, Dammen, alles doorgraven; de Watermolens verbranden en vernielen; en alsoo 't geheele Land laten onderlopen en verdrinken; en, 't Vaderland verloren latende, mette Schepen varen, om een ander Land met geweld intenemen, en sig ter neder re setten: gelyk dat eertyds andere Volkeren gedaan hebben.
„ Besiet daar eens den gevaarlyken nood ende beswaarlyke benauwdheid, daar het Land in dien tyd inne was. Ik verhale dit daarome, opdat onse Nakomelingen souden mogen weten, dat wy ons niet en hebben te roemen, dat wy deur onse, of onser Ouderen wysheid, kloekheid, verstand, wetenschap, of magt, soo lange Jaren, soo magtigen Potentaat, als wy te Vyand hadden, hebben konnen verduyren ende tegenstaan, ende tot dese welvarenheid, daar wy nu (Gode lof) toegekomen syn, syn geraakt: maar dat God Almagtig daarvan alleen de prys, lof, en eer toekomt, die ons geholpen, bygestaan, beschermt, en verlost heeft, als alle menschelyke hulp faljeerde, en geen hoop van eenige goede uytkomst en scheen voor handen te wesen: gelyk klaarlyk uyt het naarvolgende, en in meer andere navolgende Boeken, sal blyken, dat God dese Landen altoos, in den meesten en uyterssten nood, uyt hare grote swarigheden, de menschelyke hulp faljerende, heeft verlost en geholpen: en, ter contrarie, soo wanneer wy ons verlatende op de hulp en grote magt van menschen, en onse grote geweldige Heirlegers, dat wy dan minst hebben uytgeregt: opdat waaragtig blyve, 't geene ik gesegt hebbe, dat God alleen de prys, lof, en eere toekomt van onse verlossinge, voorspoed, en welvaard."

de weigering van het verſogte: ghelijkens des Konings ſchryven van den XIIden Maart 1585. En dat geſchiedde (men draje het ſtuk/ hoe men ook wil) enkel om de vrees/ dat Hy/ tot redding van een reddeloos Land en Volk/ in weerkers beſitting Hy anders groten ſin hadt/ in eenen ſwaren en langwarigen Oorlog met den Spaanſchen Koning komen ſoude.

En gelijk men met Elizabeth, Koningin van Engeland, geweaven was/ toen men haar de Oppermagt over Holland en Seeland, in het einde van den Jare 1575. opdroeg/ en toen ſy die/ om deſelve reden/ in haar ſchryvelijk antwoord van den XVIIIden Maart 1576. beleefdelijk weigerde/ ſoo voer men wederom met haar/ toen men haar de Oppermagt over de Vereenigde Nederlanden/ in dat ſelve Jaar 1585. waarin men de ſoo even gemelde weigering van den Koning van Vrankryk onderging/ door een plegtig Geſantſchap heeft aangeboden. Want Sy heeft dat aanbod/ den XIVden Auguſtus 1585. ook met beleefdheid afgeſlagen/ en den Staten wel met eenige hulp van Volk/ en met het opſchieten van het Geld/ tot de overvoering en het onderhoud van dat Volk nodig/ ondersteunt: doch niet ſonder de laſtige en verruimende verpanding van den Briel, Vliſſingen, en Rammekes, die met hare Manſchap/ onder hare Bevelhebbers/ naar de Overeenkomſte van den Xden Auguſtus 1585. ſoo beſet wierden/ dat ſy/ ſonder daardoor thans in den eigentlikgeſegden Oorlog te treden/ de Sleutels deſer Landen/ om die/ ſoo het haar/ t'eenigen tyde/ mogte behagen/ aan ſig te onderwerpen/ volkomen in de hand hadde.

En niet alleen dit: maar wat heeft men/ toen men ſcheen Opperhoofden en Beſtuurders te hebben/ 't ſy men die ſelve verkoos/ 't ſy men die van anderen ontving/ aan deſelven gehadt? Wat/ vraag ik/ heeft men gehadt aan den Aartshartog Matthias? Wat aan den Hartog en Paltsgraaf Hans Kaſimier? Wat aan den Hartog van Alençon en Anjou? En wat aan den Graaf van Leiceſter? Hebben de twee Eerſten iets goeds; ja! hebben ſy wel iets/ dat noemenswaerdig is/ verrigt? En is alles/ wat de Kerkelijke en Burgerlijke Vyers in de twee Laatſten goedkeurden/ niet op een enkel Niet, of op de Tyrannye van Eigenbaat uitgekomen: waardoor het Land/ ſoo hun alles gelukt ware/ niet gered/ maar te ſamen met het Stamhuys van Oranje geheel onderdrukt ſoude geworden ſyn?

Wat dan? God alleen moeſt de Eer van onſe redding en verloſſing hebben. Dit bleek/ gelijk uit de reeds gemelde/ ſoo ook uit vele andere ſaken. Want om thans niet langer te ſpreken van onſer Vaderen geſtadige ſukkelingen en wiſſelvalligheden te

Lan-

Lande / waarin soo vele onlochenbare blyken van 't HEEREN Wonderen / t'hunnen voordeele / voorstaen / sullen wy ons naar de See / onse natuurlike / en van God soo menigmaal gesegende Sterkte / henen wenden. Van dese / meer en min gelukkige / Seeslagen spreek ik thans niet. Want de Cyd soude my ontbreken. Maar wie bewaarde ons / in den Jare 1574. tegen het geweld der Spaansche Vloot van Tweehonderd Schepen en Dyftienduysend Koppen / die gereed waren / om / onder het beleid van den Vermaarden Seevoogd Don Pedro de Menendes, tegen ons Land uyttevaren; en die / soo dit den Spanjaard tegen ons gelukt was / onsen ondergang veroirsaakt / immers en in allen gevalle grotelyks verhaast souden hebben? Was het niet de HEER, die dese Vloot / voor haren uyttogt / den XVIden September / in de Spaansche Have / door eene hevige Pest overviel / waardoor die Seevoogd / met 6000. of 7000. Mannen / omkwaam?

Wie redde ons Land en Volk / XIV. Jaren daarna / van de Spaansche soogenoemde Onverwinnelike Vloot / tegen ons en Engeland uytgerust / bestaande uyt honderd-veertig / of honderd-vyftig sware schepen / bemand met Twintigduysend Krygslieden en Cienduysend Boodsgesellen / en gewapend met Vyventwintighonderd Metale / behalven vele Yzere Stukken Geschut / van welken sig de Spaansche Koning alles groots beloofde? Wie / vraag ik / was hier onse Redder? Was het niet de HEER der Heirscharen alleen? Was hy het niet / die dese Vloot / na dat sy door de Engelschen / den IIden en IVden Augustus 1588. deerlik gehavend was / en nadat sy / in andere opsigten / veel geleden hadt / door eenen storm vernielde: soo dat maar één Oorlogschip / om de tyding te brengen / met dertig Voorraadschepen / in Spanjen wederkeerden: van welke Schepen nog twee / by het inkomen / verbrand wierden.

Ging het wel beter met der Spanjaarden tegen Engeland en Nederland uytgeruste Vloot van Honderd-twee-en-seventig / ten dele ontsaggelik gewapende / ten dele met allen Voorraad wel beladene / en t' samen met byna Dyftienduysend Mannen van Oorlog voorsiene Schepen / die den XXIVsten October 1596, synde deselve dag / waarop sy in See staken / door eenen swaren storm belopen wierden / door welken de gehele Vloot verstrooid; XL. Schepen te gronde gebragt; tusschen de 4000. en 5000. Krygslieden in den Afgrond gedompeld; en Derdehalve Milioenen Ducaten door de nimmer wedergevende See ingeslokt wierden. Soodat die Vloot onse Kusten nimmer sag / door Gods magtige bestelling / door welke sy gebroken wierdt in het

hart der See: en dat in het selve Jaar / waarin de vereenigde Engelsche en Hollandsche Vloot van Tweeëntagtig Oorlog-en-Seßensestig Voorraad-Schepen / die den XIIIden Junii uyt Pleimout naar de Spaansche Kusten stevende / en den XXXsten van deselve Maand voor de Baay van Kadix ankerde / het geluk hadt / dat sy aanstonds / den volgenden dag / eene seermagtige Spaansche Vloot van Oorlog-en Koopvaardye-Schepen / die naar de Indiën was toegerust / geheel verwoestte; de Stad en het Kasteel van Kadix / voor de tydig aan Land gesette Manschap / innam; eenen groten Schat (die nog groter soude geweest syn / soo de Spaansche Hertog Medina Sidonia de Spaansche Koopvaarders / die voor twee Milioenen Ducaten gerantsoeneerd waren / niet selve verbrand had) aan Bunt en Rantsoengeld / voor der Inwoonderen leven / maakte; en vervolgens de Stad en Sterkte / met alles wat sy niet medenemen konde / verbrandde: gelyk sy ook / den XVIden Julii van daar geseild synde / alles in de Have van Faro te vuur en te swaard vernielt hebben.

Waarby men nog iets van de Spaansche / voornamelyk tegen Engeland uytgerustte; uyt Tweehonderd en Agt Seilen bestaande; met Agtduysend Krygslieden bemande; in het begin der Maand October 1597. in See gelopene; en / maar Wyltvig Menen van de Engelsche Kust / voor eenen sterken Noordooster Wind verstrooide en onbruykbaar gemaakte Vloot / soude konnen voegen: soo niet de reeds voorgestelde blyken van Gods onbegrensd vermogen / ons ten goede / sonder menschenhulp / bestaed / genoeg in staat waren / om ons te doen seggen: niet ons, ô HEER! niet ons, maar uwen Name geev Eer, om uwer goedertierenheid en waarheid wille (d). ô God! wy hebben het met onse ooren gehoort, onse Vaders hebben het ons vertelt: gy hebt een werk gewrogt, in hunne dagen; in de dagen van ouds. Gy hebt de Heidenen met uwe hand uyt de besitting verdreven, maar henlieden geplant. Gy hebt de Volkeren geplaagt, henlieden, daarentegen, doen voortschieten. Want sy hebben het Land niet geërvt door hun Swaerd, en hun Arm heeft hun geen heil gegeven, maar uwe Regtehand, en uwe Arm, en het Ligt uwes Aanschyns: omdat gy een welgevallen in hun hadt. Gy selve syt onse Koning, ô God! gebied de verlossing van Jacob. Door U sullen wy onse Wederpartyders met hoornen stoten. En in uwen naam sullen wy vertreden, die tegen ons opstaan. Want wy vertrouwen niet op onsen Boog, en ons Swaerd sal ons niet verlossen: maar gy verlost ons van onse Wederpar-

ty-

(d) *Psal.* CXV. 1.

tyders, en gy maakt onſe Haters beſchaamd. In God roemen wy den ganſchen dag, en uwen Naam ſullen wy loven, in eeuwigheid (e). Niemand is, gelyk God, ô Jeſchurun! die op den Hemel vaart, tot uwe hulp, en met ſyne Hoogheid boven de bovenſte wolken (f).

Door deſe en diergelyke middelen wierden de Spaanſche Schatten uytgeput/ en 's Konings Legers ſloegen/ wegens wanbetaling/ ſtreeks aan het muyten. Met onwillige Honden vangt men geene Haſen. Dit deedt hen in voor-en-tegenſpoed/ gewone wiſſelvalligheden van den Oorlog/ doorgaans kleine Voordeelen door grote Schaden boeten. Hoe nadelig hun de wyſe Raad/ het kloek Beleid/ en de onverſchrokkke Heldemoet van Maurits, Prins van Oranje, ſyns Groten Vaders Grote Staat- en-Amptvolger/ ſtreeks waren/ begrepen en bevonden ſy t'elken dage. En wat voordeel ſy uyt ſyns Vaders moord/ door verwerring en tweeſpalt in ons Gemeenebeſt/ in den Jare 1584. en dervolgens/ getrokken hadden/ was hun geenſints vergeten. Hierom begaf men ſig wederom tot deſelve Duyvelskonſt. Was het den Spaanſchen Kreigsvoogd Verdugo, die dit/ in den Jare 1590. door twee Soldaten tegen Lodewyk van Naſſau ondernam/ gelheel misluckt/ de Aartshartog Ernſt was hierdoor niet afgeſchrikt/ maar ſogt dit ſnood ſtuk tegen Prins Maurits, in den Jaare 1594. eerſt door eenen Prieſter/ en daarna door Piere de Tour, uyttevoeren. Welk Schelmſtuk tegen denſelven Prins/ in den Jare 1598. door Pieter Panne, die daartoe ook gehuurd was/ insgelyks ondernomen wierdt. Dog het was de HEER alleen/ die deſe Snoden ding in hunne argelſtigheid; den Raad der Boſen deedt vergaan; des Princen Leven redde; en den Kwaden eenen kwaden dood/ waardoor ſy Loon naar Werken kregen/ deedt overkomen.

Dit niet gelukkende/ en Spanjen onderuſſchen uytgeput wordende/ ſogt men van dien kant/ ſelfs met voorſpraak van Keiſers en Koningen/ meer dan éénS den Vrede: dog te vergeefs/ gelyk in den Jare 1592. en 1597. gebleken is. Want de ſtreeks blykbare ontrouw van Philips II. die tot den IIden Septembr 1598. leevde/ liet geene Onderhandeling toe. Ook waren de Voorwaarden van deſſelvs Zoon Philips III. in den Jare 1607. niet aanneemelik: te meer/ omdat men het over den Titel/ dien hy den Staten deſer Vereenigde Landen/ in de Onderhandelingen/ en ſelfs in de Geloofsbrieven ſyner Geſanten/ geven ſoude/ en over het Eerſte Artykel/ betreffende het eigentlik en on-

(e) *Pſ.* XLIV. 2—9. (f) *Deut.* XXXIII. 26.

onbewimpeld verklaren deſer Landen voor Vrye, en van hem, of de ſynen, niet af hangelike Landen, niet kon ééns worden.

Onder dit maxren en matten is men evenwel / den IXden Aprïl 1609. wegens een Beſtand of Wapenſchorſing / van XII. Jaren / overeengekomen: waarin deſe Vereenigde Nederlanden voor dien Koning en de Synen voor ſullte Vrye Landen verklaard wierden. Gedurende dit Beſtand rees de vloed van vele Gemeenelandsſaken in top. De Steden en Sterktens Briel, Vliſſingen, en Rammekes, wierden / in den Jare 1616. niet ſonder dugdelike blyken van eene ſyn geſleepene Staatkunde / uyt de magt der Engelſchen geloſt. En voor de uytbreiding van den binnen- en-buytenlandſchen Koophandel wierdt wonderlik geſorgt. Maar evenwel is dit Beſtand onſen Vaderen / in vele opſigten / geen Beſtand geweeſt. Want het wierdt geſtoort door eene ſware / en altoos beklagenswaerdige Kerkberoerte / die ons ligtelik in eenen binnenlandſchen Oorlog hadt konnen werpen / door welken onſe kragten / na het wyken van het onderling vertrouwen / dermaten ſouden verſpild ſyn / dat wy de Vyanden / by het einde van het Beſtand / ten proje ſouden geworden ſyn. Dog van dit Stuk / waarvan ik / den XXVIIIſten Januarii deſes Jaars / breder ſpraak / ſal ik thans / omdat ik nog veel te verhandelen heb / ſtilſwygen.

Het Beſtand kwam / den IXden Aprïl 1621. ten einde / ſonder (ſchoon men het / door de bemiddeling der Franſche en Engelſche Geſanten / tot den IIIden Auguſtus verleugde) door den Vrede te worden afgewiſſeld. En wierdt het laatſte Jaar van het Beſtand / aan onſe ſyde / wegens den dood van den Voortreffelíken Krygsheld Willem Lodewyk van Naſſau, Stadhouder van Vriesland / Groningen / en Drente / die den XXXIſten May 1620. den Geeſt gav / ſeer beklaagd: de Spaanſchen wierden ook bedroefd door den dood van hunnen Koning Philips III. den XXXIſten Maart 1621. en door het / den XIIIden Julii daarop gevolgde overlyden van den Aartshartog Albert, die met ſyne Gemalinne Izabelle / 's Konings Suſter / den voorgewenden Spaanſchen Eigendom der Nederlanden en Bourgondiën ten Huwelikke gekregen hadt: en wiens dood / om vele redenen / en wel voornamelik om ſynen Vredensluſt / ſelfs aan onſe ſyde betreurd wierdt. Dog deſe twee ſterfgevallen maakten minder verandering aan onſe ſyde / dan aan de ſyde onſer Vyanden: 't en ware / dat men het verdwynen der gedingte tot, en der verwagtinge van den Vrede / aan den dood van den Vredenwenſchenden Aartshartog, als aan een middel om ons in den Oorlog te houden / hebbe toegeſchreven.

Wilde

Wilde ik nu alles voortbrengen / wat ik van den blyvenden Oorlog / na het Einde van het Beſtand / uyt ſekere Berigten vernomen heb / de Tyd ſoude my ontbreken. Spraak ik van des Groten Maurits daden / nieuwelinks omtrent Bergen op den Soom en elders gebleken; ſpraak ik van ſynen doodt / den XXIIIſten Aprïl 1625. in het LVIIIſte Jaar van ſyn beroemd Leven / en in het XLſte van ſyn Doorluchtig Stadhouderſchap voorgevallen; ſpraak ik van ſynen Groten Broeder en Staatvolger / den ſteeds verwonderden / maar nooit volpreſen Frederik Henrik, en van deſſelvs aan het geheugen van alle Eeuwen toegewyde daden; ſpraak ik van ons Verbond / in den Jare 1628. met Vrankryk aangegaan / en van het geene daaromtrent / in den Jare 1634. en 1636 / en wel voornamelik in den Jare 1646. (toen men het bedrog der Franſchen ontdekte / waardoor ſy den Eigendom der Spaanſche Nederlanden tragtten aan ſig te trekken) nader is voorgevallen; ſpraak ik van de Engelſchen, en van hunnes Konings Karels Spaansgeſindheid / in den Jare 1638. 1639. en verdolgens / voornamelik gebleken; en ſpraak ik van Frederik Henriks ſoo lang betreurden doodt / die hem den XVden Maart 1647. in het LXIIIſte Jaar ſyns Ouderdoms / en in het XXIIſte ſyns Waereldberugten Stadhouderſchaps / is overgekomen / en die hem niet toeliet / het ſluyten van den Weſtphaalſchen Vrede te beleven: ſpraak ik van alle deſe dingen / waar ſoude ik beginnen; waar eindigen?

Soude ik beginnen met de Staatsgewyſe opregting der Weſtindiſche Maatſchappye / in den Jare 1621. onder het beleid van Prins Maurits? Soude ik hare Schepen / met Piet Hein, klein van Naam / maar groot van Daad / over See volgen? Soude ik van Graaf Maurits van Naſſau, dien Wyſen / Moedigen / Crouwen / maar al te vroeg van daar te rugge ontboden Beſtuurder deſer Maatſchappye / gewagen? Soude ik den voorgen voorſpoed / en den lateren tegenſpoed van dit Genoatſchap / in Braſiel en elders / gaan naſporen? De Reis is te ver / myne Toehoorders. Wy bleven te lang onder wege. En wy liepen gevaar van te dolen op die Wateren / en in die Landen.

Of ſoude ik met dat Wonder onder de Wonderen van Europaas Helden / Frederik Henrik, te velde trekken? Soude ik van ſyne / nu ééns wyſelik ontweekene / en dan ééns wyſelik geleverde Veldſlagen / en van ſyne beſluldige Overwinningen ſpreken? Soude ik alle ſyne Belegeringen en Veſtingwinningen / die de Waereld verbaasden / in order nagaan en verhaalen? Of ſal ik alleen van de beroemdſten onder die roemryke daden / dat is / van 's Hertogenbos en Maaſtricht, ſpreken?

Neen / Coehoorders / van deſe Steden ſprekende / en van derſelver inneming / die ons toen ſeer voordelig was / ſoude ik niet konnen nalaten van haar groot gevaar / in deſen onſen Tyd / waarin derſelver kommer ons doet beven / iets te melden / dat ik thans liever ſwyge.

Eén ding is 'er evenwel / dat ik niet verſwygen mag: namelik / dat / hoe groot ook onſer Vaderen voorſpoed / in dien Tyd / te Lande geweeſt ſy / deſelve geheel niets ſoude ſyn geweeſt / ſoo 'er geen geſtadig oog op het genoegſaam onderhoud / en op het verſtandig en moedig gebruik van onſe Zeemagt geweeſt ware. Eén Staaltjen uyt veelen ſal hiertoe genoeg ſyn / 't welk voorviel in den Jare 1639. toen Prins Frederik Henrik, vernemende dat door de Spaanſchen eene Magtige Vloot wierdt uytgeruſt / die / onder de begunſtiging der Engelſchen / tegen deſe Landen gerigt was / ſig benaerſtigde / om te beſorgen / dat aanſtonds / binnen X. dagen / eene Vloot van L. Groote Oorlogſchepen en XX. Branders / en kort daarna eene tweede Vloot van XL. Oorlogſchepen en X. Branders in Zee liepen / die ſoo geplaatſt wierden / dat ſy elkanderen / in gevalle van noodſaaklikheid / onderſcheppen en ondersteunen konden. 't Welk van dat geſegend gevolg was / dat de Franſche Geſant by deſen Staat / die het voornemen en de zorg van den Prins, om ſoo te handelen / in eenen (g) Brief van den XXVIſten Auguſtus

(g) *Brief van den* XXVIſten *Auguſtus* 1639.] Toen ſchreev de Graav d'Eſtrade, Geſant van den Franſchen Koning by deſen Staat, aan den Cardinaal de Richelieu in deſer voege: „ j'ai trouvé le Prin- „ ce diſpoſé à donner ſes ordres pour equiper deux Flottes, dont „ l'une doit être commandée par le Lieutenant Amiral Tromp, la- „ quelle ſera compoſée de cinquante grands Vaiſſeaux & de vingt „ Brulots, & ſera prête dans dix jours, avec ordre audit Amiral, „ d'aller attendre la Flote d'Eſpagne à l'entrée du Canal, & de la „ combattre. L' autre Flote ſera commandée par le Vice-Amiral de „ Zelande, Jean Evertſz, que Monſieur le Prince d'Orange eſtime „ fort: elle ſera de quarante Vaiſſeaux & dix Brulots, & ſe tiendra „ entre Dunkerque & les Dunes, pour obſerver l'Eſquadre de Dun- „ kerque, & ſe joindre en cas de beſoin avec l'Amiral Tromp. Je „ n'ai pas eu beſoin de preſſer Monſieur le Prince d'Orange de don- „ ner ſes ordres pour ce grand Armement. Il a trouvé les raiſons „ que vôtre Eminence allégue dans ſa Depêche ſi fortes, qu'il m'a dit „ d'abord, qu'il falloit faire tout ce que vous demandiez, & que „ pour le mieux executer, il iret ſe camper près de Berg-op-Zoom, „ pour preſſer les Equipages des Flotes, qui ſe feront en *Zelande* „ &

guſtus 1639. aan ſyn Hoh bekendmaakte / het genoegen hadt / (h) den XXſten September / en vervolgens / aan ſyn Hoh kennis te geven van de Grote Overwinning / welke die Vloot over de Vyanden hadt behaalt / en welke hy (i) de Grootſte Overwinning noemt / die 'er ooit geſien was.

Dit toont ons ten klaarſten / hoe nodig en wenſchelik het ſy / getrouwe zorg te dragen / dat de middelen / ten tyde van elke Scheepsuytruſting / niet met vele moeiten en tydverſpilling geſogt / maar in eene dadelike gereedheid gevonden worden. 't Welk ſonder (k) het naauwkeurig invorderen / opregt betalen / en getrouw beſteden van de Uytgaande en Inkomende Regten / die daar-om

„ & Hollande : ce Poſte êtant ſitué au milieu des Amirautez, & où „ par conſequent il pourra être informé tous les jours de la diligen- „ ce qu'on fera pour executer ſes ordres. Ce Prince a cette affaire „ ſi à cœur, qu'il dépêche tous les jours quatre Gentilhommes dans „ les Amirautez, pour lui rendre compte de l'êtat des Armemens. „ Votre Eminence doit être en repos de ce côté-la, & je la puis aſ- „ ſûrer qu'elle verra dans peu de tems quelque choſe de grand."

(h) *Den* XXſten *September, en vervolgens,*] In den Druk der Brieven van den Graav d'Eſtrade van den Jare 1743. ſtaat *den* XXſten *September.* Dog het ſchynt my toe, dat hier, gelyk men in meer van die Brieven tonen kan, eene verwarring is, daardoor veroirſaakt, dat men uyt verſcheide Brieven, of uyt de ſtukken van verſcheide Brieven, éénen Briev gemaakt heeft. Want den XX*ſten* September kon hy uyt het Leger by Bergen op den Soom, van waar hy deſen Briev ſondt, wel ſchryven van eene overwinning, die ook den XXI*ſten* in den Haag aan hunne Hoogm. wierdt bekendgemaakt, en die, naar het getal der Schepen, dat de Luitenant Admiraal Tromp toen by ſig hadt, waarlik groot was. Maar de Grote Overwinning, welke de Graav d'Eſtrade in deſen Briev beſchryvt, en het Lot, den Schepen, waarvan hy daar ſpreekt, overgekomen, behoort tot den XXI*ſten* October 1639. nadat Tromp door de komſt van den Viceadmiraal Jan Evertſz. en door de hulp, die hem de Staten, 't ſy door eige nieuwe Beſluyten, 't ſy door het verhaaſten der uytvoeringen van 's Princen orderen, toeſonden, merkelik verſterkt was.

(i) *De Grootſte Overwinning.*] La Victoire eſt la plus complette, qui ſe ſoit jamais vuë.

(k) *Het naauwkeurig invorderen, opregt betalen, en getrouw beſteden van de Uytgaande en Inkomende Regten.*] Dit gevoelen verklaarden de Ed. Mog. Heeren Staten 's Lands van Utrecht in hun Beſluyt, den X*den* Maart 1718. genomen, over den Eiſch van den Ed. Mog. Raad van Staat, van den XXVIII*ſten* Januarii 1718. met het daarby ge-

om de Middelen te Water genoemd worden/ (l) die ook te dese-

gevoegd Besluyt der Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Holland en Westvriesland van den XXI*sten* Januarii desselven Jaars, rakende het bewilligen eener buytengewone uytrusting van XXX. Oorlogschepen, tot beveiliging der Scheepvaard en Koophandel in de Oostsee. Want hunne Ed. Mog. geven daarin duydelik te kennen, dat sy, tot hun leedwesen, bevonden dat, niet tegenstaande soo vele Vertogen, voornamelik door de Brieven van den XVIII*den* October 1715. en den VI*den* May 1716. soo wel nopens het besuynigen der Admiraliteiten, als nopens het verbieden der grove en bedriegelike verkortingen van de Middelen te Water, daarop weinig, of liever geene verbetering gevolgd is: dat men daarom op nieuws met allen mogeliken ernst moest aandringen, en hunne Hoogm. versoeken, de vereischte Poincten van Menage ten Tapyte te brengen, en de vereischte Orderen te stellen, ten einde die grove en schandelike verkortingen met 'er daad worden voorgekomen, en datmen de Admodiatie der Middelen te Water spoedig, soo als het behoort, ten uytvoere brenge: synde hunne Ed. Mog. ten eenemale overtuygd, dat, soo de Uytgaande en Inkomende Regten, sonder oogluyking der Bedriegeryen, behoorlik betaald worden, de Admiraliteiten genoegsaam in staat sullen syn tot het doen van diergelyke Uytrustingen, selvs sonder het doen van buytengewone Eischen.

(l) *Die ook te defer sake syn aangelegt.*] Dit blykt niet alleen uyt het invoeren van dat Werk, 't welk onder het beleid van Prins Willem den Eersten, na eenige stappen en beginselen van den Jare 1572. en 1573, eindelik den V*den* May 1574. tot stand gebragt wierdt: maar het blykt ook, om niets anders aantehalen, uyt het Placaat van den XXIII*sten* Julii, in het Vermaarde, en, ter saken van de Admiraliteitsbestellingen, soo merkwaerdige Jaar 1597. waarin hunne Hoogm. duydelik seggen: „ dat vele en verscheide Ingesetenen defer Landen, en Anderen, deselve frequenterende, sig onderstaan te frauderen het Innekomen van de Convoyen en Licenten, by Ons op alle uytgaande en inkomende Waren en Koopmanschappen, tot vervallinge van de Lasten van den Oorlog te Water, opgesteld. *Enz.*" Dit erkende ook de ongenoemde Schryver van het Leven van Prins Willem den Eersten, als hy van dese Middelen, in syn VIII*ste* Boek, *pag.* 488. gesproken, en van deselven gesegt hebbende, *dat sy bysonder tot beveiliging der See geschikt syn*, deselven vervolgens „ noemt Middelen, die seer redelik en billik syn; die met vrugt „ geheven konnen worden; en sonder welken men geene beveiliging „ ter See aan den Koophandel kan geven."

ſer ſake ſyn aangelegt / en welker herſtelling men (m) onder de thans vernieuwde Regeeringsvorm / meer dan onder de an-

(m) *Onder de thans vernieuwde Regeringsvorm, meer dan onder de andere.*] Hierover heeft ſig iemand, die deſer ſaken, by ondervinding, ten vollen kundig was, even ſoo verklaart, naar het geene men leeſt by Lamberty, *Memor. Tom.* VIII. *pag.* 533. daar dit merkwaerdige, in den Jare 1713. voorgevallen, verhaald wordt: „ on eut auſſi ſur le „ tapis de donner en amodiation generale les droits de entrée & de „ ſortie. On jetta pour cela les yeux ſur une perſonne nommé Net- „ port, qui l'avoit deja euë, avant la Paix de Riſwick, & qui fit le „ Tarif de 1699. avec la France. C'étoit une Perſonne de probité, „ & qui y étoit fort verſée. L'un des Primiers des Etats le ſonda, „ s'il auroit la diſpoſition de s'en charger. Celui-ci, avant que de dire „ la-deſſus ſes penſées, dit qu'il avoit une queſtion à faire, dont il „ faloit qu'il fut éclairci. Cette-ci étoit, ſi les apparences étoient „ que cette Republique eut un Stadhouder? Le Membre des Etats „ ne put repondere ſur une demande ſi extraordinaire, & ſi peu con- „ venable à la ſituation des Eſprits de ceux, qui étoient dans les dif- „ ferentes Regences des Provinces & des Villes. C'eſt pourquoi le „ deſigné Amodiateur, ne recevant aucun éclairciſſement, s'expliqua „ que ſans cela il ne pouvoit pas s'en charger. La raiſon, ajouta-t-il, „ en étoit que n'y aiant point de Stadhouder pour obliger les Ami- „ rautez à ſe conformer aux ordres, celles-ci qui étoient chargées de „ ſes entrées & ſorties, continueront dans l'horrible deſordre, dans „ le quel elles vouloient bien que les affaires fuſſent par de ſordides „ avantages particuliers. Il fit la-deſſus quelque detail de pretenduës „ malverſations de cette adminiſtration-la. Il diſoit qu'elles ne pou- „ voient admettre de remede que par l'autorité d'un Stadhouder."

En hoe meer het waar is, 't geene de ongenoemde Schryver van het Leven van Prins Willem den Eerſten, ter genoemder plaatſe, ſegt, namelik: „dat die Middelen, ſedert het begin van de Republik, ſeer „ moejelik ſyn geweeſt, om wel, en op eenen eenparigen voet „ alomme te heffen, ſoo door de baatſugt van de Menſchen, als „ door de naayver, die 'er altyd tuſſchen ſommige Provincien, en „ ſelvs tuſſchen de Steden in ééne en deſelve Provincie is geweeſt, „ om den Koophandel naar ſig te trekken:" hoe meer, ſeg ik, dit waar is, hoe meer thans onſe hoop, te deſer ſake, ryſt. Want het is, ſedert het begin van deſe Republik, de eerſte maal, dat wy eenen Algemeenen Stadhouder over alle de Vereenigde Nederlandſche Provincien hebben: wiens wyſe en vermogende invloed op de ſaken van alle de Provincien door God, ſoo wy wenſchen, bidden, en hopen, tot dat groot einde ſal geheiligd en geſegend worden. Want

andere / hopen mag / nimmermeer geſchieden ſal. Waarom het ook niet te denken is / dat (n) de Eerlijke Kooplieden (in een Land / welks bloeiſtand ſonder (o) den Koophandel / die aan de veiligheid der See onafſcheidelijk verbonden is / onmogelijk beſtaan kan) ſig tegen de Wegen / die dienen om de heffing deſer nodige Middelen van veelbuldige gebreken te ſuyveren / en tegen veelbuldige bedriegeryen te beveiligen / op eenigerhande wyſe ſullen aankanten.

Door die en diergelyke waarſtelingen / waarin Spanjen / terwyle hy ook onſe neyen haelden / voornamelik door onſe Zeemagt gekrenkt wierdt / en daarom meer dan eens / na het Beſtand / dog ſteeds op eene onopregte wyſe / en op onaannemelike Voorwaarden / den Vrede begeerde (gelyk voornamelik in de Jaren 1631

het ganſche Land heeft hierin ſoo ſeer, als in eenige andere ſaak, een groot belang.

(n) *De Eerlike Kooplieden.*] Dit wordt ten klaarſten beweſen in hun Hoogm. Placaat van den XXIII*ſten* Julii 1597. waarvan ik reeds gewaagt heb. Want de Bedriegeryen en Gemeenelands-Verkortingen, tegen welken dat Placaat is ingerigt, beſchreven hebbende, ſegt men daar vervolgens: „ alles ſtrekkende tot merkelike ſchade „ van de gemeene ſaak; vermindering en divertering van de Trafi„ quen, Nering, en handelingen; en tot præjuditie van de Opregte „ Koopluyden, die met ſulke Fraudateurs nergens Markt konnen hou„ den: ſoo is 't, omme daartegen, ten dienſte der Landen; vermeer„ dering der Neringe en Trafiquen; verſchoning van de Opregte „ Koopluyden; en afbreuk van de gemeene Vyanden, te voorſien, „ wy, tot behoorlike remedie tegen de voorſz. frauden en onbehoor„ like handelingen, geordonneert en geſtatueert hebben; ordonne„ ren en ſtatueren, by deſen, de navolgende poincten. Enz."

(o) *Den Koophandel, aan de veiligheid der See onafſcheidelik verbonden is.*] Die dit in twyffel trekt, kent ons Land niet. Keiſer Karel V. heeft, toen hy de Oppermagt deſer Landen aan ſynen Soon Philips II. den XXV*ſten* October 1555. in de Staatsvergadering, te Bruſſel, overgav, duydelik verklaart: dat de ſterkte en de bewaring der Nederlanderen beſtaan in de Scheepvaard, en in den Koophandel: vermanende te gelyk ernſtelik, dat, ſoo de eene en de andere verwaarloofd wierde, het verderv deſer Landen daarop onvermeidelik volgen ſoude. En hoe waaragtig dit, by aanhouding, ſy en blyve, hebben de Ed. Mog. Leden van den Raad van Staat, ruym honderdtwee-en-ſeſtig Jaren daarna, verklaart in den Briev, door hen, met betrekking op de Uytruſting der Oorlogſchepen, aan hunne Hoogmogenden, den XXVIII*ſten* Januarii 1718, geſchreven.

1631—1633. bleek) kwamen wy eindelijk / in den beginne van het regte Stadhouderſchap van Prins Willem den Tweeden, na eenen Oorlog van Negentig Jaren / waarin wy drie Koningen / en menigvuldige Stadhouders der Koningen / hadden afgemat / tot dien beroemden Munſterſchen, of Weſtphaalſchen Vrede, in welks (p) Eerſte Artykel deſe Landen / voor altoos / voor den Koning van Spanjen, voor hem en ſyne Staatvolgers / voor Vry en Oppermagtige Statendommen verklaard ſyn. Vraagt men nu / of onſe Vaderen dit nodig hadden? Wy antwoorden / voor ſig en ons hadden ſy het niet nodig. Want ſy hadden de ware Regten hunner Vryheid en Oppermagt / in de beruchte Afſweering des Konings / den XXVIſten Julii 1581. in een helder dagligt geſtelt. Zy hadden het ook niet nodig voor de andere Europeſche Mogenheden. Want die geenen / met welken ſy iets te doen hadden / maakten / ſedert vele Jaren / geene ſwarigheid / om ons voor een Vrymagtig Volk te erkennen; onſe Geſanten te ontvangen; en ons hunne Geſanten toetezenden. Maar onſe Vaderen hadden dit / in een ander opſigt / voor ſig / en voor ons nodig: namelijk / opdat wy eens / ten opſigte van Spanjen, in ruſt leven mogten.

Mogelijk ſal iemand denken / dat onſe Vaders dit ook / te deſen opſigte / niet nodig hadden: omdat voor of van wegen den Koning van Spanjen Philips III. deſe Vryverklaring van ons Land / in het Eerſte Artykel van het Beſtand van den IXden April 1609 / reeds geſchied was. Maar wy antwoorden / dat de moeite / waarmede onſe Vaders deſe Verklaring verkregen; de konſtenarnen / waardoor men deſelve tragte te beneveln / en nutteloos te maken; de benaming niet van eenen Eeuwigen Vrede / maar van een Twaalfjarig Beſtand; en de herhatting van den Oorlog / die / gelijk om den Godsdienſt / ſoo ook om de volle Vryheid / gevoerd wierdt; duydelijk tonen / dat men op de ver-

(p) *Eerſte Artykel.*] „ In den eerſten verklaart de voorſz. Heer „ Koning, en erkent, dat de voorſz. Heeren Staten Generaal van „ de Vereenigde Nederlanden, en de Reſpective Provincien van de„ ſelven, met alle Geaſſocieerde Landſchappen, Steden, en aanho„ rige Landen, ſyn Vrye en Souvereine Staten, Provincien, en „ Landen, op welken, nogt op hunne Geaſſocieerde Landſchappen, „ Steden en Landen voorſz. hy Heer Koning prætendeert, nogt nu, „ nogt namaals, voor ſigſelven, ſyne Succeſſeurs, en Navolgers, im„ mermeer iets ſal prætendeeren; en dienvolgens te vrede te ſyn, „ met deſelve Heeren te tracteren, gelyk hy doet by deſen, eenen „ Eeuwigen Vrede. *Enz.*"

vernieuwing dier erkenteniſſe/ en dus ook op de nadere bevestiging van dit Groot Stuk / in den Westphaalſchen Vrede behoorde aantedingen. Te meer / omdat (q) in het Eerſte Artykel van het Beſtand niet gehanden wierden de Voorden nogt nu, nogt namaals: ook niet de Voorden voor ſig, ſyne Succeſſeurs, en Navolgers. Ook hebben de Spaanſchen getoont / dat/ naar hun begrip / die Vryverklaring met het Einde van het Beſtand een Einde genomen hadt. Want ſy hebben / na dien Tyd / ſelfs in hunne Paſpoorten, de Nederlanders uitdrukkelik Rebellen genoemt. 't Welk / inſonderheid in den Jare 1637. gelegenheid tot verſcheide ernſtige Raadplegingen in ons Land gegeven heeft / die tonen / wat redenen onſe Vaders hadden / om op de meer voldoende en volledige verklaring van deſe Lands-en-Volksvryheid ſoo kragtig te ſtaan / en niet te ruſten / voor dat men konde ſeggen:

Philippus tekent met ſyn' handen
Het Vreeverbond met Seven Landen.
Hy ſtaat ſyn Regt en Tytel af.
Dit tuygt het Segel, dat hy gaf.

Dit nu geſchiedde in den Westphaalſchen Vrede / tweſters Eeuwgedagtenis wy / met vermelding der dingen / die deſelve voorgingen en volgden / den XXVIIIſten Januarii deſes Jaars / breder dan ik nu heb konnen doen / gevierd / en in alles dunderlik geſien hebben / dat geene Menſchen / maar God alleen / het Volk onſes Lands / den Stok onſer Schouderen / en den Staf der geenen / die onſe Vaderen dreven / en waaronder onſe Vaderen gebragt waren door de geenen / die over hen ſoo heerſchten / dat ſy hen deden huylen / heeft verbroken met eene volkome breuke / gelyk het den Iſraëliten ging / in de dagen der Midianiten (r). Soodat onſe Vaderen toen mogten ſeggen: HEERE, onſe God! andere Heeren, behalven U, hebben over ons geheerſt,

(p) *In het Eerſte Artykel.*] „ In den eerſten, die voorſz. Heeren „ Ertzhertogen verklaren, ſoo in hunne Namen, als in den Naam van „ den voorſz. Heer Koning, dat ſylieden te vreden ſyn, te tracteren „ mette voorſz. Heeren Staten Generaal der Vereenigde Provincien, „ in qualiteit, en als deſelven houdende voor Vrye Landen, Provin„ cien, en Staten, op dewelken ſyluyden niet en prætenderen; en „ te maken met hun, in de voorſz. Namen en Qualiteiten, gelyk ſy „ doen by deſen jegenwoordigen, een Beſtand. *Enz.*

(r) *Eſai.* IX. 3.

heerſt, maar door U alleen gedenken wy uwes Naams (s). Onſe Siel is ontkomen, als een Vogel, uyt den ſtrik des Vogelvangers. De ſtrik is gebroken, en wy ſyn ontkomen. Onſe hulp is in den naam des HEEREN, die Hemel en Aarde gemaakt heeft (t).

Maar wat is ons dese onse soo diergestogte / en (u) met de vrye oeffening van onsen Godsdienst soo onafscheidelik verbondene Vryheid niet menigmaal betwist: en dat wel meest door de geenen / die nog iets schenen te willen toebrengen / en sametyds ook iets hebben toegebragt / om se ons te helpen uytbreiden en verseekeren? Dog soo ik van alle dese saken / en van de dingen / die daartoe menigmaal gelegenheid gaven / onderscheidentlik spreken wilde / soude ik my wederom in See begeven / en langer / dan ik tegenwoordig kan en mag / op de Baren blyven moeten. Dan moest ik naar Portugal varen / en van daar naar Brasil verreisen / om te spreken van den smaad / en van de schade / den Onsen aldaar aangedaan. Dan moest ik ook oversteken naar Engeland, en spreken van Karel den Eersten, en van syn Hyst / en Twist / en Dryt / en Doodt; van Olivier Kromwel, en van syne List / en Trots / en Moed / en Kryg: van Karel den Tweden, en van synen Ban / en Smaad / en Chroon /

(s) *Esai.* XXVI. 13. (t) *Ps.* CXXIV. 7. 8.

(u) *Met de vrye oeffening van onsen Godsdienst soo onafscheidelik verbondene Vrybeid.*] Hierop sal ik alles, wat ik uyt den aart der saken; uyt vele merkwaerdige Staatsbesluyten; en uyt de Vertogen der Voornaamste Regt-en-Staatkundigen soude konnen aanhalen, thans niet bybrengen. Selvs sal ik alles, niet melden, wat van wegen de anderen der Vereenigde Nederlandsche Gewesten is bygebragt, in het begin van den Jare 1647, en dus maar één Jaar voor het sluyten van den Westphaalschen Vrede, ter gelegenheid van de behandeling der Kerkelike en Burgerlike Saken in de Majorie van 's *Hertogenbosch*, en van het soogenoemd *Temperament*, dat daaromtrent, nopens den Godsdienst, wierdt voorgeslagen. Maar ik kan evenwel niet nalaten, dat geene, dat van wegen de Ed. Mog. Heeren Staten 's Lands en Gravelikheids van Zeeland hierover, den XXI*sten* Januarii 1647. ter Vergaderinge der Hoogm. Heeren Staten Generaal is voorgedragen, van woorde te woorde uytteschryven. Dus luydt het: „ boven dat het Stuk van de Religie, of „ Godsdienst, is een Poinct van Conscientie, en dat de Heeren Sta„ ten 's Lands en Gravelikheids van Seeland, onse Principalen, in hun „ gemoed overtuygd syn, dat de Reformeerde Religie, soo en als „ deselve in de Publique Kerken deser Landen geleerd wordt, en „ waarvan haar Ed. Mog. professie syn doende, is de Saligmakende

Chroon / en Werk: van Jacob den Tweden, en van ſynen Egt/ en Huys / en Val / en Vlugt: van Willem den Derden, en van ſynen Cogt / en Stryd / en Roem / en Kroon. Eindelik moeſt ik dan / niet ſlegts naar Munſter, maar voorzal naar Vrankryk reiſen / en vandaar met magtige Heirlegers / t' onſer aller ſmerten / in ons Land wederkeren: om te konnen ſpreken van Lodewyk den Veertienden, en van ſyne Magt / en Haat/ en Drift / en Praalt. Dan moeſt ik Land-en-Zee-gevegt; dan moeſt ik Baat en Schâ; dan moeſt ik Lieu en Leed; dan moeſt ik Vreugd en Rouw verhaalen. Dan moeſt ik eerſt te Nimwegen, en daarna te Ryswyk lang verblyven / om te ſpreken van konten Vrede. Dan moeſt ik handelen van Vrankryks Vredebreuk / in den beginne deſer Eeuwe / ter gelegenheid van des Spaanſchen Konings doot; van het Groot Verbond tuſſchen het Keiſerryk / Grootbritanjen / de Nederlanden / en andere Mogenheden; van der Franſchen hoofd by Nimwegen geſtoten; van het Tot der Spaanſche Vloot in Vigos; van den ſteeds behaalden / en menigmaal ongeloofbaren Zegen in de Veldſlagen / by Ekeren, Schellenberg, Hochſted, Ramallies, Oudenaarden, Malplaquet, en waar niet al; van het Ontſet van Turin, met een merkelik kleinder / en nog niet uitgeruſt

„ Waarheid Gods, en dat deſelve, uyt dat reſpect alleen, by alle „ Chriſtelike Overheden, onaangeſien eenige andere contrarie men- „ ſchelike conſideratien, met alle mogelike middelen gehandhaafd, „ gepromoveerd, en voor alle indragten geconſerveerd moet worden: „ ſoo is, boven dien, in hunne Ed. Mog. als Politique Regenten, „ dit gevoelen ingeplant, en door de experientie ingeworteld, dat „ de voorſz. Gereformeerde Religie is de Siel van deſen Staat; het „ fundament, waarop deſe floriſante Republique gegrond; en de prin- „ cipaalſte, ja! eenige band, waarmede de Reſpective Provincien tot „ eene gemeene Staatsgewyſe Regering met den anderen blyven geu- „ nieerd: en dat daarom, ſoo haaſt hunne Ed. Mog. komen te ſien, dat „ men, de voorſz. Ware Gereformeerde Religie, met het geene daar- „ van dependeert, minder, dan wel voor deſen, begint te eſtimeren; „ en met name in conſideratie is nemende, daarover eenig tempera- „ ment, moderatie, of diſpenſatie, te willen admitteren, dat hunne „ Ed. Mog. het ſelve niet anders konnen opnemen en apprehende- „ ren, als dat daardoor het Palladium van den Staat, en daarmede „ Gods Segen, ſal worden vervoerd; de Fundamenten van de Repu- „ blique ondermynt; en de Band van de Unie losgemaakt: en dat „ wy alſoo ſelvs ſullen contribueren, en den weg banen, tot onder- „ gang beide van de Religie en Politie."

geruſt Leger / vermoeid door XXXVI. Togten; van het innemen van Stad op Stad / waaronder velen door alles / wat Schat en Konſt vermag / ontſaggelik / en / ſoo het ſcheen / onnaakbaar en onverwinnelik gemaakt waren; en van de nuttigheid der Vloten / ſonder welken men / inſonderheid in Spanjen, daar ons en onſer Bondgenoten Tot meer wiſſelvallig was / niets ſoude hebben konnen ondernemen / veel min uytrigten.

Maar ſoo ik my by dit alles ophouden wilde / ſoude ik Nuwieden / myne Aandagtigen / hoe gaerne gy my gewoon ſyt te horen / en / tot hiertoe / gehoort heb / ſeiterlik / en dat voorzal in dese ſtrenge koude / te lang ophouden. Hierom ſwyg ik ook van het ſnood gedrag der Jacobitſche Staatsdienaren van Engeland tegen ons / dat voornamelik in het Jaar 1712. rugtbaar wierdt; van Ormonds Laſt en Gedrag; van het Begin ſſel onſer Ongelukken / in het ſelve Jaar / te St. Denain; en van de Bedriegeryen dier Engelſche Werktuygen in den Vrede / te Utrecht, in den Jare 1713. en 1714. geſloten. Maar ik haaſt my / om tot dien Vrede / en tot deſſelfs Gevolgen te komen.

Wy kregen toen eenen Vrede / niet ſoo goed / als wy / na het beſteden van ſoo veel goed en bloed / mogten / maar wel ſoo goed / als wy / naar de omſtandigheden / waarin wy door het wangedrag der toenmalige Engelſche Staatsdienaren geſtelt waren / konden hopen en verwagten. Dog in deſen Vrede is ons het Soete ſelfs tot Bitterheid geworden. Want het was al in het Vredejaar / dat wy beſogt wierden door eene ſwaare / nu meer / dan min heftige / maar egter Tien Jaren woedende ſterfte van het Rundvee. Dese wierdt / als het ware / onderſchept en afgewiſſelt door Watervloeden op Watervloeden / welker Opvolgſter het geenſints veragtelik / maar ſeer gedugt / Gewoonte was / dat de Landen van ons Land / onſe koſtbare Vorſtweringen tegen de gewelbige Wateren / en de Schepen / vliegende Boden en Beſtellers van onſen wyd en ſyds uytgebreiden Koophandel / doorvoorde; en dat niet weeſt / of verminderde / ſonder agtervolgd te worden door de Muyſen van eenen vreemden aart / die vele Landeryen tot dorre Heiden maakten. En in het midden van dit alles / ja! ſelfs door middel van velen deſer ſware Oordeelen / trof ons de ſteeds toenemende verſperring van Koophandel / Mering / en Handtering / waardoor vele Zenuwen van ons Land optrompen / en vele Bronnen van ons beſtaan uytdroogden: inſonderheid ſedert de onvergeetbare / en veler Menſchen goed en kragt verterende koude van het Jaar 1740. en de Overſtromingen van het daarop gevolgde Jaar 1741. een groot gewigt aan alle deſe kwaalen bygzagten.

Even-

Evenwel was God / gedurende dit alles / in den Toorn des Ontfermens gedagtig. Want ware die Peepeſt by den Landuytputtenden krygh gekomen: hadden ſy t'ſamen gelopen met die vreeſlike Watervloeden: waren deſen vereenigd met het Gewoomte: en hadde dit Gewoomte lang blyven woeden met de Muyſen: waren / ſeg ik / deſe Plagen ons te gelyk toegeſonden / wy waren al lang in onſen duyk vergaan.

Maar wat gedunkt hebben wy gemaakt van deſe goedertierenthyd des HEEREN? Hebben wy ſe wel beſchouwt / gelyk het den Heiligen betaamt? Hebben wy ons hart wel geſet op onſe Wegen? Hebben wy de plagen onſer harten / en derſelver dodelikheyd wel geſient? Sagen wy wel / dat wy / eben als de Egyptenaren / geplaagd wierden door Plagen / die elkanderen afwiſſelden / opdat wy ons ſouden laten tugtigen? En ſagen wy wel / dat de Plagen onſer harten de grootſte van alle onſe Plagen waren: omdat wy / in het midden der Egyptiſche Plagen / beſet bleven met Egyptiſche / dat is / met verſtokte harten / die ſig tegen den God des Oordeels wilden grootmaken / om in het aanhoudend en vermeerderd bedryf van ongeregtigheyd / Berg op Berg te ſtapelen; hem / die in de Hoogte woont / te beſtormen; en ſynen Stoel te roven?

Maar wie heeft ſig tegen hem verhardt / en Vrede gehadt? Hadt hy ons geplant / om een Edele Wynſtok te ſyn / hy hadt ons ook geplant / om een ganſch getrouw Saad te ſyn. En hadt hy onſen Berg / waarop hy ons geplant heeft / door ſyne goedgunſtigheden vaſtgeſet / wy waren ook verpligt / goede druyven voorttebringen. Wierden wy dan veranderd in verbaſterde Ranken eens Vreemden Wynſtoks / en bragten wy ſtinkende druyven voort / wy gaven hem / wiens Oordeel naar waarheyd is / regtvaerdige redenen / om van ons te ſeggen: ſy hebben het tegen my verdorven; ſy ſyn myne Kinderen niet; de ſchandvlek is hunne; ſy ſyn een verkeerd en verdraaid Geſlagt. Ik heb Kinderen grootgemaakt en verhoogt, maar ſy hebben tegen my overtreden. Een Os kent ſynen Beſitter, en een Eſel de kribbe ſyns Heeren: maar Iſraël heeft geene kennis, myn Volk verſtaat niet. Sult gy dit den HEERE vergelden, gy dwaas en onwys Volk? Is hy niet uw Vader, die U verkregen, die U gemaakt, en die U beveſtigt heeft?

God / traag tot Toorn / vergeldt die traagheyd menigmaal door de verdubbeling van het getal / van het gewigt / en van de geduurſaamheyd der Slagen. Soo ging het ons ook in deſen onſen Stand. By de ſware Peepeſt / die / gelyk elders / ſoo ook in ons Land / terwyle onſe Naburen in den krygh waren / ont-

ontſtaken wierdt; die hier en elders ſoo vreſelik woedt; die ſelvs onder onſe Vetten eene Magerheid ſendt; die niet ſlegts de ielitermyen / maar ook het noodſaketelike / van veler oogen afſnydt; die / terwyle ſy door genoeg / en ſomtyds rykelik beloonde Amptenaren / vloeiende Hooplieden / en andere rugmbemiddelde Menſchen / gemaktelikker / hoewel niet ſonder gevoel / gedragen wordt / egter maakt / dat vele / en ſelvs van oudsher ſeer aanſienelike Geſlagten / uytgeput / en in de Laagte vernederd worden: by deſe ſware Peepeſt / als of die nog niet hard genoeg ware om ons te kaſtyden / kwam de droevige noodſaketelikheid / geveſtigd op de trouw der Verbonden / die ons in den Oorlog onſer Geburen inwikkelde. Hiertoe nu deden wy ras te veel en te weinig. Te weinig, naar den ſin onſer Bondgenaten; en te veel, naar den ſin van hunnen Vyand. Want terwyl die Vyand ons gaerne werkloos gehouden / en onſe Bondgenaten afgemat hadt / om hen / tegen dat wy hun nodig hadden / ons ten onderzynke te maken / ſouden onſe Bondgenaten gaerne geſien hebben / dat wy hunnen Oorlog aanſtonds den onſen gemaakt / en hun met alle magt bygeſtaan hadden. Beiden hadden ſy hunne Redenen / die ſy ons voordroegen. Beiden hadden ſy ook hunne Voorſtanders onder de Vaderen van ons Vaderland / welker ſommigen door die / en anderen door deſe Redenen bewogen wierden. Hieruyt rees wel ras eene verdeeldheid van gemoederen en bedryven / waaruyt veler der dingen / die ons tegenliepen / ſonder dat wy iemand van oneerlikheid beſchuldigen of verdenken willen / gemaktelik ſyn afteleiden.

Voorzal is het ſeker / dat de Vyand onſer Bondgenaten / die ſig thans ook als onſe Vyand gedraagt / geene Reden heeft / om ſig tegen ons dermaten te vergrimmen. Want wy hadden lang gearbeidt en verwagt / dat hy tot de Regtvaerdigheid ſoude ſyn wedergekeert / door het erkennen en handhaven van de Erfbeſtelling der Oaſtenrykſche Goederen / die men de Pragmatique Sanctie noemt: tot welkers handhaving hy ſig / en dat niet voor niet / maar door den afſtand der kaſtelike / en door ſyne Voorſaten ſoo lang te vergeefs begeerde Hartogdommen Lotharingen en Bar, waarvoor hy niets gaf / dan het geene hem niet toekwam / namelik / het Groothartogdom van Toskanen, ſoo plegtiglik verbonden hadt. Wy ſagen egter / ſchoon te laat / dat wy de onopregte / en daarom onderzoorgrondelike Staatkunde der Franſche Staatsdienaren / aan welker Hoofd een Jeſuit, die Richilieu en Mazarin niet behoevde te wyken / geplaaſt was / niet genoeg kenden: en dat wy daarom lang opgehouden / en eindelik bedrogen wierden.

Toen wierdt goede raad duur. Getrouw te blyven / was en bleef het voornemen. Maar waartoe / en hoe al hoe verre ons de Trouw verpligtte / en op wat wyse men daaraan voldoen soude / was en bleef de Vraag / die hy allen / niet door gebrek van Eerlykheid (want die Oneerlykheid soude niet alleen / gelyk alle Oneerlykheid / eene grouwelyke Godloosheid / maar ook eene onbeschryvelyke Dolligheid syn / waardoor men / ten koste van syn Land / en Stad / en Huys / en Hab / en Goed / en Staat / en Lyf / en Vrouw / en Kroost / oneerlyk wierdt) maar door gebrek van Ebenredigheid in de Staatkundige Begrippen / en in de Lands-Stads-en-Burgerbelangen / en door het daaruyt spruytend gebrek van Eensgesindheid / niet evenreens begreepen wierdt. Hieruyt spruyten vele en groote gebreken en wanorderen in de Raadslagen / Besluyten / en Uytvoeringen: van welken sig de Vyand onser Bondgenoten / die se ras hernam / wonder wel / 't synen voordeele / wist te bedienen / tot men syne eigentlyke bedoeling soo klaar ontdekt sag / dat hy selve van het vynsen een einde maken moest.

Hy nam ons kwalyk / dat wy alle onse magt / om onse Bondgenoten te helpen / besteden wilden: even of hy niet wist / dat wy / wanneer hy tot de herstelling van den geschonden Vrede niet te bewegen was / verpligt waren / onse Bondgenoten met al ons vermogen te helpen. En wanneer begonnen wy om het aanwenden van al ons vermogen te denken? Waarlyk niet te voreg / maar toen eerst / toen hy onsen Voormuur / dien wy met Schatten van geld / en stromen van bloed verkregen hebben / tegen de trouw der Verbonden heeft aangetast. Segt men / sy waren niet onse, maar onser Bondgenoten Steden, en mogten daarom door hem worden aangetast, men vergeet dat sy in soo verre de onsen waren / als sy onsen Voormuur uytmaakten / die geen Voormuur was tusschen ons en andere Bondgenoten / maar tusschen ons en den Koning van Vrankryk, die wel onse Bondgenoot / maar niet onse Mahuur syn of worden moet. De bepaling van desen onsen Voormuur was niet slegts eene saak tusschen ons en anderen / maar sy was eene saak tusschen ons en Vrankryk, by den Vrede van Utrecht, in den Jare 1713. soo plegtiglyk vastgestelt. En daarom moest dit voor de aantasting van het onse / en voor eene schending van den Utrechtschen Vrede / niet alleen ten opsigte van Anderen / maar ook ten opsigte van ons / genomen worden. En evenwel wordt ons kwalyk genomen / dat wy / om dit te weren / onse kragten verdubbelt hebben. Moesten wy dan / gelyk men segt / dat (w) Fimbria

van

(w) Cicero, Orat. pro Sex. Rosc. Amer. Cap. XII.

van Scævola begeerde / den gehelen Pyl / ſonder op onſe herſtelling te denken / in ons Lighaam ontvangen hebben?

Dog in deſen tegenſtand liep het ons (en hoe kon het / wegens de verdeeldheid der gemoederen / anders gaan?) alles tegen. Elke Veldſlag / groot of klein / was ongelukkig voor ons en onſe Bondgenoten. Daar bleef ons van onſen Voormuur niets over. En hiermede ſelfs was de Vyand onſer Bondgenoten niet te vrede / maar op den XVIIden April 1747 / ſynde deſelve dag / waarop hy ſyn Voornemen aan hunne Hoogmogenden in den Haag liet bekendmaken / ſonder den tyd van hun en hunner Gedeputeerden beraad en antwoord aftewagten / en ſonder eenige Oorlogsverklaring te doen / deedt hy ſyne Heirmagt / door eene openlijke ſchending der nooit herroepene Verbonden / in ons Land intrekken / en geheel Staats Vlaanderen / waarin men niets diergelyks verwagtte / in weinig dagen innemen: en dit alles met dat gevolg / dat de Menſchen daar / onder den ſchyn van ſyne nog blyvende vriendſchap / door ondragelijke ſchattingen en barbariſche knevelaryen opgegeten en verſlonden worden.

Als men hier eens byvoegt / den ongelukkigen Slag van Lafelt, den IIden Julii 1747. en de verbaſende inneming der onwaerdeerbare Veſtinge van Bergen op den Soom, den XVIden Septembr van het ſelve Jaar voorgeballen: als men de aanhouding der Sterkte van het Kanton blyft gevoelen: als men ook let op de meer toe-dan-afnemende verſperring van den Koophandel / Nering / en Handtering: en als men de menigte der Menſchen beſchouwt / door wien dat Oordeel / in het ſweet uwes aanſchyns ſult gy uw brood eeten, niet ſwaar genoeg is / maar die onder nog ſwaarder Oordeel leven; alſoo ſy / door gebrek van werk / het onverſienelijk ongeluk hebben / dat ſy hun brood in het Sweet hunnes aanſchyns niet eeten mogen: als wy / ſeg ik / alle deſe dingen t' ſamen beſchouwen / moet ons en onſer Voorſten ingewand beroerd worden in ons binnenſte; het haar onſes vleeſch moet ons te bergen ryſen; en wy moeten klagende ſeggende / Breuk op Breuk wordt 'er uytgeroepen. Want het ganſche Land is verſtoord. Haaſtelik ſyn onſe Tenten verſtoord, onſe Gordynen in eenen oogenblik. Hoe lang ſal ik de Baniere ſien, het geluyd der Baſuyne horen?

Als wy Land / en Stad / en Dorp / verwoeſt; Huys / en Hof / en Kerk / verbrand; Goed en Bloed vertreden; Eer en Egt geſchonden; Land-en-Geloofsgenoot verjaagd; en de Verdrevenen om der Byeenkomſten wille / met weenende Oogen / wringende Handen / en geſlagene Borſten / ſien; mogen wy dan niet wel tot den HEER, den God der Heir-

ſcharen gaan? Ja! moeten wy het niet doen/ om hem over ſynen Wyngaard aantespreken/ en tot hem/ met betreckking op ſynen Wynſtok/ dien hy uyt het Antichriſtiſche Egypten in dit goede Land heeft overgeplant/ in nederigheid des harten en ware Geloofsonderwerping te ſeggen: waarom hebt gy ſyne Muren doorgebroken, ſoodat allen, die den weg voorbygaan, hem plukken? Het Swyn uyt den Woude heeft hem uytgewroet, en 't Wild des Velds heeft hem afgeweidt. ô God der Heirſcharen, keer dog weder, aanſchouw uyt den Hemel, en ſie, en beſoek deſen Wynſtok. Hy is met vuur verbrand. Hy komt om, van het ſchelden uwes Aangeſigts.

Maar wat ſal ons het klagen baten/ ſoo wy de oirſaak van dit kwaad niet onderſoecken/ en vernemen van waar ons dit alles kome? Syn dan de Vyanden onſer Bondgenoten/ die ſig ook als onſe Vyanden gedragen/ Goden en geen Menſchen? Konnen ſy door de ſcherpte des Swaerds niet getroffen en gedeild worden? Neen! myne Toehoorderen/ dit is de reden niet. Onregtvaerdige Vyanden syn nooit onverwinnelike Vyanden. Ook blykt het/ dat ſy niet onverwinnelik syn. Want het is het ſelve Volk/ welks Goden en Geluwesten onſe Slagtvelden; welks Vaendels/ Standaarden/ en andere Krygstekenen/ onſe Gedenkplaatſen; en welks veroverde Steden onſe Gedenkſchriften/ in den laatſten Oorlog/ verbulden. Ja! het is het ſelve Volk/ dat/ ſelfs in deſen tegenwoordigen Oorlog/ in alle Waereldsdeelen/ behalven in ons Land/ en in onſen Voormuur/ ongelukkig geweeſt is. Heeft hun Koning niet moeten ſien/ dat de Keiſerverkieſing/ welke hy eens aan ſynen wenſch hadt doen beantwoorden/ ten tweedenmale/ ſchoon hy in de Wapenen was/ tegen ſynen ſin ſoo uytviel/ dat die Hoge Waerdigheid kwam in dat Beroemd Geſlagt/ waarop hy het meeſte bergrimd is? Wat wierdt ook van hunne onderneming tegen Bohemen? Hoe verging het hun in Duytsland? Waar hebben ſy ſig/ of hunnen dolenden Ridder/ konnen veſtigen in Groot Britanien? Hoe vele ſlagen van groot geweld en ſmertelike gevolgen ontvingen ſy in Italien? Hoe ſugten ſy/ om het verlies van het koſtelik Kaap Bretton? Wat magt van Schat en Schepen hebben ſy moeten laten in de handen onſer Bondgenoten/ die/ ſedert vele Jaren/ den Naam van Seemogenheid beter/ dan wy/ gehandhaaft hebben?

Vanwaar komt het dan/ dat ons alles dermaten tegenloopt? 't Is/ ſal men ſeggen/ omdat de Vyand in alle andere Oorden met de ligte hand werkt/ terwyle hy al het gewigt van ſyne magt tegen onſen Voormuur/ en tegen ons Land heeft te koſte

koste gelegt. Dog dit kan men van synen handel in Duytsland en Bohemen niet seggen. Dit is ook in Italien, gedurende desen Oorlog / meer dan éénsonwaar geweest. En genomen / het ware in allen dese waaragtig: vanwaar komt het / dat God toelaat / dat aan desen Vyand de verstandelose Raad der geenen behaagt / die hem minst doen sien op de Oorden / waarin hy / naar den menschje gesproten / eenige Landschappen / Steden / en Sterkten / welke voor hem houwbaar syn / soude konnen winnen; en die hem hele onmagaanbare Schatten / en ontelbare Menschen doen opofferen / om een naburig Volk te plagen / waarmede hy betuygt in geenen Oorlog te staan; tegen het welke hy niets heeft / dan dat het den Bondgenoten getrouw is / en dat het / van hem aangerand synde / sig verweren durft; en aan het welke hy wel sware nepen en slagen kan toebrengen / welken hymme kindskinderen nog geboeten sullen / maar van het welke hy / al ware het Europesche Wesen nog meer verward / dan het nu is / nooit iets winnen kan / waarvan de Europesche Mogenheden (die selus / die hy thans het meest betovert) hem eene bestendige en broedsaame besitting laten sullen. Het Evenwigt van Europa, waarin alle Europesche Mogenheden een gemeen en groot belang hebben / laat het overwigt van magt / 't welk hy daardoor verkryggen soude / nimmer toe.

Is nu de Raad / dien hy volgt / 't synen opsigte een verkeerde / en t'onsen opsigte een bittere Raad / daar moet by God eenige Rede syn / waarom hy desen Weedaart / als eene Roede in syne hand / t'onser soo scherpe en smadelike vernederinge / gebruyken wil. Of is God onregtvaerdig / als hy toorn over ons brengt? En sal men hem durven vragen / is uw toorn billik ontstoken? Sullen wy / nu hy lust heeft om met ons te twisten / en nu hy wil dat wy oorderen tusschen hem / en tusschen synen Wyngaard / wel één op duysend konnen antwoorden? En sullen wy niet beter doen / dat wy / gelovende dat 'er geene onregtvaerdigheid by God sy / onse hand in onsen boesem steken / en vernemen hoe wy denselven daar wederom uyt halen; dat wy onse wegen by Heilig Licht / met afslegging van het Vooroordeel der blinde en verblindende Selfsliefde / naerstiglik ondersoeken; dat wy de Plagen van onse harten leren kennen; dat onse onbesnedene harten gebogen worden; dat wy aan de straffen onser Ongeregtigheden een Welgevallen hebben; dat wy erkennen / dat hy regtvaerdig sy in syn spreken / en rym in syn rigten; dat wy hem in de Roede vallen; dat wy den Regter der ganscher Aarde om genade smeken; en dat wy tot hem seggen /

uwe Regtehand ſy 'er, om den Man van uwe Regtehand, om des Menſchen Soon, dien gy U geſterkt hebt. Soo ſullen wy van U niet te rugge keren. Behouwd ons in het leven, ſoo ſullen wy uwen Naam aanroepen. ô HEER, God der Heirſcharen! breng ons weder: laat uw Aanſchyn ligten, ſoo ſullen wy verloſt ſyn.

En daarom laat ons onſe Ongeregtigheden kennen / dat wy tegen hem overtreden hebben. En laat ons niet vragen / waarmede hebben wy overtreden? Gaat men tot de Groten en Rykken / men vindt eene grote menigte gedompeld in openbare of konſtelik verniſte Godverſaking / Moeder van Epicuriſche Welluſt en pligtverſaakende Losbandigheid. Komen wy tot de Prieſters / men vindt een ruym getal der geenen / die in de Kerk komen / en in de Kerk ſyn / met de Waereld in hun hart; Menſchenbehagers / die ſig verwonderen over de Perſonen / om des voordeels will; die niet de Menſchen / maar het geene der Menſchen is / bedoelen; die ſig ſelven weiden / en niet de Kudde; en die door het Woord / dat ſy predikten / t'ellken dage verooordeelt worden. En ſoekten wy / ſonder onderſcheid / het Volk van Land en Kerk / wat vindt men meer / dan ongodsdienſtigheid; veragting van de Middelen der Genade; verſmading van 's HEEREN wel ontvolmaakte / maar egter getrouwe Knegten; verguysing der Naauwgeſetten in den heiligen en heiligen Geloofswandel; ontrouw in den Koophandel / Mering / en Handtering; onderkruyping van elkanders inkomſten; afwending des Winds en Waters van anderer Menſchen Schip en Molen; verkorting van 's Lands geregtigheden; Meineedigheid in duyſend omſtandigheden / waardoor thans der Nederlanderen verſegelde en beedigde Schryven minder waerdig ſyn / dan voormaals het enkel Woord hunner Vaderen; en waardoor Nederlands Schip met valſche Eeden / tot ſinkens toe / beladen is.

De Verdwaalden onder de Rykken en Magtigen menen raſ / boven alle verpligting / en daarom ook boven alle berisping en verantwoordinge gereſen te ſyn: en durven ſy niet openlik ſeggen / ſy konen ebenwel openlik te denken / wie is de HEER, dat wy ſyner ſtemme ſouden gehoorſaam ſyn? Of waar is de God des Oordeels? Aangaande het Woord, dat gy tot ons geſproken hebt, wy ſullen naar U niet horen, maar wy ſullen ganſchelik doen al het geene, dat uyt onſen mond is uytgegaan. Wy ſullen de overhand hebben met onſe tong; onſe lippen ſyn onſe; niemand is Heer over ons. En ſy begrypen niet / dat hunne Verpligting met hunne Goederen / en met hunnen Staat ryſt; en dat ſy ook van het wel of kwalik beſteden

hier

dier Aardſche Voorregten aan den Heer van Hemel en Aarde / ſonder wiens byzondere magtige beſtelling ſy van dit alles niets hebben / verantwoordding ſchuldig ſyn.

De Onreinen onder de Prieſters menen ſomtyds door hun Ampt / en diktwils door hun Kleed / tegen alles gedekt te ſyn / en door het geroep / des HEEREN Tempel, des HEEREN Tempel, des HEEREN Tempel, ſyn deſen: ſonder één's naar binnen te gaan / en tot ſigſelven te ſeggen / die eenen anderen leert, leert gy Uwſelven niet? Die predikt, dat men niet ſtelen ſal, ſteelt gy? Die ſegt, dat men geen Overſpel doen ſal, doet gy Overſpel? Die van de Afgoden eenen grouwel hebt, beroovt gy het Heilige? Die op de Wet roemt, onteert gy God, door de overtreding der Wet? Want Gods Naam wordt, om uwent wil, gelaſterd, onder de geenen, die buyten ſyn.

Andere Menſchen hebben andere dekſels hunner ſchanden. De één is in de tydelike en hygslike beſommeringen deſer Aarde te veel ingewikkeld: deſe dingen konnen ſoo eſſen niet gaan: men ſal / als men wat ruymer en gemaklikker geſet is / wat meer op God en ſynen Heiligen Dienſt denken / en wat ongeſtigter leven. Een ander is te arm en te gering / om ſig te deſſenen; ſyne geringheid ſal hem / in vele opſigten / verſchonen; en hy moet ook al wat doen / dat hy liever niet deedt / om ſyn Brood te hebben. En ſy begrypen / ſoo de één als de andere / niet dat ſy allen Hedelike Schepſelen / en dus allen niet alleen natuurlik / maar ook ſedelik van God afhangelik ſyn; dat ſy ſonder ſynen Zegen niets vermogen; dat het ongelukkige Lieden ſyn / die hun veel in dit Leven ſoeken; en dat ſelfs de Armſte behoort te ſyn onder die Armen / wien het Evangelium verkondigd wordt. Waartoe / om hen te bereiden / ſullie goede en gewenſchte Middelen in de Openbare Armſcholen deſer Stad gevonden worden.

En waar vindt men een Einde van alle tegenſpraak? Een ander is nog te jong / en moet nog wat van de geneugten der Jeugd hebben. Dat ander Werk ſal wel komen / als men wat ouder / en wat ſwaarmoediger wordt. Men moet ſyne Waereld verſtaan. De Jeugd komt maar één's. En wat dier praatjens meer ſy / die tonen / dat men ſig ſyne Waereld niet verſtaat. Of men moeſt eene andere Waereld hebben / dan 'er waarlik is. Want de Waereld / die 'er is / verdient de Eer niet / die men haar toedraagt. Want ſy is eene ſchandelike Bedriegſter / en eene Verleidende Delila, door welker Hoerenlied veelen dronken worden / die in haren ſchoot ſlapen / ſonder te weten dat de Philiſteinen over hunne Zielen ſyn. En als de Waereld voorbygaat /

vygaat/ met alle hare Begeerlikheid/ wat sal dan het Lot syn der geenen/ die sig aan haar verslaavden? Sal een Mensch/ om harentwille/ soo lang blyven in den Staat/ waarin men vreest te sterven/ en buyten den Staat/ waarin men hoopt te leven?

De eerste Jeugd is/ in dit opsigt/ de edelste Jeugd. Of sal men seggen/ dat de Kinderen hierboor nog niet vatbaar syn? Is 'er dan in Gods Woord niet soo wel Melk voor de Kinderen/ als Vaste Spys voor de Volwassenen? Syn de Kinderen hierboor niet Vatbaar? Vanwaar koomt die onvatbaarheid? Sy koomt niet van de Jonkheid dier Kinderen. Want het blykt dagelyks/ dat die Kinderen vatbaar syn voor alle Loopjens/ Spreukjens/ en Liedjens/ welke sy/ van wat aart die ook syn mogen/ eben gaauw en netjens leren. En het blykt/ dat men hen kan leren/ op het gelaank der Luyten te kwinkeleren/ en naar de maat te dansen. Vanwaar koomt dan die onvatbaarheid/ met betrekking op de Eerste Beginselen van Gods Woord en Leer? Kan sy wel van iets anders koomen/ dan daarvan/ datmen/ de Lente verwaarloosende/ en de Jonge Harten met Onkrugd besaende/ niet alleen toont wat het sy/ waarin men selve lust heeft/ maar ook wat het sy/ waartoe men syne Kinderen (de teedere Spruyten van den Egt; de Gaben van Gods hand; de aan Hem en synen Dienst toegewyden in den Doop; de geenen/ van welker opvoeding wy Gode rekenschap sullen moeten geven) waarlik heeft afgesandert en geheiligt? Moet men dan met soo veel moeite saen/ 't geene van selfs/ tot ontsiering en besmetting der kostelikste Sielen/ soo welig wast? Sal dat onse verantwoording by God syn in dien dag/ waarin hy de verborgte dingen der Menschen sal oordeelen/ naar het Evangelium? Sullen wy onse Kinderen/ die in de Jeugd/ of die/ nadat hunne Jeugd/ door sulk eene opvoeding/ verwoest is/ naar de onherroepelikste Eewigheid henen gaan/ op die gronden overgeven/ en voor Gods Chroon verwagten koonnen? Is dat de Jonge Laten tydig te setten/ opdat sy Planten worden/ die groot worden in hunne Jeugd? Is dat den Jongen de eerste beginselen te leren/ naar den eisch syns wegs? Is dat het nodige toetebrengen/ opdat sy/ van kindsbenen af/ de Heilige Schriften mogen weten/ die hen wys koomen maken tot Saligheid/ door het Geloof/ 't welk in Christus Jesus is?

Menschen/ wie gy syt/ soo wel Slegten als Aansienelikken/ t'samen Ryken en Armen/ wat soudt gy doen/ en wat soudt gy seggen/ indien thans eene Stem/ in dit Heiligdom klonk/

roe-

roepende dat of Rovers/ of (x) Brand/ in de Stad woedde? Soudt gy hier blyven? Soudt gy niet vernemen/ of het U/ dan of het anderen goldt? Soudt gy op uwe/ op uwer Kinderen/ en op anderer Menſchen redding niet bedagt ſyn? Soudt gy den Tyd laten verlopen/ tot het te laat wierdt? Immers neen! maar gy soudt U ras begeven/ waar U de noodt riep: en alles/ wat uwe hand vondt om te doen/ dat soudt gy doen. Maar soudt gy dat doen/ om uwe tydelike belangen en beſttingen/ en ſal het ganſch ſeer uytnemend gewigt der [illegible]ige Heerlikheid/ geſteld tegen het onherroepelik leed van het Eeuwig Verderf/ op uwe harten niet ſwaarwegen?

Of is het/ omdat gy den Boſen Dag verre ſtelt/ en omdat gy denkt dat het Kwaad tot U niet genaken ſal? Maar behalven dat elke dag de laatſte van het Leven onſes houtvalligen Lighaams ſyn kan/ welks Sieknen en Coeballen ons soo menigmaal waarſchuwen/ hebben wy nog een ander geroep/ en eenen anderen Brandklok/ die den ganſchen Lande en Volke gemeen is/ en die ons onophoudelik vermaant en toeroept/ wat de Vyanden van ons Land/ en Volk/ en Kerk/ reeds hebben gedaan; wat sy nog voorhebben en voorgeven; en wat sy nog souden konnen doen: om ons van alle onſe gewenſchte dingen te beroven; onſen Godsdienſt en onſe Vryheid aan hunne Afgoderyen en Gewelddenaryen opteofferen; en al het onſe te vuur en te ſwaerde uytteroejen/ ſonder iets van den Wynſtok/ dien God uyt het Antichriſtiſch Egypten in dit Goede Land heeft overgeplant/ ongeroobd/ onverwoeſt/ en onverbrand te laten.

Sware Plagen, ſal men ſeggen/ en Oordeelen van rondomme. Maar wie is 'er/ die 'er voor getroffen; wie is 'er/ die 'er voor gebeterd wordt? Velen, ſal men ſeggen. Want men ſiet veler hoofden hangen. Vele menſchen worden ſediger en ingetogener. Velen laten veel van het geene/ waarin sy plegen te leven. De Kerken worden/ voorzal in de Bedeſtonden/ veel voller/ dan sy plegen. En de Menſchen ſyn met meer aandoening/ dan sy gewoon waren/ in Gods Huys. Denkt niet Menſchen/ dat ik/ in dit alles/ te hard tegen U pleiten/ en U dit alles ontkennen ſal. Neen! ik ben in uw gevoelen/ en ik dank myn-

nen

(x) *Brand.*] Men heeft, in den ſelven Tyd, waarin ik dit te Leiden ſprak, dat groot ongeluk aan een Huys te Rotterdam in den Oppert bevonden. En men heeft toen geſien, welke der Menſchen aandoeningen en gedraagſaamheden, ſelvs in Gods Huys, waarin die Stem gehoord wierdt, geweeſt ſyn: gelyk sy ook waarlik behoorden te ſyn.

nen God/ over velen/ aan wien ſyne hand/ ſyne roede/ en ſyn Woord geenſints te vergeevs beſteed is; maar die/ dit Bitter voor een Heilig Bitter erkennende/ moeten en willen ſeggen/ wy danken U, HEER, dat gy toornig op ons geweeſt ſyt; wy hebben ook in den Weg uwer gerigten U, ô HEER! geſogt; eer wy verdrukt wierden, dwaalden wy, maar nu onderhouden wy uw Woord. Maar evenwel geloob ik [redacted]/ dat het getal der Menſchen/ waarin dit Beroutw beter dan het Minuitiſch Beroutw is/ ſoo groot niet ſyn ſal/ als men geloobt/ en als men/ naar den aart der Liefde/ die des Waren Chriſtendoms is/ geloven moet.

En dit ſal ons meer/ dan vele Menſchen wenſchen en geloven/ t'elken dage openbaar worden. Men ſiet vele Menſchen verſlagen; men hoort hen treuren; en men bindt hen gebroken van Geeſt. Maar waarom is het? Is het om de ſmert van Anderen/ en om de verkeesting van Joſeph? Van waar dan ſoo veel koelheid en onverſchilligheid omtrent de dingen die buyten ons Land/ ſchoon evenwel tegen onſe Land-en-Geloofsgenoten/ geſchieden? Ja! van waar de kleine/ en ſomtyds geheel nietige aandoening op het ſien en horen van velen/ die uyt al het hunne/ en ſelfs uyt de plaats des Cabernakels van Gods Eer verdreven ſyn? Vraagt men de Menſchen/ waarom ſy treuren/ veele de meeſten ſullen/ ſoo ſy opregt ſyn/ ſeggen dat ſy het doen/ om de wees voor hunne nu noch leve Perſonen en Goederen; om de ſchade/ die ſy lyden/ door de ſterfte van het Rundvee; om het nadeel van onverhuurde en onbebouwde Landeryen/ van welken ſy niets trekken/ maar veel geven moeten; om de duurte van vele noodwendigheden deſes Levens; om de ſware Schattingen; en om het verlies van hunne Verwanten en Nabeſtaanden in den Krygh. Ik veragt en beſtraf dit treuren geenſints. Neen! ik beween ook alle deſe dingen/ ſoo voor my ſelven/ als voor anderen. Want ſy ſyn alle t'ſamen kaſtydingen/ die/ ſoo lang ſy tegenvoordig ſyn/ geen oirſaak ſyn van verwonderd/ maar van droefheid. En het ſoude eene Stoïſche/ en niet eene Chriſtelike Gemoedsgeſtalte ſyn/ met deſe ſlagen geſlagen te worden/ en ongevoelig te blyven. Maar dit is ſmertelik/ en dit vergroot de Plagen grotelks/ dat de Menſchen deſe ſielten en ſmerten gevoelen/ ſonder derſelver oirſaken/ welker kennis voor de geneſing gaan moet/ te onderſoeken/ en te ontdekken; en ſonder den hand te ſien/ die elks Sonden/ en elks Straffen/ op het ganſche Gemeene Lighaam hebben/ waarvan wy allen Leden ſyn.

Soo

Soo verre komt de Menſch nog wel / dat hy ſegge / de Menſchen ſyn in Sonden ontvangen en geboren: maar ik ben in Sonden ontvangen en geboren, hoe weinigen ſyn 'er / die dit ſoo geloven en ſeggen / als het betaamt? In de Menſchen wordt de Sonde bovenmaten ſondigende tegen het Gebód, ſeggen wy allen: maar in my is de Sonde bovenmaten ſondigende tegen het Gebod, hoe weinigen ſyn'er / die met ware overtuyging ſoo ſpreken? Om der Menſchen Sonden is Gods Toorn tegen ons Land ontſtoken, ſeggen alle Menſchen: maar myne Sonden maken een deel uyt van die Sonden, om welken Gods Toorn tegen ons Land ontſtolen is, hoe weinigen ſyn 'er / die dit geloven by overtuyging / en die dit belyden in opregtigheid des harten? Daar komen geene byſondere of gemeene Oordeelen in de Huysgeſinnen / Geſlagten / Gebuurten / Dorpen / Steden / en Landen / of men weet aanſtonds éénen / of meer Menſchen te noemen / die daarvan door hunne Sonden de oirſaken ſyn: maar wat deel men ſelve aan die oirſaak hebbe / verneemt men niet. Hierom roept elk / de Menſchen moeten ſig bekeeren, en ſoo ſy ſig niet bekeeren, ſy ſullen allen desgelyks vergaan: maar ik moet my bekeeren, en ſoo ik my niet bekeere, ik ſal desgelyks vergaan, wordt doorgaans weinig / en by veelen geheel niet ter harten genomen. En ſoo lang elk de noodſaaklikheid der bekeeringe van ſynen eigen Perſoon niet kent en behartigt / ſal God met ons Land en Volk niet verſoend worden. En men ſal moeten ſeggen / om allen deſen, wordt ſyn Toorn niet afgewend, maar ſyne hand blyvt nog uytgeſtrekt.

En konden wy wel meer overeenſtomſtig onſen Staat geſtraft worden / dan wy geſtraft worden in deſe onſe dagen? Want om onſe Seden te kaſtyden / en om onſen Hoogmoed te ſmyten / gebruykt God dat ſelve Volk / 't welke wy aanbidden / om die Seden / en om dien Hoogmoed van het ſelve te leren. 'T Syn die Lieve Franſchen / die / daar God ons onverwinnelik maakte voor hunne Wapenen / ons hebben overwonnen door hunne Seden / door welken de Nederlander uyt Nederland verbannen / en de Franſman in deſelfs plaats gekomen is. En ſoo iemand in Nederland een Nederlander blyven / hy moet verdragen dat men hem daarom / in ſyn eigen Vaderland / voor eenen Plompaart houde / die / wegens de lompheid van Taal en Seden / nogt voor de welleevenheid der Aanſeneliike Geſelſchappen van Oud en Jong / nogt voor de behandeling der Saken van Land en Stad / bekaar en bekwaam is / of worden ſal.

Dus krygt men eerſt tegenſin in de Taal: vervolgens krygt men tegenſin in de Seden van het Vaderland: en men begrypt

niet/ (y) dat wy/ door de verandering van Taal tot de verandering van Seden komende/ met ſnelle ſchreden naar den ondergang rennen. Niets is wel gemaakt/ ſoo het niet van Franſchen gemaakt is. Niets is ſmaakelijk bereid/ ſoo het niet van Franſchen bereid is. Niets is wel geſegd/ ſoo het niet in het Franſch geſegd is. En niets is wel geſchreven/ ſoo het niet in het Franſch geſchreven is. Hierom is niet alleen de voornaamſte Zaakwiſſeling in het Franſch: maar hierom worden ook alle Overeenkomſten/ die Landen en Steden/ Zeden en Oorlog raken/ in het Franſch geſchreven. Maar hoe veele ſyn 'er al geweeſt/ en hoe veele ſullen 'er nog ſyn/ waaruyt blykt/ dat wy met onſe Meeſters handelen/ die ons door de ſoogenoemde delicateſſen hunner Tale, waarop wy ſoo verliefd ſyn/ en die wy menen ſoo wel/ als ſy/ te verſtaan/ konſtig in het Net krygen; of ſchandelijk om den Cuyn leiden. 't Welk ſy/ ſoo men eene gemeene Taal gebruykte/ die ons ſoo na als hun/ en hun ſoo na als ons was/ nimmer doen ſouden.

En dit ſelfs is den Aanſienelikſten in ons Land/ of die het waanen te ſyn en hopen te worden/ nog niet genoeg: maar opdat hunne Kinderen den Plompen Nederlander te meer afleggen/ en in de Taal en Seden der Franſchen te meer doorſuld worden/ ſenden ſy deſelven/ in het tederſte en bekommerlikſte van hunne Jaren/ naar Vrankeryk/ en meeſt naar dat gedeelte van dat Ryk/ daar de Ongodsdienſtigheid/ de Welluſt/ en de Bedriegeryen meeſt heerſchen. Die dit niet doen/ maar dat ingebeeld gebrek verbuilen willen; of die dit wel voornemens ſyn/ maar het ſelve nog niet uytvoeren; ontrekken hunnen Kinderen al hoog alle Nederlands Onderwys. Dit is al te lomp en boers in hunne oogen. Nederlandſche Meeſters van

(y) *Dat wy door de Verandering van Taal tot de verandering van Seden komende, met ſnelle ſchreden naar den ondergang rennen.*] Het is wel een Ongenoemd, maar ſekerlik een Franſch en Roomsgeſind Schryver, die in een Voortreffelik en Onbetaalbaar Werk, genoemd *Examen des Defauts Theologiques*, Sect. IV. *Chap.* IV. §. 1. 2. Pag. 149. ſegt: " le mépris de l'ancien langage d'un Pays inſpire peu à peu ce-„ lui de ſes mœurs. — — Il n'eſt que trop vrai que le changement „ des Langues & des mœurs expoſe un Etat à de grandes révolu-„ tions: & ſi la comparaiſon m'eſt permiſe, n'a-t-on pas vu la Repu-„ blique Romaine tomber en décadence, lorsque ſes Citoyens s'en-„ têterent de la Langue Grecque, & donnerent dans le Luxe des „ Aſiatiques. Rome devint d'abord l'Eſclave des Empereurs Payens, „ & enſuite la Proie des Barbares. "

van de Talen der Geleerden moeten ook buytenſtaan. Deſe ſyn te pedants / en ſy verſtaan de Galante Studien niet. De Franſchen ſelve / hier te Lande / van bekende / Godvrugtige / en onſen Lande en Kerke welgeſinde Ouders opgevoed / ſyn den verplanten en verenten Bomen gelyk: ſy verſopen te veel van hunnen ouden aart: ſy krygen te veel van het ongeſchaafde Nederlands: en daarom worden ſy ook minder getrokken. Neen! het moet vers en fris franſch ſyn. En Menſchen / die / eenen Koetſier in hunnen Stal / of eenen Kok of Dienſtmaagd in hunne Keuke nodig hebbende / by Man en Maag naar deſelven vernemen / maken diktwyls geene ſwarigheid / om hunne Kinderen / ten onderwyſe en ter Sedevorminge / te werpen in de handen van onbekende Vreemdelingen / van welken ſy niets weten / dan alleenlyk dat ſy ſtout genoeg ſyn / om te ſeggen dat ſy / drie of vier dagen geleden / uyt een Klooſter gelopen ſyn / omdat ſy de Miſſe, of de Transſubſtantiatie niet geloven konden: ſonder dat men eenig middel heeft / of ſoekt / om te weten / of ſy in die / of in diergelyke omſtandigheden ooit geweeſt ſyn.

En wat is hiervan het gevolg? Niet alleen eene blyvende onkunde / vermis door eene ingebeelde / of door eene / ten allerbeſten genomen / opperblakkige / of ſuperficiele, en rasvervliegende kennis der noodſakelikſte Wetenſchappen; eene verwoeſting / of ten minſten eene verbaſtering der Zeden / die de Franſche Kerkleraren / ſoo wel als de Nederlandſche / betreuren; en eene gemeenſaamheid van dat Vreemd Volk in de Huyſen / aan de Tafels / en in de vertrouwelikſte Samenſpraken der Eerſte en Aanſienelikſte Menſchen / welker Schryvers en Geheimbewaarders deſe Vreemde Menſchen menigmaal worden / die ons / onder den ſchyn van tot ons te vlugten / menigmaal worden toegeſonden / niet alleen om de Ontdekkers en Overzieners der Geheimen te ſyn / maar ook om die Geheimen / die ſy ſelve anders niet ontdekken konnen / van Anderen / die maken dat ſy veel gelds nodig hebben / te kopen. En dus wordt (z) het Land vervuld met Verſpie-

(z) *Het Land vervuld met Verſpieders.*] Dit bewoog hunne Ed. Gr. Mog. tot het uytgeven van een kragtig Placaat, den IIIden Junii 1702. tegen het verblyv der Franſchen, Spaanſchen, en andere Vreemdelingen in den Haag, die daar geene vaſte woning hadden, en geene Paſpoorten van den Staat: omdat velen van die Perſonen verdagt waren van verſtandhouding met de Vyanden van den Staat, en van pogingen, om te ontdekken, 't geene in den Raad omgaat en

ſpieders/ die het ſelve doorboren en ondermynen. Wat meent men de reden geweeſt te ſyn/ waarom (a) den Veldmaarſchalk van Ouwerkerk/ in den Jare 1704. door Laſt van Hogerhand bevolen wierdt/ ſig van ſynen Franſchen Geheimſchryver/ en van andere Franſche Bedienden te ontdoen? Soude dit geſchied ſyn/ ſoo men geen kwaad/ waarvan men hen door de Oirſaken hielde/ ontdekt hadt? Ook waren onſe Vaders niet ſot/ toen ſy/ met betrekking op Prins Willem den Eerſten, in de Maand December van den Jare 1583. wenſchten/ dat ſyne Doorſtelike Genade het merendeel der Principale Officieren en Edelluyden van ſynen Huyſe/ en de Wagt van ſynen Perſoon/ die hy doortaan aannam/ ſoude aannemen uyt de Ingeboornen van deſen Lande.

't Is hard/ wanneer men tot een Volk moet ſeggen/ uwe Inkomſten verteeren de Vreemden. Maar het is noch harder/ als men 'er by moet doen/ uw verderv is uyt U. En het is aller-

beſloten wordt, om den Vyand daarvan te onderregten, gevende daardoor aan het Volk alle ſoorten van kwade Indrukken.

(a) *Den Veldmaarſchalk van Ouwerkerk.*] Men leeſt, by Lamberty, *Mem. Tom.* III. *pag.* 12. in het verhaal der Veldtogt van den Jare 1704. deſe woorden: „ Les Deputez des Etats Generaux s'étoient „ aſſemblez avec le Duc de Marlborough, & le Velt-Maréchal d'Au„ verkerque, au milieu d'un ſpacieux jardin, afin de n'être pas écou„ tez. Ils avoient-là réſolu, de ſe ſaiſir d'un poſte. Cepandant le „ lendemain, qu'on devoit executer ce deſſein, on fut ſurpris que „ l'Ennemi en avoit été averti, & les avoit prevenus. On attribuä „ la decouverte de ce ſecret à la bonté du Velt-Maréchal, qui pou„ voit en avoir laché quelque mot à ſon Sécrétaire, ou à ſes Aides „ de Camp, François Refugiez. Pour prevenir cès inconveniens à „ l'avenir, ſoit que ceux-la fuſſent fideles ou non, le Conſeil d'E„ tat inſiſta ſur ce que ce Général en Chef de l'Etat n'auroit point „ de Sécrétaire, ni Aide de Camp, qui ne fut natif des Sept Pro„ vinces, ou de leurs dependences. Même pour porter ce Géné„ ral à s'y conformer, on fit faire ſous main des repreſentations „ là-deſſus à Monſieur d'Odick ſon Frére, qui avoit le plus de po„ voir ſur ſon eſprit. Auſſi d'abord ce Général éloignat-il de ſa „ preſence un de ſes Aides de Camp, qu'on diſoit n'avoir pas be„ aucoup de diſcretion, & qui fut envoïé en Portugal. Pour le „ Sécrétaire il ne fut congedié que quelque tems après. Ce fut ſur „ les plaintes des Deputez de l'Etat, ſur ce qu'il s'etoit émancipé „ à ſe donner des airs de leur tenir tête, relativement à quelque „ pretendu prerogative du Général contre une réelle des Deputez."

allerharſt / als men 'er nog by moet voegen / 't ſyn uwe boosheden, die U kaſtyden, omdat gy veranderd ſyt in verbaſterde Ranken eens vreemden Wynſtoks. Waren wy Opregte en Godsdienſtige Nederlanders gebleven / de Franſchen waren onſes nooit meeſtergeworden. Maar toen wy / die goede Patronen voor alle Europeſche Potſteren hadden konnen ſyn / gelyk wy ſulks lang geweeſt ſyn / liever ons ſelven verlieten / en anderen nabootſten / ſyn wy ſiegte en veragtelike Copien van Anderen / en wel voornamelik van de Franſchen / geworden: die hierdoor Meeſters geworden ſyn van onſe Klederen; van onſe Keukens; van onſe Stallingen; van onſe Huyſcieraden; van onſe Beurſen; van onſe Seden; en van onſe Geheimen. En als wy dit alles nagaan / moeten wy ons meer verwonderen / over des HEEREN goedertierenheden / waardoor wy noch ſyn / die wy ſyn / dan wy ons ſouden verwonderen / indien hy ons hadt geſtelt tot eene gehele afweiding / en vertreding / als het ſlyk der Straten.

Waarlik wy moeten / in het midden van alle nood en druk / noch uytroepen / het ſyn de Goedertierenheden des HEEREN, dat wy niet verteerd ſyn, en het ſyn ſyne barmhartigheden, die over ons geen einde genomen hebben. Want hy heeft met ons noch geene voleinding gemaakt. In tegendeel / hy heeft den Vyand / in meer dan één geval / waarin het hem / naar den menſche geſproken / ſeer gemaklielik ſoude geweeſt ſyn / onſe geheele Heirmagt te verwoeſten / eenen haak in den Neuſe gelegt / en ons eene ontkoming gegeven: gelyk het / onder anderen / over twee Jaren / omtrent Breda / gebleken is. En toen de Wateren gekomen waren tot aan de Siel / en het met ons gekomen was benauwdheid van rondomme / heeft ons de HEER eene Deure der Hope geopent / en getoont wat hy noch voor ons over hadt / door het overblyfſel van den Stam / dien ſyne Regtehand / ons ten goede / in Nederland geplant en bewaart hadt: wanneer hy ons uyt dien Doorlugten Stam eenen Nieuwen Stadhouder / Admiraal / en Kapitein Generaal verweekte: eenen Prins niet alleen uyt de Vermaarde Stadhouders van Vriesland, Groningen, en Drenthe, maar ook / gelyk ik uwer Aandagte / den VIIden May des Voorleden Jaars bezeker toonde / (b) uyt Prins Willem den Eerſten, Grondlegger

en

(b) *Uyt Prins Willem den Eerſten.*] Albertina Agnes, derde Dogter van Prins Frederik Hendrik, en Kleindogter van Prins Willem den Eerſten, begav ſig, in den Jare 1652. ten Huwelike met Willem Frederik van Naſſau, die in den Jare 1640. in de plaats van ſynen

Handhaver der Bataviſche Vryheid / geboren ; uyt wien ook (c) hare Koninglike Hoogheid / de Geſelinne van ſyn Verbond / gelyk wy toen ook breeder ſagen / haren oirſprong rekent: eenen Vrins / nog eens / in de gronden van onſen Godsdienſt / en in de Grondwetten van ons Gemeenebeſt / van de Jeugd aan onderwyſen / en / door de liefde tot deſelven / ten hollen waerdig / dat hy beide in Kerk en Staat bemind wordt: eenen Vrins / daarenboven / die van ſyne trouwe tot onſen Kerk-en-Burgerſtaat / in het Stadhouderſchap van drie der Seven Landen / die ons Gemeenebeſt uytmaken / bele en beſtendige blyken gegeven heeft.

Sag men den Oranje Stam / dien God in ons Land geplant heeft / menigmaal geſchud / men ſag hem nooit beſwyken. En ſag men hem één en andermaal gekwot / door den doodt van den kinderloſen Vrins Prins Willem den Tweden, en door den doodt van den Soneloſen Vrins Jan Willem Friſo, men ſag hem egter nog niet ontwortelt. Want gelyk Willem de Derde maar VII. dagen na ſyns Vaders doodt het ligt des Levens ſag

nen Broeder Henrik Cazimir, Stadhouder van Vriesland; en in den Jare 1650. in de Plaats van Prins Willem II. Stadhouder van Groningen en Drente geworden was. Uyt welk Huwelik den XVIII*den* Januarii 1657. geboren, is Henrik Cazimir, op wien de Opvolging van het Stadhouderſchap van Vriesland, toen hy maar twee Jaren oud was, wierdt vaſtgeſteld. Nog geen VIII. Jaren oud ſynde, verloor hy ſynen Vader, den XXXI*ſten* October 1664. en hy aanvaerdde het Stadhouderſchap den XVII*den* Julii 1672. 't welk den XVIII*den* Februarii 1675. in ſyne Wettige Mannelike Nakomelingſchap erfelik gemaakt wierdt. In den Jare 1686. trouwde hy met ſyne volle Nigt Amelia van Anhalt, welker Moeder ook eene Dogter van Prins Frederik Henrik, en dus eene Kleindogter van Prins Willem den Eerſten was. Waaruyt hem, den IV*den* Auguſtus 1687. Jan Willem Friſo geboren wierdt: die ſig, in den Jare 1709. met Maria Louiſa, Dogter van den Landgraav van Heſſen Caſſel, in den Egt begav. Uyt welk Huwelik onſe tegenwoordige Ervſtadhouder, Willem Carel Henrik Friſo, den Eerſten September 1711. geboren is.

(c) *Hare Koninglike Hoogheid.*] Louiſe Juliane, Dogter van Prins Willem den Eerſten, trouwde met Frederik IV. Keurvorſt van de Palts. Uyt dit Huwelyk ſproot Frederik V. Keurvorſt van de Palts, en verkore Koning van Bohemen, die ſig met Elizabeth, Dogter van Jacob I. Koning van Engeland, in den Egt begav. Uyt dit Huwelik wierdt de Princes Sophia geboren, die de Gemalinne wierdt van

Ernſt

ſag / ſoo is ook onſe tegenwoordige Oranje Vorſt maar VII. weken na ſyns Voortreffelikken Vaders Dood geboren.

Wat kommer was 'er / ſoo in het ééne / als in het andere geval? De Stam van Oranje / in ons Land door Gods Regtehand geplant / ſcheen geheel ontworteld en uytgeroeid. Want hoe groot ook de verwagting / en hoe naby de geboorte der Nakomelingſchap ook ware / wat was 'er niet te gelyk te voorſien? Wat was 'er niet te vreſen? Wat vermag de ontſteltenis niet / met den rouw en ſmert / by Vrouwen in dien ſtand? Ontydige of Dode Vrugten ſyn derſelver gevolgen ontelbare reiſen geworden. En dit niet gebeurende / gelyk het door Gods Segen niet gebeurde / wat was 'er geen kommer en angſtvalligheid / of de gewenſchte en verwagte Vrugt wel van het Mannelik Geſlagt ſyn ſoude? Dog God / die wys is in alle ſyne wegen / en alles ſchoonmaakt t'ſynen tyde / liet niet toe / dat die Stam / in wiens bloei ons Gemeenebest soo veel belang heeft / geheel ontworteld en uytgeroeid wierde. Neen! voor deſen Boom / ſchoon één-en-andermaal afgehouwen / bleev nog verwagting / dat ſyne Scheute niet ſoude ophouden. Sy hieldt ook niet op / maar ſy maakte / ſoo in het ééne / als in het andere geval / wederom eenen Tak / als eene Plante: die wel in het eerſte geval /

Ernſt Auguſtus, Keurvorſt van Hanover; en die in den Jare 1701. tot Ervgenaam der Engelſche Krone, indien Koning Willem III en de Princes Anna ſonder wettige Lyvserven ten grave daalden, verklaard wierdt. Sedert welken tyd men in Engeland ſteeds ſprak van de Kroonsopvolging in het Doorlugtig Huys van Hanover. Uyt dit Huwelik der Princeſſe Sophia wierdt George Lodewyk, in de Maand May 1660, geboren, die in den Jare 1698. Keurvorſt van Hanover, en in den Jare 1714. Koning van Engeland, onder den Naam van George I. geworden is. Wiens Soon George Auguſtus, die den XXX*ſten* October 1683. uyt Sophia Dorothea, Princes van Lunenburg-Celle, geboren wierdt, hem in den Jare 1727. in alle ſyne Staten opvolgde: welken hy, onder den Naam van George II. nog bekleedt. Uyt wiens Huwelik met Wilhelmine Charlotte, Princes van Brandenburg Anſpach, de Gemalinne van onſen Ervſtadhouder Willem Karel Henrik Friſo, Prins van Oranje en Naſſau, den II*den* November 1709. geboren is. Soodat twee Takken der Nakomelingſchap van Willem I. Grondlegger en Eerſte Handhaver der Bataviſche Vryheid, in de Spruyten van dit Doorlugtig Huwelik vereenigd worden: gelyk thans in onſen Doorlugtigen Ervſtadhouder de vier Takken van den Naſſauſchen Stam, namelik, Naſſau Siegen, Naſſau Dillenburg, Naſſau Dietz, en Naſſau Hadamar, vereenigd ſyn.

val/ na ruym LI. Jaren in groten bloei geſtaan te hebben/ ſonder eenige Cakſten/ ter Geſlagtsvoortſettinge/ natelaten/ is uytgegaan; maar in het ander geval heeft God dit genadelik verhoedt/ voor het bewaren van dien anderen Cak/ die in onſen tegenwoordigen Erfſtadhouder noch bloeit/ en die niet alleen in de Mannelike Geſlagtlyſt uyt Graav Jan van Naſſau, Broeder van den Prins van Oranje, Willem den Eerſten, maar ook voor de beide Grootmoeders van ſynen Vader/ twee Dogters van Prins Frederik Henrik, uyt dien ſelven Prins van Oranje, Willem den Eerſten, Grondlegger en Eerſte Handhaver der Bataviſche Vryheid/ afſtammelik is.

't Lands Hoge Magten ſeggen/ in de Uytſchryving van deſen Algemeenen Dank-Faſt-en-Bededag/ dat ſyne Hoogheid, door Gods aanbiddelike beſturing en voorſienigheid, aan deſe Republique, in het midden van hare te voren beſchrevene Rampen en Tegenſpoeden, tot derſelver redding en verloſſing, als een Zegen geſchonken ſy. En waarlik hoe meer men dit Grootmagtig Werk beſchouwt/ hoe meer men dit/ tot prys der heerlikheid van Gods Genade/ erkennen moet. Velen ſyn de Middelen/ die te deſer ſake t'ſamen liepen; en velen ſyn de Menſchen/ die ſoo onbeſonnen ſyn/ dat ſy durven ſeggen/ ik of wy hebben dit gedaan: maar geloob het my/ myne Aandagtigen/ deſe Omwending is van den HEER; en wy ſullen 'er niet alleen het meeſte/ maar ook het waaragtigſte van ſeggen/ als wy dit weinige ſeggen/ dit is van den HEER geſchiedt, en het is wonderlik in onſe Oogen.

Dit is ook één der Gronden van ons Vertrouwen in dit opſigt. Want ik heb iets in het Boek der Rigteren van Iſraël geleſen/ dat uyt mynen ſin niet wykt/ en dat ik uwer Aandagt/ als wy van de ſaken onſes bedrukten Vaderlands handelden/ meermalen heb voorgedragen. Men vindt het aldaar/ Hoofdſt. II. 18. Wanneer de HEER hun Rigteren verwekte, was de HEER met den Rigter, en verloſte hen uyt de hand hunner Vyanden, alle de dagen des Rigters. Want het berouwde den HEERE, hunnes ſugtens halven, van wegen de geenen, die hen drongen, en die hen drukten. Waarlik de Tyd/ om genadig te ſyn/ is gekomen. Want als Menſchenhulp ydelheid is/ dan is het Tyd voor den HEER, om te werken.

Segt men/ het is ons egter/ tot hiertoe/ niet tegenſtaande de verwekking van dien Rigter/ geenſints meê/ maar alles tegen gelopen: en beroept men ſig/ om dit te bewyſen/ op onſe Nederlaag by Lafeld; op het onbergeetbaar verlies van Bergen op den Soom; en op de daaraan verknogte overgaab van

eenige

eenige wel kleindere/ maar egter beelwaerdige Sterkten aan de Kivieren: ik sal van dit alles niets ontkennen/ maar ik sal hierover alleen één en andere bedenking aan uwe Aandagt voorstellen. Was dit Gods Weg niet meer met Nederland? Ging het onsen Lande niet even soo/ als de Princen Willem de Eerste en Willem de Derde van God tot onse Rigters verwekt wierden? Waren de beginsselen der reddingen/ soo van dien als van desen/ ook niet seer gering/ en vol van sukkelingen en tegenspoeden? Kon het/ naar den Mensche gesproken/ wel anders verwagt worden? In wat staat waren de saken/ wanneer men en toen en nu sulke Rigters van God ontving? Van binnen waren de saken/ door verdeeldheid in den Raad/ soo der Steden als der Landschappen; door wanorde in de uitvoering van het beslotene; en door wantrouw in de harten der Burgeren; tot eene grote verwydering en verwarring gebragt. Van buyten was men/ in vele opsigten/ door de Vyanden ontbloot en oberheersicht: soo dat men van desen onsen Wynstok seggen magte/ dat syne muren waren doorgebroken, soodat allen, die voorbygingen, hem plukten. En de Geldmiddelen/ Zenuwen van den Staat/ moeten al in den Oorlog/ hadden soo veel geleden/ en waren/ door sommiger wanbetaling/ soo ongelukkig ondersteund/ dat sy niets meer lyden konden. 't Is wat te seggen/ in sulk eenen Tyd/ aan het Hoofd der Saken te komen: moet wanneer men/ immers voor eerst/ in de Maatregelen/ die door anderen naar hunne begrippen gemaakt syn/ treden moet.

Maar nog is 'er iets/ dat ik/ te deser sake/ niet kan nalaten/ in aanmerking te nemen. Het Volk van Nederland is/ in vele opsigten/ een verkeerd en verdraaid Geslagt. Het is/ soo ten goede/ als ten kwade/ gewoon te sien op den Steen/ en niet op den geenen/ van wien de Steen geworpen wordt. Nooit loopt het/ aan de ééne syde/ onsen Lande tegen/ of men soekt de oirsaak in den Raad/ en by de Hoofden: sonder te denken/ dat alle ongeluk geen gevolg van kwaden raad of ontrouw sy/ maar dat de getrouwste Raad niet altoos vry van feilen/ en de beste Raad niet altoos vry van ongeluk in de uitvoering syn sal. Maar aan de andere syde/ gaat het onsen Lande nooit voor wind en stroom/ of men gaat eenen anderen weg/ en men houdt het Middel/ dat God t'onser reddinge en verhoginge gebruykt/ door de Oirsaak/ door welke wy gered en verhoogd worden. Hierdoor verbaalt men tot Afgoderye/ terwyle men tegen de Afgodsdienaren in het Harnas gekloken wordt.

Dit wil God niet gedengen. Hiertegen heeft ons ook de Voorst/ die/ door Gods aandoedelike besturing en voorsienigheid/

aan dit Gemeneſt / in het midden van de voornoemde rampen en tegenſpoeden / tot deſſelvs redding en verloſſing / als een Segen geſchonken is; die den aart der Nederlanders wel kent; maar die ſelvs het oog naar boven heeft / en op de Oirſaak deſer grote Omwendige ſiet; dugdelik / en hartelik / en menigmaal gewaarſchoulat: tonende ten ernſtigſten / dat wy op hem niet hoger / dan op een Middel / moeten ſien / 't welk uyt ſigſelven / ſonder Gods ingſonderen Segen / niets vermag; en dat wy verpligt ſyn / ons tot den HEER der Heirſcharen / die ons alleen redden kan / heen te wenden. Men erinnere ſig alle de Bzieven / dooz ſyne Doozlugtige Hoogheid / booz ſoo veel die ons bekend gewozden ſyn / ober dat verruklstend onderwerp / toen het ſyn beſlag gekregen hadt / aan verſcheide Menſchen geſchzeben. Men erinnere ſig ook alle de Aanſpzaken / dooz hem in alle Vergaderingen / waarin hy ontvangen wierdt / ten aanhoren van velen gedaan. Men erinnere ſig eindelik alle de bekendgewozdene Antwoozden / dooz dien ſelven Vozſt gegeven op de talloſe en hartelike Geluklwenſchingen / waarmede hy dooz Menſchen van allen Staat en Kang begroet wierdt. En men ſal het geene ik thans geſegt heb / in die allen vinden.

Maar wat heeft men gedaan? Men heeft dien Wyſen en Bzomen Kaad in vergetenheid geſtelt. Men heeft ſig in vele / meer verſtandeloſe / dan verſtandige / Kymwerken; in verſchelde openbare Nieuwspapieren; en ſelvs in Boeken van eene langere geduurſaamheid; uytgelaten in bewoozdingen / die hiertegen volſtrekkelik aanloopen / en in welken men / ſelvs in die Oozden / waarin het gevaar allergrootſt was / openlik betuygde / thans om geenen Vyand te denken / en ſoo geruſt te ſyn / als of men geenen Vyand meer hadde. Dit wil God niet. Hy wil niet / dat men Menſchen tot Goden make. En hy wil ſyne Eer met geene Menſchen delen. Hy lagt in het verderb der geenen / die ſoo handelen; en hy ſpot / wanneer hunne vzees komt. Want hy wil dat wy het wagten van ſyne Hand / die 'er ſyn moet / opdat hy onſe verloſſing gebiede. Deswegen wil hy / dat wy dit van hem ſmeken / om den Man van ſyne Regtehand / die des Menſchen Soon is / welken hy ſig geſterkt heeft. Want om deſen alleen wil hy wederkeren / om ſynen Wynſtok / en den Stam / dien ſyne Regtehand geplant heeft / uyt den Hemel te aanſchouwen / te ſien / en te beſoeken. Want die Man alleen is onſe Verſoening en Voozſpzaak by den Vader. Al wat wy den Vader bidden in den Naam van deſen ſynen Soon / dat wil hy ons geven. Daarom is alleen deſe Soon / dooz welken wy de toeleiding hebben tot den Vader / den Ar-

men

men eene ſterkte; eene ſterkte den Noodzuftigen / als hem bange is; eene toevlugt voor den vloet; en eene ſchaduw voor de hitte; tegen het blaſen der Tyrannen / 't weeſt is als het blaſen van eenen vloed tegen eenen wand.

Waren 'er ſulke ernſtige / en alleen op Meſſias Voorgerechtigheid ſteunende Aanroepers van 's HEEREN Naam niet geweeſt / waarlik het ſoude ons nog ſoo niet gegaan ſyn / als het ons ging / tot hiertoe. Want hoe ſeer het ons ook by Lafeld en in Bergen op den Soom tegenliep / wy hebben evenwel / in die beide opſigten / geſien dat 'er Gods hand / ons ten goede / om ons nog een overblyfſel te laten / niet geheel ontzonken hebbe. Ik will nu niet ſpreken van de vele doden / gekwetſten / en ten onnutte gemaakte Menſchen in 's Vyands Heirmagten. Want ſchoon deſe Ongeluklikken in ſyn Leger meer geweeſt ſyn / dan in het onſe / wy hebben evenwel ook / en dat in een Leger / 't weeſt minder Volk miſſen kon / de onſen gehadt: en wy hebben / behalven den Roem / die moed geevt / ook onſe / ſoo wy meenden / onwinbare Veſting / met de andere daarop gevolgde Sterkten / verloren. Maar ik oog voornamelik daarop / dat onſe Vyand met ſyn magtig en overwinnend Heir / na den Slag van Lafeld, voor ons en onſer Bondgenoten kleindere en overwonnen Leger / van den IIden Julii tot aan het einde van den Veldtogt / opgehouden en werkloos gemaakt is: in ſoo verre / dat men uyt het ſelve / wanneer de Vyand nieuwe en wederom nieuwe manſchap tegen Bergen op den Soom ſondt / ook nieuwe en wederom nieuwe Manſchap / ſonder van ſyne overmagt beſchadigd te worden / ter verſterkinge van die Veſting hebben konnen affenden. Ook ſie ik daarop / dat Bergen op den Soom, hoe jammerlik verloren / den Vyand evenwel negen weken werk verſchafte. Waren wy ſoo ongeluklig geweeſt / dat wy of voor vreeſ voor 's Vyands overmagt / of voor het verlies van eenen tweden Slag / de onſchatbare Stad en Veſting Maaſtricht den Vyanden ten proje hadden moeten laten; of hadden wy Bergen op den Soom in ſoo weinig dagen verloren / als wy vele der andere Steden en Veſtingen verloren hebben; wat gelegenheid ſoude hem dit / in het lange overſchot van den tyd des Veldtogts gegeven hebben / om in het hart van ons Land / waarop hy het dog onlochenbaar gemunt heeft / intedringen / en ons te muur / en te ſwaerde / te verwoeſten? Maar nu heeft de HEER der Heirſcharen / in ſyne Heilige Voorſienigheid / nog in ſoo verre voor ons gewaakt / dat dit onuytdrukkelik verlies / met den daarop gevolgden overgang van eenige andere kleindere Sterkten / een einde van dien droe-

vigen Veldtogt maakte: na welken wy gelegenheid kregen / om adem te halen / en op onſe verſterking / t'onſer reddinge / bedagt te ſyn.

Als men nu hier by voegt de gewenſchte en gelukkige Geboorte van den Erfprins in den Stadhouderlyken Stam van Oranje en Naſſau, die / nu maar V. dagen geleden / aan ons / naar den wenſch en het Gebed van allen / die het met ons Land / en met onſe Kerk wel menen / ſoo genadelyk geſchonken is / hebben wy reden om te geloven / dat God nog niet hebbe voorgenomen / ons te verlaten / en ons onſen Vyanden ten proſe te geven. Waarlyk ſoo de HEER luſt hadt / ons te doden / hy hadt ons Aangeſigt niet aangenomen; nogt ons Gebed gehoort; nogt ons dit getoont; nogt ons / om deſen tyd / laten horen ſulks als dit is. Is het niet wat te ſeggen / myne Aandagtigen? Eene Vorſtin / die / tot hiertoe / de Vrugten van haren Egt langſaam ter Waereld bragt; ſoo dat / in een byna Dertienjarig Huwelyk / nog maar drie Kinderen van haar geboren waren / word / weinige Maanden na de geboorte en den doodt harer laatſte Sprunte / van God / naar den wenſch der Ernſtige Aanroepers ſyns Naams / beſogt en begunſtigd met de hoop en verwagting / dat hy haar een ander Saad ſoude ſetten / in de plaats van dat Kind / dat hy hadt weggenomen. En deſe Vorſtin / die / tot hiertoe / nooit Zonen voortgebragt / word van hem / naar de begeerte van de Sielen der Opregten / ſoo gelukkig gemaakt / dat ſy / de Blyde Moeder van eenen Welgeſchapen Zoon word / haren Gemaal; haar en ſyn Doorluchtig Geſlagt; al het Volk van Nederland; en alle Europeërs / die het met ons Land / en met onſe Kerk wel menen; door deſe ſoo gewenſchte en gelukkige Geboorte ten unterſten hebbe mogen verblyden / met eene blydſchap / welke God in den geſonden wasdom / ſtigtelike opvoeding / vorſtelike hoedanigheden / en voorbeeldigen wandel van deſen / niet alleen aan het Land / maar ook aan de Kerk gegeven Erfprins / volkomen make. Dat hy dog des HEEREN ſy / alle de dagen / die hy ſyn ſal. Want hy is van den HEER gebeden. Wiens goedheid over ons Land en Kerk wy in deſe gebte ſoo kragtig ſien doorſtraalen / dat wy het / in de omſtandigheden / waarin wy door ſyne Heilige Voorſienigheid geſteld waren / mogen en moeten aanmerken (d) voor

het

(*d*) *Voor het grootſte.* Enz.] 't Geheugt my, dat ik, den XXIX*ſten* Junii des Voorleden Jaars, de Eer hebbende, hare Koninglike Hoogheid, even buyten deſe Stad, in den Tuyn van den Heer Mr. Willem Muskettier, te begroeten, en tot haar, toen hare Koninglike

Hoog-

het grootſte / dat ons / naaſt eenen goeden / duurſamen / en vaſten Vzede / in de dingen deſes Tydelikken Lebens konde geſchonken wozden.

Meer ſal ik thans van dit ons groot geluk niet ſeggen / omdat ik my daarover / huyden over III. dagen / in een ander Heiligdom / vzeedvoeriger verklaart heb / met die wenſchen / en die beden / die ik nog ſmeek / en ſteeds ſmeken ſal / dat God genadelik verhulle. Dit is onſe eerſte gifte / die God onſen Lande geevt / in den beginne van dit Jaar; in het midden van onſen Kouw; vooz het openen van den Veldtogt; en vooz de Samenkomſt der Geſanten van de Oozlogende Mogenheden tot het Werk van den wenſchelikken Vzede. Soo ooit de goede Vooztekenen wat goeds beloovden / wat ſal ons dit goed Vooztekken niet veel goeds vooꝛſpellen? En ſoo ooit de Eerſtelingen grote verwagting gaven / hoe groot ſal niet onſe verwagting na ſulk eenen groten Eerſteling deſes Jaars ſyn?

Maar Vooztekenen en Eerſtelingen ſyn menigmaal misvzuykt / en daarom ongelukkig uytgevallen. En mogen wy ons wel geheel ontdoen van de vzees / dat het ook thans by eene grote Menigte in ons Land en Volk ſoo geſteld ſy. De Vzeugd is groot / en de Blydſchap by velen uytgelaten. Maar ſpruyt ſy by allen uyt den ſelven grond? Is ſy by allen eben zyn. Sullen de Eerſtelingen muttig ſyn / de Eerſtelingen moeten heilig ſyn. Soude men nu van allen toeſtel; van alle vzeugd; en van alle vertoning / die men / te deſer gelegengeid / beſpeurt / wel geloven mogen / dat de heiliging van deſen ſoo gewenſchten Eerſteling onſer Verwagtingen daarin gewenſcht en bedoeld wozde? En ſouden wy allen ons / by onſſelven / in de onbedzieglikſte Vierſchaar van ons eigen Gewiſſe / waarin God ons dageliks ten oozdeele over onſſelven roept / hierover wel konnen of durven geruſtſtellen.

Gelukkig / die hier de Vzaag heeft van een goed geweten tot God. Gelukkig / die nog in deſen tyd leert / wat tot ſynen Vzede diene. Deſe ſal 's Lands groten nood in deſe vzeugd niet vergeten.

Hoogheid het Geſelſchap verliet, onder anderen te ſeggen, *Doorlugtigſte Vorſtin, wy bidden dageliks, dat God aan uwe Koninglike Hoogheid eenen Jongen Prins geve*, vereerd wierdt met dit Antwoord, *God ſal, op uw Gebed, geven, dat beſt is.* Waarop ik wederom ſeide, *dan ſal God ons eenen Jongen Prins geven. Want wy houden ons verſekerd, dat dit ons beſt ſal ſyn.* En het heeft Gode behaagt, deſen onſen wenſch, waarvoor wy ſynen Name de Eer geven, gunſtig te vervullen.

geten. Dese sal in het gejung denken aan de tranen der Elendigen. Dese sal om den Vzede van Jerusalem / door het eindigen der verbzeklinge van Joseph / bidden. Dese sal / de Vzede nog niet uytspruytende / alle onse toebereidselen tot het voortsetten van den vzeeslikken krygh met synen gelovigen wensch en sugt agtervolgen. Syn Gebed sal ons Heirleger vergesellen. Hy sal met ons smeken / dat Gods hand daar sy / niet om onsent wille / maar om den Man van syne Regtehand / om des Menschen Soon / dien hy sig gesterkt heeft. Desen en desen alleen sal hy met ons gestadig in het oog houden / en hem in gelovige Sielsuytgangen / als een Waterstroom / aanlopen. Want sal ons eenige ware genade bewesen worden / 't kan en moet alleen geschieden om de eeuwige kragt van Messias eeuwige vorggeregtigheid / tot verhoging en bewaring van syne Kerk.

Maar sal hy ons dus in het Leven behouden / wy moeten van hem niet te rugge keren: maar wy moeten gedenken aan dat Woord / gaa henen, sondig niet meer, opdat U niet wat ergers wedervare. Hiertoe is het nodig / dat wy synen Naam onophoudelik aanroepen / om de genade der versoeninge / verligtinge / en besturinge / door synen Heiligen Geest / die ons een Geest der genade en der gebede worde: van wiens hand ons Gebed tot God moet opklimmen / opdat hy ons gebe naar synen Raad / en verbulle alle onse geheiligde begeerten / ten einde wy mogen syn tot pryys der Heerlikheid van syne genade / in Tyd en Eeuwigheid.

A M E N.